

Maiseman hinta

Emil Cedercreutz (1879–1949)

ja menetetty Havinginkoski Harjavallassa

Virva Silvennoinen

Pro gradu -tutkielma

Maisemantutkimus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2021

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta

SILVENNOINEN, VIRVA: Maiseman hinta – Emil Cedercreutz (1879–1949) ja menetetty
Havinginkoski Harjavallassa

Pro gradu -tutkielma, 77 s.
Maisemantutkimus
Lokakuu 2021

Tutkielmani aiheena on kuvanveistäjä Emil Cedercreutzin hakemat korvaukset maiseman menetyksestä 1930-luvulla. Teollisuuden energiantarpeen kasvaessa myös Kokemäenjoki piti valjastaa energiantuotantoon, ja Harjavallan voimalaitoksen aiheuttaman vedennousun myötä taiteilijakoti Harjulan edustalla kohiseva Havinginkoski vaikenä ikuisiksi ajoiksi. Maiseman menetyksen lisäksi käsittelen vesivoimarakentamisen historiaa sekä harjavaltalaisten suhdetta Kokemäenjokeen.

Aineistoni koostuu pääosin tutkimuskirjallisuudesta, josta yhtenä tärkeimmistä mainittakoon Emil Cedercreutzin museon entisen museonjohtajan Ritva Kavan tuotanto, erityisesti hänen väitöskirjansa *Emil Cedercreutz - Satakunnan eurooppalainen*. Emilin omasta tuotannosta tärkeimpänä nousee esiin omaelämäkerrallinen teos *Yksinäisyyttä ja ihmisvilinää*. Harjavallan voimalaitoksen rakentamisen ytimeen johdatti Pekka Jokelan tutkielma *Kokemäenjoki - Lohikiloista megawateiksi. Voimayhtiöiden kilpailu vesivoimasta ja voimalarakentamisen aiheuttamat ristiriidat Kokemäenjoen keskijuoksulla*. Lisäksi erilaiset historiikit Harjavallasta, vesivoimarakentamisen historiasta, taiteilijoista ja taiteilijakodeista sekä lehtileikkeet voimalan rakentamisesta kuljettivat tutkielmaa eteenpäin. Tärkeimpinä alkuperäisaineistoina toimivat Emil Cedercreutzin museosta saamani Turun ja Porin lääninmaaherran päätös vuodelta 1937 sekä Kansallisarkistosta tilaamani maanjako-oikeuden pöytäkirjat vuodelta 1938.

Tutkimustuloksissani korostuvat Harjavallan koskien valjastamisen moninaiset vaikutukset Cedercreutziin. Syvemmän ymmärryksen saavuttamiseksi tutkimuksia tulisi vielä jatkaa. Jatkotutkimuksissa tulisikin keskittyä laajempaan alkuperäisaineistojen käyttöön kuin mitä tässä työssä oli mahdollista koronapandemian vuoksi.

Asiasanat: maisema, Emil Cedercreutz, Harjula, Harjavalta, Kokemäenjoki, vesivoimalaitos, voimalaitosrakentaminen, vesioikeuslaki, voimayhtiö, Åbo Kraft Ab, Länsi-Suomen Voima Oy

Sisällys

1	Johdanto.....	1
1.1	Sukellus alkulähteille	1
1.1.1	Tutkimuksen tarpeellisuus ja tavoitteet	3
1.1.2	Aikaisemmat tutkimukset.....	4
1.2	Aineistot ja menetelmät	6
1.2.1	Tutkimusotteesta.....	6
1.2.2	Ongelmia, kysymyksiä ja tavoitteita	9
1.2.3	Rajaus.....	10
1.2.4	Aineistot	10
1.2.5	Käsitteitä	14
1.2.6	Lopuksi muutama yksityiskohta.....	16
2	Emil Cedercreutz ja Harjavalta Kokemäenjoen kuohuissa	18
2.1	Kuvanveistäjä Emil Cedercreutz (1879–1949) – Satakunnan eurooppalainen	18
2.2	Kokemäenjoki – Satakunnan valtimo.....	23
2.2.1	Joen erottamat	26
2.2.2	Sillan yhdistämät.....	27
2.2.3	Voimalaitoksen uhkaamat	28
2.3	Taiteilijakoti Harjula – Satakunnan satulinna	30
3	Harjavallan voimalaitos 1937–1939.....	38
3.1	Vesivoimalaitosrakentaminen Suomessa	38
3.2	Kilpailu Kokemäenjoen koskista	43
3.3	Harjavallan kosket vaikenevat	47
4	Emil Cedercreutz vs. Länsi-Suomen Voima Oy.....	53
4.1	Taistelu maisemasta.....	53
4.2	Taistelu jatkuu maanjako-oikeudessa helmikuussa 1938.....	57
4.3	Maiseman merkitys Emilille	60
5	Yhteenvetona memento vivere – muista elää.....	65
6	Lähteet.....	72

1 Johdanto

1.1 Sukellus alkulähteille

Vesi saattaa olla oikukas, omavaltainen ja epäluotettava kumppani, joka olisi osattava pitää kurissa ja ohjata sitä halutulla tavalla palvelemaan omia tarkoituksiani. Sama pätee pro gradu -tutkielman kirjoittamiseen. Samoin kuin vesi aiheuttaa tulvia ja patomurtumia, voi tutkielma hukuttaa kodin hyytymistulvien ja jääpatojen alle. Jo pelkkä aiheen valinta saattaa aiheuttaa jäätymistä. Mikä kiinnostaisi niin paljon, että jaksaisin kirjoittaa siitä kokonaisen pro gradun? Mistä aiheesta jaksaisin edes lukea sivukaupalla aineistoa? Viisainta olisi tietenkin jatkaa kandidaatintutkielman aiheesta, mutta sekään ei tuntunut oikealta. Kandidaatintutkimukseni tutkin huittislaisen lähiön syntyä entisen Huhkolan kartanon maille, mutta mielenkiinto aihetta kohtaan oli vuosien saatossa jo ehtinyt sammua.

Kevät 2019 kului museologian harjoittelussa Emil Cedercreutzin museolla. Harjavallassa sijaitsevan museon sydämenä sykkii taitelijakoti Harjula, joka oli jäänyt palavasti mieleeni tiikerin- ja jääkarhunaljoineen jo ala-asteen luokkaretkiltä. Harjulassa oli selittämätöntä taikaa, joka ei voinut jäädä lapseltakaan huomaamatta. Oli selvää, että paikassa oli asunut erittäin persoonallinen ja mielenkiintoinen henkilö, olihan tästä todisteena aito tiikerintaljakin lattialla. Museo perustuu vapaaherra Emil Herman Robert Cedercreutzin, jota kutsun tässä työssä etunimeltä Emil, (1879–1949) elämäntyölle. Hänet tunnetaan kuvanveistäjänä, siluettitaiteilijana, kirjailijana sekä kansatieteellisen kokoelman

keräilijänä. Museossa yhdistyvät taide ja kulttuurihistoria upeassa ympäristössä luonnonkauniilla rantatörmällä Kokemäenjoen varrella. ¹

Harjoittelun aikana aloinkin miettiä, miten saisin Emilin ja maiseman yhdistettyä. Humanistisessa maisemantutkimuksessa korostetaan käsityksiä ja mielikuvia, joita tarkastelun kohteena oleva maisema ihmisessä herättää. Näkökulmia täydentää ulottuvuus maiseman toiminnallisuudesta ja muutoksellisuudesta, jossa olennaista on ymmärtää, että maiseman tilaan voidaan vaikuttaa. ² Mieleeni muistui, että Emilin kerrotaan olleen ensimmäinen suomalainen, joka on saanut korvauksia maiseman menetyksestä. ³ Olisiko siinä ainesta tutkimusaiheeksi? Vuoden sulattelun jälkeen sain todeta, että olihan siitä. Enemmän ja monipuolisemmin kuin olisin koskaan osannut kuvitellakaan.

Taiteilijakoti Harjula rakennettiin aikoinaan Kokemäenjoessa kuohuvan Havinginkosken partaalle. Koskien pauhunta oli vanginnut lähistöllä kuljeskelleen Emilin huomion ja samottuaan metsän läpi rantaan, hän oli täysin myyty paikan suhteen. Tänne hän rakentaisi uuden kotinsa. Harjula valmistui vuonna 1914, mutta jo muutaman vuoden päästä alkoi synkkiä pilviä kerääntyä Kokemäenjoen koskien päälle. Voimayhtiöt tekivät tuloaan Kokemäenjoelle, ja kosket tulisivat katoamaan voimalaitoksen myötä, Emilin Havinginkoski muiden muassa. Tiedossa oli pitkä, jopa vuosikymmeniä kestävä prosessi, johon mahtui valituksia, korvauksia, ilmaisia sähköjä, rantapenkereiden vahvistamisia ja konkursseja. Emil oli kuitenkin ainoa harjavaltalainen, joka jatkoi taistelua voimalaitosta vastaan vielä vuonna 1938. Mitkä olivat lopulliset korvaukset maiseman menetyksestä? Millä perusteella ne myönnettiin? Pelkästään jo ajankohta korvauksien maksamiselle on huomionarvoinen. Korvauksista kiisteltiin 1930-luvun Suomessa, vaikkei puhtaasti maisemansuojelua koskevaa sääntelyä ole ollut ennen vuoden 1996 luonnonsuojelulakia, ja ensimmäinen kansainvälinenkin maisemia koskeva sopimus on vasta vuodelta 2000. ⁴ Mikä oli maiseman hinta Emilin kohdalla? Miten Emilin suhde Harjulaan määrittä tuota hintaa? Entä miten Emil ja Harjula nivoutuivat osaksi sekä Harjavallan että Kokemäenjoen kulttuuri- ja teollisuushistoriaa? Miten kaiken taustalla vaikutti Suomen energiapolitiikka?

---

¹ Harjavalta.fi

² Lohtander & Saressalo, 2010, 51.

³ Tuominen, 2004, 122. Kyseessä on yleinen käsitys, jota on hankala viitoittaa mihinkään tiettyyn lähteeseen.

⁴ Lehtinen, 2017, 42, 74. Firenzen sopimus, tunnetaan myös nimellä Eurooppalainen maisemayleissopimus.

Näistä kysymyksistä lähdin liikkeelle, mutta varsinainen tutkimuskysymys kiteytyi hiljalleen tutkimusprosessin kuluessa.

Alun perin halusin keskittyä tässä työssä pelkästään Emiliin. Vesivoimalaitosten rakentamisesta ajattelin kirjoittaa vain välttämättömimmän. Aloin kuitenkin kiinnostua voimalarakentamisesta, mitä enemmän asiaan perehdyin. Miksi jokia alettiin valjastaa voimalaitosten käyttöön? Samoin alkoi kiinnostaa Kokemäenjoen merkitys harjavaltaisille. Vietin lapsuuteni ja nuoruuteni paikkakunnalla, jonka lävitse virtasi nahkatehtaan pilaama Eurajoki. En koskaan arvostanut jokea minään, olihan siinä uiminenkin hieman niin ja näin. Kokemukseni Kokemäenjoestakin liittyivät lähinnä Porin ja Harjavallan uimarantoihin, eikä jokien arvostus näidenkään perusteella ollut kovinkaan kummoinen. Meri oli mielestäni ainoa oikea vesielementti. Hämmästykseni olikin suuri, kuinka suuri merkitys Kokemäenjoella oli ja on yhä tänä päivänäkin paikallisille, tässä tapauksessa harjavaltaisille. Joki on erottanut ja yhdistänyt ihmisiä sekä määrittänyt elämää hyvinkin pitkälle. Kokemäenjoki on edelleenkin Satakunnan elämää ja historiaa sykkivä valtimo, jota Helsinkiin muuttanut ylioppilas piti lähinnä kuraajana muiden satakuntalaisten kuraajien joukossa. Kuinka väärässä ihminen voikaan olla.

1.1.1 Tutkimuksen tarpeellisuus ja tavoitteet

Emiliin liittyviä opinnäytetöitä ei ole tehty yli kymmeneen vuoteen, joten lienee jo senkin vuoksi aika nostaa hänet jälleen esille. Hänen jälkeensä jättämä kulttuuriperintö on rikasta ja monivivahteista, mikä näkyy parhaiten nykyisessä Emil Cedercreutzin museossa. Maahengen temppelein kansatieteelliset kokoelmat, Emilin keräämät taidekokoelmat sekä Emilin oma kuvanveistotuotanto luovat unohtumattoman ja uniikin kokonaisuuden. Muistijälki, joka jäi jo 1990-luvulla koululaisen mieleen, on huomattavasti vahvempi kuin monen muun museon kohdalla. Harjula on myös lunastanut paikkansa merkittävien taiteilijakotien keskuudessa, vaikka onkin hieman syyttä suotta jäänyt tunnetuimpien varjoon. Moni varmasti tunnistaa nimet Kalela ja Ainola, mutta harvempi tunnistaa nimen Harjula.

Tutkimustyön ohessa selvisi, ettei Emil Cedercreutzin museollakaan ole tietoa korvaustaistelun lopputuloksesta. Museon tiedot päättyivät vuoteen 1937, vaikka Emil oli jatkanut taisteluaan vielä vuonna 1938. Tutkimukselle on näin ollen tarvetta museonkin näkökulmasta. Kutkuttavinta olikin odottaa, mitä tutkimuksen myötä paljastuisi. Monet muutkin saivat korvauksia voimalaitosrakentamiseen liittyen, mutta kukaan ei saanut niitä

maiseman menetyksestä. Saiko Emil? Tarinan mukaan sai. Mutta pitääkö tuo tarina paikkansa?

Toivon, että tämä työ myös palvelisi kotiseudustaan innostuneita harjavaltaisia. Uutisiinkin asti päässyt Facebookissa vaikuttava *Harjavalta ennen ja nyt – muistoja ja kuvia* -ryhmä on aktiivinen 2600 jäsenen kohtaamispaikka, jossa muistelukset eivät aina vastaa kirjallisuudessa esitettyjä versioita.⁵ En väitä, että omakaan versionni olisi se lopullinen ja oikea, mutta toivoisin sen muistuttavan siitä upeasta kulttuurista, jota Harjavalta tuntuu tällä hetkellä piilottelevan teollisuuskaupungin varjossa. Se kulttuuri on upea ja monimuotoinen, ja sitä Emilkin halusi vaalia säätiömällä omaisuutensa.

1.1.2 Aikaisemmat tutkimukset

Tutkielmani on ensimmäinen Emilistä tehty pro gradu 2020-luvulla. Samoin tämä tutkielma tulee olemaan ensimmäinen maisemantutkimuksen oppiaineeseen tehty työ hänestä. Viimeisin Emilistä ilmestynyt teos on vuodelta 2019. Annika Waenerbergin ja Manuel Vélez Cean lähes 600-sivuinen *Emil Cedercreutz 1879–1949* on ensimmäinen tutkimukseen perustuva luotaus Emilin taidekäsitykseen ja tuotantoon. Lisäksi Emiliä on tutkittu ainakin taidehistorian, Suomen historian ja kulttuurihistorian näkökulmista. Myös Kotitalous- ja käsityötieteiden laitokselta löytyy aiheeseen liittyen pro gradu -tutkielma. Aikaisemmissa opinnäytteissä on käsitelty Emilin tekemiä siluetteja⁶, hänen ryijykokoelmaansa, Ilmilinnaa ja Harjulaa sekä korkokuvia ja Maahengen temppelin aatetaustaa. Suurimman ja pitkäjänteisimmän tutkimustyön Emilistä on tehnyt Emil Cedercreutzin museon entinen museonjohtaja Ritva Kava. Kava on tehnyt pro gradunsa, lisensiaatintyönsä sekä väitöskirjansa Emilistä. Väitöskirjassaan Kava kertoo, että vuoteen 1993 mennessä Emilistä oli tehty yhdeksän opinnäytetyötä. En kuitenkaan saanut kaikkia näitä töitä jäljitettyä edes museon avustuksella.⁷ 2000-luvulla tehtyjä pro graduja löytyi ainakin kaksi, joista toisessa on tutkittu Harjulan tyynyjä, ja toisessa Emiliin liittyvää

---

⁵ Jorma Lindqvist nauttii historiasta ja arkkitehtuurista – ja ilmeisesti myös moni muu: Hänen Harjavalta -aiheinen someryhmänsä on kerännyt huimasti jäseniä. Sydän-Satakunta 10.3.2021. Linkki Facebook -ryhmään löytyy lähdeluettelosta. Jäsenmäärä tarkistettu 25.5.2021.

⁶ Eeva Puttonen pro gradu *Emil Cedercreutz siluettitaiteilijana* vuodelta 1974, Helsingin yliopisto, taidehistoria.

⁷ Kava, 1993, 15. Ritva Kavan pro gradu -tutkielma *Maahengen temppelin syntytausta: Emil Cedercreutz, Satakunta, Eurooppa ja Tolstoi* vuodelta 1991, Turun yliopisto, Suomen historia. Lisensiaatin työ *Emil Cedercreutz: Satakunnan eurooppalainen: kuvanveistäjä kotiseutu- ja museomiehenä* vuodelta 1992, Turun yliopisto, Suomen historia. Väitöskirja *Emil Cedercreutz - Satakunnan eurooppalainen: kuvanveistäjä kotiseutu- ja museomiehenä* vuodelta 1993, Turun yliopisto.

muistitietoa harjavaltaisten keskuudessa.⁸ Valitettavasti kaikki työt, pois lukien Kavan väitöskirja, ovat lukusalilainoja, joihin ei ollut pääsyä koronatilanteen vuoksi. Se kävi kuitenkin selväksi, ettei Havinginkosken menetystä sekä maiseman hintaa Emilin näkökulmasta ole aikaisemmin tutkittu. Kirjallisuudessa maininnat aiheesta jäävät muutaman lauseen pituisiksi. Klassikoksi on toki noussut Emilin kuvaus siitä hetkestä, kuinka hän löysi Havinginkosken ja lumoutui sen pauhusta.

Kokemäenjoki on ollut jo pidemmän aikaa hyvinkin ajankohtainen tutkimuskohde, myös Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineessa. Kokkeli-tutkimushankkeessa vuosina 2017–2019 tutkittiin Kokemäenjokilaakson kulttuurisia merkityksiä erityisesti sen asukkaille. Hankkeessa yhdistyivät tutkimus ja taide, ja sen tuloksia esiteltiin Joki -näyttelyssä Porin taidemuseossa kesällä 2019. Tutkimushankkeesta syntyi myös kirja *Joen taju*.⁹ Nykyinen Sarka-museon johtaja Sami Louekari on myös tutkinut laajasti Kokemäenjokea. Hän väitteli maisemantutkimuksesta vuonna 2013 aiheella *Hyödyn politiikka. Kokemäenjokilaakson ympäristöhistoriaa 1720–1850*. Lisensiaatintyönsä *Suosiellä, suisto täällä: näkökulmia ihmisen ja luonnon vuorovaikutukseen Kokemäenjoen suistossa* hän teki Suomen historian oppiaineeseen Turun yliopistossa vuonna 2002. Myös hänen artikkeleitaan on julkaistu useissa eri teoksissa.

Oman tutkimukseni kannalta hyödyllisin tutkimus oli Pekka Jokelan Suomen ja Skandinavian historian oppiaineeseen Helsingin yliopistossa tekemä tutkielma *Kokemäenjoki - Lohikiloista megawateiksi. Voimayhtiöiden kilpailu vesivoimasta ja voimalarakentamisen aiheuttamat ristiriidat Kokemäenjoen keskijuoksulla*. Työ osoittautui varsinaiseksi kultakimpaleeksi, sillä se oli ainoa löytämäni lähde, jossa Harjavallan ja Kokemäen voimalaitosrakentamiseen on pureuduttu laajasti jo voimayhtiöiden kilpajuoksun alkamisesta lähtien. Jokelan käyttämä aineisto on poikkeuksellisen laaja ja monipuolinen sekä osittain sellaista, johon itselläni ei ole ollut pääsyä, kuten esimerkiksi Länsi-Suomen Voima Oy:n arkistot. Emilin kohdalla Jokelasta ei niinkään ollut apua, mutta hänen työnsä loi taustan ja innoituksen omalle tutkimukselleni. Muita opinnäytteitä Kokemäenjokeen liittyen löytyy lähemmäs 200, joten ei liene tarkoituksenmukaista luetella kaikkia tässä. Huomattavaa kuitenkin on, kuinka monesta eri näkökulmasta

---

⁸ Helsingin yliopistosta Hanna Laaksosen Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen pro gradu -tutkielma *Harjulan tyynyt: tutkimus Emil Cedercreutzin kotimuseon tyynyistä* vuodelta 2006 sekä Turun yliopistosta Emil Cedercreutzin museon nykyisen amanuenssin Satu Tenhosen kulttuurihistorian pro gradu- tutkielma *Kuvanveistäjä Emil Cedercreutz (1879–1949) ja hänen elämäntyönsä harjavaltaisten muistoissa* vuodelta 2010.

⁹ Häyrynen, 2020, 9-13.

Kokemäenjokeakin on tutkittu. Opinnäytteitä on tehty niin yliopistoissa kuin ammattikorkeakouluissa. Äkkiseltään mainittuna pro graduja löytyy niin maantieteen, kasvitieteen, arkeologian kuin limnologiankin näkökulmasta. Varhaisin Finnan tietokannasta löytyvä työ oli vuodelta 1949. Oma opinnäytteeni tuo tuohon valtavaan tutkimusjoukkoon oman pienen lisänsä maisemantutkimuksen näkökulmasta, jonka keskiössä ovat kuvanveistäjä Emil Cedercreutz sekä taiteilijakoti Harjula Kokemäenjoen rannalla Harjavallassa.

1.2 Aineistot ja menetelmät

1.2.1 Tutkimusotteesta

Kyseessä on historiantutkimus, joka syntyy keskustelusta lähteiden, aikalaiskirjallisuuden ja tutkimuskirjallisuuden kanssa. Keskustelun tuloksena on syntynyt tulkinta menneisyyden tapahtumista. Tutkimusotteen valinta ei kuitenkaan tarkoita sitoutumista mihinkään tiettyyn maailmankatsomukseen. Tutkimuksen teko vaatii milloin kirveen, milloin sahan käyttöä. Olennaisinta on antoisien ja kysymisen arvoisten kysymysten löytäminen.¹⁰ Toisaalta historiantutkimuksen on sanottu muistuttavan kuuroa ihmistä, joka vastaa kysymyksiin, joita kukaan ei tee.¹¹

Historiallinen metodi on lähdekriittinen menetelmä, jossa päättelyn pitäisi perustua aineistojen kriittiseen tarkasteluun ja vertailuun.¹² Esimerkiksi lehdillä saattaa olla oma poliittinen kantansa, jonka näkökulmasta uutisia kirjoitetaan. Maalaisliittolaisella Lallisanomalehdellä on todennäköisesti ollut erilainen näkökulma uutisointiin kuin porilaisella Satakunnan Kansalla. Samoin voimayhtiöillä on ollut omat syynsä kirjoittaa historiikkinsa tietystä näkökulmasta. Tiedostamisen arvoista on myös kylien ja kuntien vanhempien historiikkien lähdeviitteiden mahdollinen puutteellisuus. Tämä ei kuitenkaan estä niiden käyttämistä lähteinä.

Historiantutkimus eroaa olennaisesti muusta tutkimuksesta. Tätä eroa kutsutaan filosofiseksi perusjaoksi. Perinteisesti historiantutkimuksen on ajateltu olevan idiografista tiedettä, joka painottaa erilaisten historiallisten tilanteiden ainutkertaisuutta ja rajoittuu

---

¹⁰ Hyrkkänen, 2002, 22.

¹¹ Haapala, 1989, 7.

¹² Koskennurmi-Sivonen, 2017, 1.

tapaumahistoriaan. Historiantutkimuksessa yleistäminen ja teoretisoiminen ovat problemaattisia, koska tutkimuskohteena katsotaan olevan erityiset, jossain tapauksissa jopa ainutlaatuiset, tapahtumaketjut. Nomoteettisessä tieteessä kuten esimerkiksi sosiologiassa tuotetaan yleistyksiä, etsitään lainmukaisuuksia yhteiskunnallisesta kehityksestä ja pyritään eksplisiittiseen teoreettisuuteen.¹³

Emilin taistelu voimailusta vastaan kytkeytyy myös osaksi Suomen poliittista historiaa. Poliittinen historia kuitenkin tarvitsee toimiakseen myös kulttuurihistorian näkökulmia. Turun yliopiston poliittisen historian professori onkin kuvaillut poliittista historiaa kaikkiruokaiseksi siaksi. Samainen professori kirjoittaa myös, että historian kirjoittamisen ja teoreettisen käsittelyn ihanteeksi sopisi vaivattoman näköinen luontevuus, joka salaisi taidon ja näyttäisi tuloksen syntyneen kuin itsestään. Mahdollisten teorioiden leipominen kerronnan sisään onkin sitten oma haasteensa.¹⁴ Helpottavaa kuitenkin on, että hevosenkin voi tunnistaa ja sillä voi jopa ratsastaa, vaikkei hevosta osaisikaan määrittellä. Aatehistorioitsijakin voi halutessaan ottaa riskin ja jättää esimerkiksi taloushistorian näkökulman huomioimatta tutkimuksessaan. Samoin taloustieteilijä voi jättää Shakespearen oman onnensa nojaan. Näkökulmia yhdistelemällä syntyy yhteiskuntahistoriaa, ja niin kävi tässäkin tutkimuksessa.¹⁵

Yhteiskuntahistoria on laaja yhteiskunnallinen lähestymistapa, eikä se sovi kaikkeen tutkimukseen. Jos kohteena on esimerkiksi pitkäaikaiset prosessit, tulee työtä ja muuttujia jossain kohtaa todennäköisesti liikaa. Ajassa, paikassa ja asiassa selkeästi rajatussa tapaustutkimuksessa yhteiskuntahistorian käyttö tutkimusstrategiana on perusteltua. Emilin taistelu voimailusta vastaan onkin selkeä tapaustutkimus. Tavoitteenani on kuvailla ilmiötä ja tehdä uusia havaintoja, eikä niinkään löytää yleistyksiä tai tyypillisiä piirteitä. Tapaustutkimus ei sinänsä ole metodi, vaan tutkimustapa tai tutkimusstrategia, jonka sisällä voidaan käyttää erilaisia aineistoja ja menetelmiä. Tapaustutkimuksen päämääränä on lisätä ymmärrystä tutkittavasta tapauksesta ja olosuhteista, joiden lopputuloksena tapaus syntyi.¹⁶ Sen erityisyys löytyy pyrkimyksestä ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä kokonaisuutena, joka on monimutkainen ja joka koostuu erilaisista näkökulmista sekä yhteiskunnallisista prosesseista. Tavoitteena onkin, että ilmiöt

---

¹³ Teräs, 2005, 137.

¹⁴ Rentola, 2007, 222-224.

¹⁵ Hobsbawm, 1971, 25, 36.

¹⁶ Laine, Bamberg & Jokinen, 2018, 5, 9.

ymmärretään niiden poliittisissa, taloudellisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa yhteyksissään.¹⁷

Historia ei ole meistä erillinen menneisyys, eikä tutkijakaan voi olla tutkimuskohteensa ulkopuolella. Tiedostan, etten pysty sulkemaan itseäni ja nykyisyyttä tutkimuksen ulkopuolelle. Vaikka ehdotonta objektiivisuutta on mahdotonta saavuttaa, se ei tarkoita rehellisyyden ja huolellisuuden hylkäämistä. Omien lähtökohtien ja tulkintalogiikan tunnistaminen ja tunnustaminen tekevät ymmärrettäväksi myös sen, että samoista lähteistä voidaan tehdä erilaisia tulkintoja.¹⁸ Esimerkiksi Kava on liittänyt Emiliin tolstoilaisuuden, jota taas viimeisimmässä tutkimuksessa ei ole tunnistettu.

Tieteellisyydestä puhuttaessa ei kuitenkaan kannata tarttua objektiivisuuden käsitteeseen, vaan nähdä se pikemminkin kriittisenä, loogisena ja monia näkökulmia huomioivana ajatteluna¹⁹.

Historian onkin sanottu olevan kertomus siitä, mitä ei tapahtunut, sen kirjoittamana, joka ei ollut tapahtumapaikalla. Jokainen, joka ei ole Emil, toistaa vain hänestä kerrottuja tarinoita. Tekeekö toisto jostakin asiasta totta? Vaikkei jokin asia olisikaan kylmää faktaa, tieto voi olla hedelmällistä ilmiön ymmärtämisen kannalta. Miksi jostakin asiasta kerrotaan niin kuin kerrotaan? Miksi jokin asia saatetaan muistaa täysin väärin? Nämä asiat olen pyrkinyt pitämään mielessä tätä tutkielmaan kirjoittaessani. Kyseessä ei ole rekonstruktio menneisyydestä vaan tulkinta siitä²⁰. Vaikka tässä työssä en varsinaisesti peilaa työni aihetta nykyaikaan, se kuitenkin oleellisesti ohjaa tutkimusta ja vaikuttaa taustalla, sillä kaikki tutkimuksen tekemiseen liittyvä lopullisia tulkintoja myöten tapahtuu tästä ajasta käsin. Aikalaiskokemuksen tavoittaminen olisikin mahdotonta. Ihmisten välittömiin kokemuksiin ei voida koskaan päästä täysin käsiksi, koska ne ovat esimerkiksi kielen, erilaisten konventioiden ja muistelun diskurssityypin välittämiä. On myös tärkeää ymmärtää, että ihmisen elinympäristön lisäksi aistihavainnot ja niiden merkitykset ovat historiallisesti muuttuvia.²¹

Olen yrittänyt tuoda lähdemateriaalin oman äänen esiin pakottamatta sitä ulkoa tuotuun teoreettiseen kehykseen. Vaikka tutkielmassani yhdistyvät monet eri menetelmät, tarkoituksena ei ole ollut soveltaa niitä mekaanisesti pelkän kirjaimen tasolla. Kuten

---

¹⁷ Häikiö & Niemenmaa, 2018, 42, 46.

¹⁸ Koskennurmi-Sivonen, 2017, 2.

¹⁹ Apajalahti & Hannula, 2020, 85-86.

²⁰ Koskennurmi-Sivonen, 2017, 2.

²¹ Nivala & Mähkä, 2012, 16-17.

Emilillä oli oma Maahenkensä, tässäkin tutkimuksessa tärkeintä on ollut kyetä sisäistämään menetelmää ohjaava henki. Humanististen tieteiden tutkimus on loputon prosessi, sillä lopullista totuutta on mahdotonta saavuttaa. Menneisyyden avulla voimme kuitenkin oppia uutta itsestämme sekä käyttämiemme menetelmien rajoituksista.²²

1.2.2 Ongelmia, kysymyksiä ja tavoitteita

Tapaustutkimuksissa kysymykset eivät välttämättä ole itsestään selviä, eivätkä helposti muotoiltavissa.²³ Tämänkin tutkielman kohdalla varsinaisen tutkimuskysymyksen muotoutuminen otti oman aikansa, mutta lopulta se kiteytyi muotoon: Miten ja miksi Harjavallan koskien valjastaminen vaikutti Emil Cedercreutzin ja kuinka hän pyrki vastaamaan syntyneeseen tilanteeseen?

Tutkielmani koostuu kolmesta käsittelykappaleesta. Ensimmäisessä käsittelykappaleessa tarkastelen Emiliä, Kokemäenjokea sekä taiteilijakoti Harjulaa. Samalla taustoitan Kokemäenjoen merkitystä Satakunnan valtimona varsinkin harjavaltaisesta näkökulmasta. Tämän kappaleen avulla yritän löytää vastauksia siihen, kuka oli Emil Cedercreutz ja miksi Harjula Havinginkoskineen oli hänelle niin tärkeä, että hän kävi taistoon voimailusta vastaan ja vaati korvauksia asiasta, jolle ei löytynyt korvauserusteita edes laista. Mikä oli hänen taustansa vaikutus tässä kaikessa? Maanviljelijäthän eivät lähteneet taisteluihin maisemansa puolesta.

Toisessa käsittelykappaleessa pureudun Harjavallan voimalaitoksen rakentamisen vaiheisiin samalla taustoittaen sitä voimalaitosrakentamisen historialla sekä Suomen energiapolitiikalla. Miksi Kokemäenjokea alettiin valjastaa voimayhtiöiden tarpeisiin ja miten harjavaltaisethän suhtautuivat, Emil muiden muassa? Miten maisema muuttui, ja miten muutokseen suhtauduttiin? Oliko rakentamisella kenties muitakin lieveilmiöitä?

Kolmannessa käsittelykappaleessa yhdistän Emilin ja Harjavallan voimalaitoksen. Keskiössä on Emilin taistelu maisemasta. Tässä pyrin löytämään vastauksia siihen, millä perusteella korvauksia myönnettiin ja mitkä olivat Emilin saamat lopulliset korvaukset sekä miten maiseman menetys vaikutti Emiliin? Mitä maisema oli merkinnyt hänelle? Lopullisten korvausten määrittäminen osoittautui kaikkein haasteellisimmaksi osuudeksi tässä työssä, vaikka tutkimuskysymyksenä se voi kuulostaa hyvinkin helpolta asialta selvittää. Voisi

---

²² Nivala & Mähkä, 2012, 10, 12.

²³ Häikiö & Niemenmaa, 2018, 47.

olettaa, että kyseessä on summa, joka on ykskaks löydettävissä rekistereistä. Hinta voi myös olla kovempi kuin pelkkä numerojono antaa ymmärtää. Tästä pääsemme takaisin kysymykseen, mikä oikein oli maiseman hinta Emilin kohdalla?

1.2.3 Rajaus

Tutkielman aikarajaus on noin 1900-luvun alusta 1940-luvun alkuun. Pääpainopiste sijoittuu kuitenkin 1930-luvulle, jolloin voimalaitosrakentaminen Harjavallassa oli kuumimmillaan. Tärkeä ajanjakso on myös 1910-luku, jolloin Emil osti maat Havinginkosken partaalta, jonne rakensi Harjulan. Samoin voimayhtiöiden koskikaupat alkoivat 1910-luvun loppupuolella.

Käsittelyn ulkopuolelle jää kokonaan Pohjois-Suomen voimalaitosrakentaminen, joka sijoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Kemijoen ja Oulujoen valjastaminen jäävät täten tutkielman ulkopuolelle. Samoin vesioikeuslakien käsittely päättyy vuoteen 1940, vaikka senkin jälkeen on kyseisessä lainsäädännössä tapahtunut paljon. Tarkemmin laeista on nostettu esiin vuosien 1902 ja 1934 vesioikeuslait. Nämä kaksi kyseistä lakia nousevat eniten alan kirjallisuudessa esiin, vaikka lakia on hienosäädetty myös matkan varrella.

Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jää myös Emilin ensimmäinen oma taiteilijakoti Ilmilinna, sillä tutkielman keskiössä on Harjavalta. Ajallisesti Ilmilinna sopisi tutkielmaan, mutta tässä työssä haluan keskittyä pelkästään Harjulaan ja Harjavaltaan. Ilmilinnan merkitystä ei kuitenkaan sovi unohtaa, eikä varsinkaan näiden kahden taiteilijakodin eroja. Ilmilinna oli rakennettu suvun maille suvun varoilla, Harjula taas oli taloudellisesti itsenäisemmän Emilin voimannäyttö.

1.2.4 Aineistot

Tutkimukseni lähteet jakaantuvat neljään eri osa-alueeseen: alkuperäisaineistoihin, sanomalehtiin, tutkimuskirjallisuuteen sekä verkkoaineistoihin. Koronapandemia muutti tutkielmani suuntaa aineistojen osalta. Arkistoihin ei päässyt koronarajoitusten vuoksi, joten arkistoaineistojen saanti jäi lähes tyystin oman lompakkoni varaan. Taloudellisten sekä koronapandemian luomien rajoitteiden vuoksi tutkielmani lähteet painottuivat alkuperäistä suunnitelmaa vahvemmin tutkimuskirjallisuuteen. Harmillista onkin, etten päässyt käsiksi alkuperäisaineistoihin siinä laajuudessa kuin alun perin toivoin, sillä ainahan jonkun muun valitsema aineisto on toisen ihmisen tulkintaa siitä, mikä on aiheen

kannalta oleellista ja tärkeää. On myös tärkeää ymmärtää, että jokainen lähde on tehty jotakin tarkoitusta varten ²⁴. Lähdekriittisyys täytyykin pitää koko ajan mielessä.

Alkuperäisaineistot ovat peräisin Emil Cedercreutzin museolta sekä Kansallisarkistosta. Museolta sain kopion Turun ja Porin läänin maaherran 47-sivuisesta päätöksestä vuodelta 1937. Päätöksessä käsiteltiin muistutuksia, joita oli annettu Harjavallan vesivoimalaitoksen rakentamiseen liittyen. Siinä myös määriteltiin korvaukset, jotka Länsi-Suomen Voima Oy oli velvollinen asianosaisille maksamaan. Myös Emil oli asianosaisten joukossa. Museolta sain myös kopion Emilin kirjeestä²⁵ Maila Talviolle vuodelta 1917. Kirjeestä välittyy hyvin Emilin tunnelmat, joita Kokemäenjoen koskikaupat hänessä aiheuttivat. Tietenkin kirjeiden kohdalla on muistettava se, että harvoin kirjettä kirjoitetaan sensuroimattomana totuutena. Kirjettä kirjoitetaan vastaanottajalle, joten sisältö saattaa muotoutua hyvinkin vahvasti myös vastaanottajan mukaan. Yritinkin päästä syvemmin käsiksi Emilin ja Maila Talvion kirjeenvaihtoon. Suuntasin katseeni Tampereen yliopiston kirjaston käsikirjoitusarkistoon, jossa Mailan kirjeenvaihtoa säilytetään. Valitettavasti sieltä ei löytynyt yhtään Emilin Mailalle lähettämää kirjettä.

Unohdin kirjeet ja käännyin Kansallisarkiston puoleen. Cedercreutz-suvun arkistoa säilytetään Kansallisarkistossa Helsingissä ja arkiston tietoja oli mahdollista selailla arkistoluettelotasolla. Valitettavasti sieltäkään ei löytynyt apuja, mutta Etelä-Suomen maaoikeuden arkistosta saattaisi löytyä jotakin asiaan liittyvää. Pitkän harkinnan jälkeen päätinkin tilata omalla kustannuksellani heiltä kopiot vuoden 1938 Turun maanjako-oikeuden arkiston pöytäkirjoista ja tuomioista, joissa oli Emil mainittuna. Tilaus osoittautui jokaisen maksamani euron arvoiseksi. Sain käsiini 48-sivuisen pöytäkirjan, jossa käsiteltiin Emilin vuonna 1937 tekemää valitusta koskitilan muodostamisesta. Emilin ja Länsi-Suomen Voima Oy:n välillä oli ollut epäselvyyttä vesioikeuksien omistamisesta. Pöytäkirjaan sisältyi myös 13 liitettä, joista yksi oli Emilin tunteikas kirje maanjako-oikeudelle. Jälleen kerran sain lukea maiseman merkityksestä Emilille hänen omien sanojensa kautta, mikä toi lisää pontta tutkielmani kirjoittamiseen.

---

²⁴ Hyytiäinen & Tähtinen, 2008.

²⁵ Kyseinen kirje toimii erinomaisena esimerkkinä siitä, kuinka tutkijan tekemät valinnat vaikuttavat tulkintaan. Samaista kirjettä oli lainattu eräässä taiteilijakoteja esittelevässä kirjassa, mutta kirjeestä oli jätetty joitakin osia pois. Jo näinkin pienellä asialla oli suuri vaikutus sävyyn, jolla Emil oli kirjoittanut. Kirjan versiossa kirjeen särmät oli ty pistetty. Asetelma oli kieltämättä heti erilainen. Kirje löytyy tämänkin työn uumenista, kokonaisuena.

Sanomalehtikirjoitteluun pääsin käsiksi Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen myötä.²⁶ Maalaisliittolainen Lalli (1917–2009) uutisoi ahkerasti Harjavallan voimalaitoksen syntyvaiheista erityisesti vuosina 1936–1938. Lehden pääasiallinen levikkialue oli Kokemäenjokilaakso ja Satakunnan maakunnan eteläosa. Lalli olikin vuosikymmenten ajan Suomen ainoa maaseudulla ilmestyvä sanomalehti.²⁷ Lallin merkityksestä maaseudulla kertonee sekin, että toimituksen muutettua Kokemäeltä Poriin 1950-luvulla, useat kokemäkeläiset lopettivat lehden tilauksen ja lehti menetti noin 500 lukijaa.²⁸ Muutaman päivän viiveellä Lallin uutisoinnit voimalaitosrakentamisesta saattoivat ilmestyä myös porilaisessa Kansallisen Kokoomuksen kannattamassa Satakunnan Kansassa (1873). Satakunnan Kansan uutisointi voimalaitosrakentamisesta oli huomattavasti Lallin uutisointia vähäisempää.²⁹

Tutkimuskirjallisuudesta olenkin jo maininnut Pekka Jokelan tutkimuksen vuodelta 1996 sekä Emil Cedercreutzin museon entisen johtajan Ritva Kavan tuotannon. Lisäksi haluaisin nostaa esiin taiteilijakoteja kirjat, jotka olivat oiva lähde rakentaessani kuvaa Harjulasta. Varsinkin Arvid Lydeckenin kuvaus Harjulasta vuodelta 1927 oli kutkuttavan värikästä luettavaa. Uudemmissa teoksissa kuvaukset ovat hillitympiä, ja useimmat niistäkin ovat Kavan kirjoittamia. Oli mielenkiintoista huomata, kuinka kirjoittamisen sävy sinänsä neutraalista aiheesta kirjoittaessa voi muuttua vuosien saatossa. Harjulasta on aikoinaan kirjoitettu myös lehtiartikkeleita, joista muutamaan törmäsin etsiessäni lehtiaineistoa Harjavallan voimalaitosrakentamisesta.

Taidekirjoista löytyneet taiteilijaesittelyt auttoivat myös luomaan kuvaa Emilistä, kuten Emilin omaelämäkerrallinen *Yksinäisyyttä ja ihmisvilinää* -teoskin. Elämäkertojen käyttöön tutkimuksessa liittyy paljon kysymyksiä ja problematiikkaa. Tieteellisinä dokumentteina ne ovat hyvin subjektiivisia, vaikka ne omalta osaltaan auttavatkin ymmärtämään historiaa. Elämäkerta ei ole koskaan autenttinen kuvaus elämästä, vaan se vaihtelee. Elämän tapahtumille ja käännekohtille annetaan erilaisia merkityksiä kertomuskontekstista riippuen. Olennaista onkin ymmärtää, että Emilkin on itse päättänyt, mitä hänen tarinaansa sisällytetään ja mitä ei.³⁰

---

²⁶ Kansalliskirjasto.fi.

²⁷ Lallin perustaja ja nimenkeksijä oli euralainen taidemalaari Jalmari Karhula. Lalli-lehti 60-vuotias. Helsingin Sanomat, 28.10.1977.

²⁸ Hoppu, 2011, 340-341.

²⁹ Satakunnan Kansa toimi Kansallisen Kokoomuksen äänenkannattajana 1919–1989. Nykyään lehti on poliittisesti sitoutumaton. Lehto, 56, 2006.

³⁰ Kouri, 2017, 1-2.

Tutkimuskirjallisuuden yhteydessä on syytä mainita myös erilaiset historiikit. Harjavallan historiikkien avulla yritän luoda kuvaa harjavaltaisten suhteesta Kokemäenjokeen. Vesirakentamiseen liittyvät historiikit kuten *Voimaa koskesta* taas autoivat nimensä mukaisesti ymmärtämään vesirakentamisen historiaa. Oli mielenkiintoista huomata, kuinka vesirakentamisen historia keskittyy Suomessa muutamiin teoksiin, joihin törmäsi jatkuvasti ristiin rastiin eri teosten viitteissä. Se osaltaan vahvisti tunnetta lähteiden relevanttiudesta. Todellinen löytö, jota ei löytynyt edes kirjastoista, oli Elna Kerkkosen *Koskitoimikunta vuosina 1917–1947*. Teokseen viitattiin monessakin otteessa, joten olihan se hankittava, vaikkakin sitten omilla rahoilla antikvariaatista. Kirjan osuus varsinaisessa lopputuloksessa on pieni, mutta merkitys taustamateriaalina oli jokaisen euron arvoinen.

Vesirakentamisen rinnalla kulki myös vahvasti Timo Herrasen väitöskirja *Valtakunnan sähköistymiskysymys – Strategiat, siirtojärjestelmät sekä alueellinen sähköistys vuoteen 1940* vuodelta 1996. Herranen kirjoittaakin väitöskirjassaan, että voimayhtiöiden omat historiikit jättävät paljon olennaista kertomatta. Tämän huomasin myös oman työni kohdalla. Esimerkiksi *Länsi-Suomen Voiman* historiikissa vuodelta 1946 ei käsitellä voimalaitosrakentamiseen liittyviä ristiriitoja. Lähdekriittisyyttä arvioitaessa onkin hyvä pohtia myös sitä, mitä on jätetty kertomatta.

Yleisluontoisemmat verkkosivustot kuten Harjavallan kaupungin ja Länsi-Suomen Voima Oy:n kotisivut sekä Jorma Lindqvistin Facebookiin perustama Harjavalta-aiheinen ryhmä muodostavat vielä oman lähdekokonaisuutensa verkkoaineistona. Lindqvistin ryhmästä on luettavissa Kokemäenjoen ja erityisesti voimalaitoksen merkityksestä nykypäivän harjavaltaisille. Harjavallan kaupungin kotisivuilta säteilee ylpeys Emil Cedercreutzin museosta, ja Länsi-Suomen Voima Oy:n sivuilta löytyy muutama maininta menetetyistä koskista. Lähdekriittisyyden huomioiminen tässäkin on avainasemassa: tietenkään kaikki harjavaltaisaiset eivät ole ryhmässä ilmaisseet mielipidettään voimalaitoksesta. Voimalaitoksellakin lienee omat syynsä pitää maininnat menetetyistä koskista muutaman lauseen mittaisina.

Koronapandemian sulkiessa maailman, ovet avautuivat poikkeusaikojen pro gradu - tutkielmille. Mistä nämä poikkeusaikojen tutkielmat tullaan muistamaan? Rajattomasta ajasta ja rajallisesta aineistosta? Sen näyttäneen aika, mutta on hyvä muistaa, että kirjastojen ja arkistojen suljetut ovet laittoivat myös monen maisterin papereita tavoittelevan suunnitelmat uusiksi. Poikkeusaikana syntyy poikkeuksellisia pro graduja, ainakin aineistojen osalta.

1.2.5 Käsitteitä

Tutkimustyön edetessä nousi yhä enemmän esiin vesioikeuslait. Kenellä on oikeus veteen ja miksi? Tämän työn kannalta tärkeimmiksi vesirakentamiseen liittyen nousivat vuosien 1902 ja 1934 vesioikeuslait. Poikkeuksetta Suomen vesivoimalaitosrakentamiseen liittyvässä kirjallisuudessa nämä kaksi lakia nostettiin esiin. Mitä tulee vesistöjen omistamiseen, yksityisomistuksen periaate löytyi jo 1200-luvulla Ruotsin maakuntalaeista: ”Se omistaa veden, joka omistaa maan.” Maanomistajilla oli oikeus vesialueeseen samassa suhteessa kuin heillä oli maaosuutta kylässä. Näin ollen rannaton maanomistaja saattoi kuitenkin omistaa enemmän vesistöä kuin rannalla asuva maanomistaja. Jo muinainen pyyntikulttuuri oli perustana vesistön yksityisomistuksen synnylle, sillä myös kauempana rannasta asuvan erämiehen jälkeläisten piti saada nauttia kaikista veden eduista.³¹

Vesirakentamisen yhteydessä on tärkeää mainita myös valtaväylän käsite. Keskiajalla joessa pidettiin vapaana osa, jossa liikkuminen, uittaminen ja kalastus tuli olla kaikille mahdollista. Tätä osaa kutsuttiin valta- tai kuninkaanväyläksi. Valtaväylän käsite ja oikeudellinen asema ovat edelleenkin Suomen lainsäädännön keskeisiä lähtökohtia: kaikissa jokivesistöissä vallitsee avoimuuden periaate, joka on perustana jokamiehen oikeudelle käyttää vesistöä ilman omistajan suostumusta. Alueen omistajalla ei myöskään ole oikeutta sulkea vesistöä. Valtaväyläinstituutiosta tuli myös kalastus- ja uittolainsäädännön perusta uiton ja voimalaitosrakentamisen ottaessa mittaa toisistaan 1900-luvun alussa.³²

Vuoden 1902 keisarillinen vesioikeuslaki oli ensimmäinen erityisesti vesiasioita käsittelevä laki Suomen suuriruhtinaskunnassa. Lakia pidettiin suurena saavutuksena, ja sen katsottiinkin täyttävän kaikki sen aikaisen yhteiskunnan vesienkäyttötarpeet. Se korjasi lakitekniisiä puutteita ja kokosi yhteen samaa juurta olevat normistot ja antoi niille yhteiset rakenteet, kuten vesiä koskevat sulkemis- ja muuttamiskiellot. Rakentamisen kannalta laista tuli kuitenkin ristiriitainen ja epäselvä, sillä laki ei suosinut voimalarakentamista, vaikka sallikin sen. ’Vähäisen haitan’ ja ’suuremman haitan’ käsitteet olivat myös venyviä, sillä vesivoiman arvo kohosi muita vedenkäyttöarvoja nopeammin. Omistusoikeuksien määrittelyssä oli epäselvyyttä, samoin koskien arvon määrittelyssä.³³ Epäkohdistaan

---

³¹ Holm et al., 1991, 35.

³² Hollo, 2002, 10.

³³ Holm et al., 1991, 35.

huolimatta vuoden 1902 vesioikeuslaki on kuitenkin yksi Suomen ympäristöoikeuden kehityksen merkkipaaluista. Sulkemis-, muuttamis- ja pilaamiskiellot saivat jo tuolloin nykyisenkaltaisen sisällön ja tehtävän vesienkäytön ohjauksessa. ³⁴

Suuren laman aikana teollisuus vaati muutoksia vesioikeuslakiin. Lisäksi taustalla oli ajatus työttömien työllistämisestä. Lakia muutettiin vuonna 1934. Lakimuutos mahdollisti koskien vesivoiman käyttöönoton koko vesiväylän sulkemisella, ja valtiolle voitiin myöntää säännöstelyoikeus silloinkin, kun siitä aiheutuisi sanottavaa vahinkoa. Toki nämä vahingot tuli korvata, ja niistä saattoikin tulla huomattava kustannuslisä voimalaitoksen kuluihin. ³⁵ Määräys oli jossain määrin tulkinnan varainen. Isoimmissa joissa, jotka olivat lohi- ja siikapitoisia, kiinteän padon sai rakentaa ainoastaan niihin osiin, joihin lohi ja siika eivät tavallisesti nousseet. Vuoden 1902 laissa valtaväylän oli saanut sulkea ainoastaan talven ajaksi tilapäispadolla. Jos joessa harjoitettiin uittoa tai vesiliikennettä, valtaväylän oli pitänyt olla vähintään seitsemän metrin leveä. Jos joella ei liikennöity tai seitsemän metrin valtaväylä ei ollut mahdollinen, tuli voimantuotannon padot rakentaa siten, että kosken vesimäärästä kolmannes pääsi virtaamaan vapaasti. Tehtaiden omistajat olivat pitäneet ohjuoksutuksia tuhlauksena, sillä kasvava teollisuus oli alkanut kärsiä voimantarpeesta. Haaveet pysyvimmistä patoratkaisusta toimivat sysäyksenä uudelle vesioikeuslaille, jonka suurin muutos olikin vesistön säätelyä koskevien asetusten lisäys. ³⁶

Joen valjastamisesta olevan hyödyn tuli kuitenkin olla moninkertainen vahinkoihin verrattuna, ja valtion saadun hyödyn piti olla kaksi kertaa suurempi kuin muille aiheutettu haitta. Vesivoiman patoaminen on kansantaloudellisesti merkittävä asia, mutta vahingon ja hyödyn suhdetta ei kuitenkaan määritelty lainsäädännössä. On ongelmallista arvioida kysymyksiä, joita on rahallisesti hankala mitata, kuten kalastus sekä kulttuuri- ja luontoarvot. ³⁷ Lainmuutoksen myötä vesivoimalahankkeet voitiin myös julistaa kiireellisiksi, mikä nopeutti omalta osaltaan vesioikeuksien lunastamisprosessia. Kalastusta koskevien määräysten katsottiin kuitenkin estävän rakentamisen Pohjanlahden suuriin jokiin, kuten Oulujokeen. Uusi muutos lakiin tehtiin jo vuonna 1939 sallimalla kiinteän padon rakentaminen jopa suurten jokien poikki, jos vesivoimatuotannosta saatava hyöty oli selkeästi suurempi kuin kalastukselle aiheutunut haitta. ³⁸

---

³⁴ Hollo, 2002, 10.

³⁵ Mustonen & Castrén, 1979, 34, 124–125.

³⁶ Myllyntaus, 2002, 30.

³⁷ Alaniska, 2016, 14.

³⁸ Myllyntaus, 2002, 30.

En suinkaan väitä olevani oikeustieteen opiskelija, joten lakikiemurat tulevat tässä työssä esiin hyvin pintapuolisesti. Halusin kuitenkin jo heti tähän alkuun avata myös mainitsemiani vesioikeuslakeja, sillä ne vaikuttavat kaiken taustalla. Lakien ja niihin liittyvien käsitteiden esiin nosto jo tässä kohdassa helpottanee myös työn lukemista.

1.2.6 Lopuksi muutama yksityiskohta

Kuten tarkkasilmäisimmät lukijat ovat jo havainneetkin, kirjoitan Emilistä etunimellä. Jotkut ovat jopa saattaneet ärsyntyä moisesta tuttavallisuudesta. Perustelen valintaani kuitenkin seuraavasti: myös museossa hänestä puhutaan Emilinä, eikä niinkään virallisesti Cedercreutzina. Emil myös itse halusi olla kansanmies, eikä turhia hienostellut. Koen, että etunimen käyttö on tässä kohtaa myös lukijaystävällisempi tapa kirjoittaa. Toki siinäkin olisi ollut lukijalle haastetta laskea, kuinka monta erilaista versiota olisin saanut Cedercreutzista kirjoitettua.

Muutama tarkennus myös työssä mainittuihin koskiin. Emilin menettämä Havinginkoski oli Harjavallan ylin koski, jossa sijaitsi aikoinaan kolme myllyä. Yksi myllyistä, Havingin mylly, oli käytössä vielä 50-luvulla. Myllyn omistivat Hauvolan ja Havingin kylät, ja käyttöaste oli korkea. Omistajien lisäksi myös sivulliset käyttivät myllyä. Havingin koskea kutsuttiin myös Näyhälän koskeksi eteläpuolella olevan kylän mukaan. Havinginkoskea näkee kirjoitettavan sekä yhteen että erikseen. Tässä työssä olen päätenyt käyttämään yhteen kirjoitettua versiota, sillä siihen versioon olen ensimmäisenä törmännyt, joten tuntui luonnollisimmalta käyttää sitä. Koskea, johon Harjavallan voimalaitos lopulta nousi, kutsutaan sekä Lammaisten- että Pirilänkoskeksi. Kumpaa nimitystä käytetään, riippuu siitä, kummalta rannalta koskea katsotaan. Jos sitä katsotaan Nakkilan puoleiselta etelärannalta, sitä kutsutaan Lammaistenkoskeksi. Harjavallan puoleiselta pohjoisrannalta katseltuna koskea kutsutaan Pirilänkoskeksi.³⁹

Pienistä yksityiskohdista vielä mainittakoon, että tekstissä esiintyy muutama alleviivaus. Alleviivaukset löytyvät lainauksista, jotka ovat Emilin kirjoittamista kirjeistä. Alleviivaukset ovat Emilin tekemiä, ja täten oleellisia säilyttää mukana tässäkin työssä: mitä sanoja hän painotti ja miksi? Lainauksissa on myös kirjoitusvirheitä, jotka ovat alkuperäisten kirjoittajien aikaansaannoksia. Olen halunnut kirjoittaa nämä virheet sellaisinaan, koska kyseessä on suora lainaus. Aikaisemmin mainitsin myös kandidaatintutkielmani, joka liittyi

---

³⁹ Itkonen et al., 1953, 103.

Huittisiin. En halunnut unohtaa Huittista tässä työssä kokonaan, joten sekin on tähän työhön piilotettuna piienenä yksityiskohtana.

2 Emil Cedercreutz ja Harjavalta Kokemäenjoen kuohuissa

2.1 Kuvanveistäjä Emil Cedercreutz (1879–1949) – Satakunnan eurooppalainen

Vapaaherra Emil Cedercreutz oli kuvanveistäjä, siluettitaiteilija, Maahengen temppelin luoja ja kirjailija. Hänen nimeään kantava museo löytyy Harjavallasta, entisen Havinginkosken partaalta. Museoon kuuluvat Emilin ihastuttava taiteilijakoti Harjula, taidemuseo sekä Maahengen temppeli. Museon taidekokoelma on kokonaan Emilin keräämä. Kokoelmista löytyy myös noin 600 valosta, jotka ovat Emilin omaa kuvanveistotuotantoa. Myös hänen siluettituotantaan on esillä museossa. Hänen merkittävimmät julkiset teoksensa ovat Porissa sijaitseva Äestäjä (1920), Helsingissä tammaa ja varsaa esittävä Äidinrakkaus (1928) sekä Maarianhaminassa Mereen hukkuneiden muistomerkki, joka tunnetaan myös nimellä Ruorimies (1933).⁴⁰

Emil oli lämmin eläinten ja varsinkin hevosten ystävä. Seppälä, 1957. Satakunnan Museo.

Emil syntyi 16.5.1879 Köyliössä Kjuloholmin kartanossa, johon kuului puolet koko Köyliön pitäjästä.⁴¹ Kartano sijaitsi ja sijaitsee yhä tänäkin päivänä Köyliönjärven Kirkkosaarella. Cedercreutzien hallussa kartano on ollut vuodesta 1746. Emilin isä oli vapaaherra Axel Fredrik Nicolaus Cedercreutz, jonka kerrotaan olleen hienostunut, saksalaisen humanismin läpitunkema mies, joka oli tuhansille alustalaisilleen hyväsydäminen kartanoherra. Palvelijoitaan hän kohteli niin hyvin, että moni pysyikin talossa koko ikänsä. Torpankin sai hänen mailtaan harvinaisen hyvillä ehdoilla. Hän lahjoitti kolme kansakoulua kunnalle. Samoin ylioppilaiden perustaman kansatieteellisen museon Säskylä-kokoelmakin on suurimmilta osin hänen lahjoittamansa. Emilin äiti oli Johanna Lovisa Mariana Björkenheim, joka oli syntynyt Vuojoen kartanossa Eurajoella. Vapaaherratar oli vaatimaton, sydämellinen ja syvällisesti uskonnollinen nainen, joka omisti kaiken

⁴⁰ Kava, 1993, 12.

⁴¹ Emilin mukaan maita oli 27 000 tynnyrinalaa, joka hehtaareiksi muutettuna olisi 13 328 hehtaaria. Kjuloholmin kartano tunnetaan myös nimellä Köyliönkartano sekä Vanhakartano. Cedercreutz, 1939, 26.

ylimääräisen aikansa hyväntekeväisyydelle sekä hartauksille.⁴² Perheeseen kuuluivat myös Emilin kolme isoveljeä Axel, Edvard ja Gustaf sekä pikkusisko Karin.⁴³

Elämä Köyliön kartanossa oli yksinkertaista ja rauhallista. Maanviljelystyöt määräisivät elämän rytmin. Kartanon laajoilla pelloilla jokin selittämätön lumosi nuoren Emilin. Tätä hän kutsui Maahengeksi. Samoin syttyi rakkaus hevosiin, mikä näkyy vahvasti Emilin taiteessa. Emil sisaruksineen vieraili usein myös äitinsä kotikartanossa. Vuojoen kartanossa oli komeampaa ja ylellisempää kuin vaatimattomassa Köyliössä. Laulua ja tanssia riitti vieraiden parveillessa Engelin piirtämän upean päärakennuksen suojissa. Vuojoen emännällä, Emilin äidinäidillä, oli upea talvikoti myös Helsingissä.

Mahonkikalusteineen, tauluineen ja ylellisyyksineen talvikoti teki valtavan vaikutuksen koruttomuuteen tottuneeseen Emiliin. Emilin isänäiti oli Vuojoen vuorineuvoksetartakin suurempi maailmannainen, joka vei Emilin seuraelämään sekä johdatti hänet vakavissaan taiteen harrastamisen pariin. Tämä vanhempi vapaaherratar Cedercreutz keräsi ympärilleen nuorta taiteilija- ja älymystöpolvea ja oli samalla yksi Helsingin harvoista salongin pitäjistä.⁴⁴

Emilin kotikartanon peri Axel, joka oli veljessarjan vanhin. Lääkärinä toimimisen ja kartanon viljelyn ohella Axel loi myös merkittävän tieteellisen ja pedagogisen uran Helsingin yliopiston iho- ja sukupuolitautiopin professorina. Myös häntä pidettiin kauneudenpalvojana.⁴⁵ Toiseksi vanhimmasta veljestä, Edvardista, tuli insinööri. Hän toimi muun muassa Helsingin kaasulaitoksen johtajana ja kehittäjänä sekä A. Ahlström Oy:n Varkauden tehtaiden johtajana. Kolmas veli, Emiliä vanhempi hänkin, valmistui tuomariksi. Hänellä oli virat Turun hovioikeudessa, senaatin oikeusosastossa sekä Helsingin raastuvanoikeudessa. Hän toimi myös asianajajana omissa asianajotoimistossaan Helsingissä. Vaikka Emilistä taiteilijana tulikin henkisen kulttuurin edustaja, lukuisten sukulaisten, tuttavien ja ystävien kautta hänelle avautui yhteiskunta kulttuureineen mitä erilaisemmista näkökulmista. Valtion virat olivat olleet vielä autonomian

---

⁴² Tirranen, 1950, 216–217.

⁴³ Waenerberg & Vélez Cea, 2019, 29.

⁴⁴ Tirranen, 1950, 217-218.

⁴⁵ Reenkola, 1976, 119, 137. Tämä ilmenee myös hänen oppilaansa Mies Reenkolan hieman pilke silmäkulmassa kirjoitetuista muistelmista. Reenkolan mukaan Axel oli kiinnostunut erityisesti sukupuolielimiin tehdyistä tatuoinneista, suuri taiteenystävä kun oli. Varsinkin erilaiset tekstit niissä huvittivat häntä. Oppilaitaan hän huvitti kertomalla tatuoinnista, jossa vanhemman hoitajan läsnä ollessa luki Adam. Nuoren hoitajan ollessa hoitokierroksella tatuoinnissa lukikin Amsterdam. Axelin avulla Reenkola pääsi myös anoppinsa suosioon. Ihotauti-opin professori oli opettanut oppilailleen, kuinka vihreäsävyisellä puuterilla saatiin punainen nenä piilotettua

lopulla tärkeitä vanhojen aatelissukujen elinkeinoina, mutta myös uudenaikaiset liike-elämän ammatit ja palveluammatit opiskeluineen olivat saaneet jalansijaa. Tämä näkyy myös Emilin lähisuvussa. Ajalle tyypillisesti hänen sukulaisiaan oli myös Venäjän korkeissa viroissa Pietarissa. ⁴⁶

Vuosisadan vaihteessa ruotsinkieliset taiteilijat olivat suomenkielisiä paremmassa asemassa lähtiessään taiteilijan uralle. Sosiaalinen tausta, koulusivistys ja varallisuus loivat keskimääräistä paremmat lähtöasetelmat. Emilin syntyperän ja kasvuympäristön peruja olivat varallisuus, kielitaito, tapakulttuuri, kansainväliset kontaktit, sukulaissuhteet, hallinto- ja talouselämän tuntemus ja koulutus. Kotikielenä puhuttiin ranskaa, ja sukua asui myös Pietarissa ja Ruotsissa. Emil osasi kaikkiaan 14 kieltä, joista yhdeksää sujuvasti. Myös perinteinen maatalousvaltainen ympäristö ja luonnonläheisyys tulivat hänelle tutuiksi jo lapsuudessa. ⁴⁷ Kodin taloudellinen tuki oli merkittävä. Suvun varakkuus mahdollisti Emilin opinnot, joihin kuuluivat oppikoulun lisäksi noin kolmen vuoden lakitieteen opinnot yliopistossa sekä lähes 10 vuoden taideopinnot, joita Emil suoritti myös ulkomailla. Tukeen kuului myös erämaa-ateljee Ilmilinna kartanon mailla, joka rakennettiin Ilmijärven rannalle vuonna 1905. Sukuperintöä kasvatti vuosien varrella myös arvopaperivarallisuus, johon sisältyi muun muassa Hackman-yhtiön osakkeita. Toisin sanoen Emilin lähtökohdat elämälle olivat mitä parhaimmat. ⁴⁸

Oppikoulunsa Emil kävi Helsingissä Nya Svenska Läroverketissä. Ylioppilaaksi tulon jälkeen opinnot jatkuivat Helsingin keisarillisessa yliopistossa. Vanhempinsa vaatimuksesta Emil opiskeli lakitiedettä, mutta veri veti jatkuvasti taiteen pariin. Lopulta Emil sai taidemaalari Albert Edelfeltin suosituksesta jättää lakitieteen taakseen ja aloittaa vuonna 1902 opinnot kuvanveistäjä Viktor Malmbergin johdolla Suomen Taideakatemian juuri perustetulla kuvanveistolinjalla. Emil oli ensimmäisen lukukauden ainoa oppilas sekä ensimmäinen Suomessa koulutettu kuvanveistäjä. Uuden vuosisadan virtauksia oli kuitenkin lähdeävä etsimään Euroopan taidekeskuksista. Emil opiskeli Brysselissä, Roomassa sekä Pariisissa. Pariisissa asui tuolloin paljon muitakin suomalaisia taiteilijoita, ja Emil viettikin iltoja muun muassa Axel Gallénin ja Ville Vallgrenin seurassa. ⁴⁹

---

⁴⁶ Kava, 1993, 26-27.

⁴⁷ Kava, 2006, 109.

⁴⁸ Kava, 1993, 36.

⁴⁹ Kava, 2006, 106–107.

Helmikuussa 1900 hänet hyväksyttiin Suomen Taiteilijaseuran jäseneksi. Keväästä 1902 alkaen hän osallistui kuvanveistäjänä kotimaan taidenäyttelyihin. Vuoden 1906 syksystä alkaen hän vietti nelisen vuotta taiteen opiskelu- ja näyttelysesonkien ajan Pariisissa luoden samalla kuvanveistäjän uraansa sekä kotimaassa että ulkomailla. Emil pääsi Pariisin salonkiin vuonna 1908, minkä ansiosta hänen työnsä alkoivat käydä kaupaksi. Ensimmäisen oman suuren näyttelynsä hän piti Ateneumissa vuonna 1912. Näyttelyyn sisältyi yli 70 hänen teostaan.⁵⁰ Erityisesti 1920-luku oli Emilille työntäyteistä aikaa. Gallen-Kallelan freskot Porissa sijaitsevassa Juseliuksen mausoleumissa olivat tuhoutuneet, ja kauppaneuvos Juselius tilasi Emililtä pronssireliefit niiden tilalle. Myös vuoden 1918 sisällissodan lukuisat sankaripatsassuunnitelmat toivat töitä.⁵¹

Omana aikanaan Emil tuli ehkä tunnetuimmaksi siluettitaiteilijana. Hänen leikkaustekniikkansa ulottui tavanomaisista profiilimuotokuvista erilaisten luonnontunnelmien kuvaamiseen. Kerrotaan, että hän onnistui vangitsemaan siluetteihinsa jopa kosken kohinan. Saksien ohella kynä pysyi vapaaherran kädessä. Hän julkaisi viitisentoista varsinaista teosta sekä runsaasti muita kirjoitelmia.⁵² Emil piti hevosista ja kuvasikin niitä paljon veistoksissaan, silueteissaan ja kirjoituksissaan.⁵³ Hänet tunnetaankin erityisesti hevosten kuvaajana. Hevosten muotokielen avulla hän otti kantaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin sekä eläinsuojelun tarpeeseen. Hän avusti Eläinsuojelulehteä ja kirjoitti artikkeleita erityisesti hevosten riipaisevan kurjasta kohtalosta. Aiheet eivät kuitenkaan rajoittuneet pelkästään hevosiin, vaan ne ulottuivat yhteiskunnan ja eläinmaailman koko kirjoon. Hänen tuotantonsa koostuu vapaista näyttelytöistä, tilaustöistä, muotokuvista, monumenteista ja mitaleista. Emilin viimeiseksi työksi jäi keskeneräinen Mannerheimin ratsastajapatsas (1948).⁵⁴

Emil arvosti satakuntalaisuutta. Hän loi oman vastineensa karealianismille, ”satakuntaismin”. Hän ei etsinyt alkuperäistä kansaa, kansanperinnettä ja Kalevalan maailmaa Karjalan korvista. Hänen mukaansa tuo kaikki löytyi Satakunnasta. Kotiseututyössä hänellä olikin erityisenä tavoitteena kaunistaa kotiseutuaan

---

⁵⁰ Kava, 1993, 82.

⁵¹ Kava, 2006, 125.

⁵² Hänen debyyttinsä siluettina tapahtui jo vuonna 1899 Suomen taiteilijain näyttelyssä. Silueteillaan hän kuvitti sekä omaa että muiden kirjallista tuotantoa. Hänen siluettinsa olivat suosittuja monen aikakauslehden sekä lastenkirjan kuvituksina etenkin 1910-1930-luvuilla. Kava, 1993, 12.

⁵³ Tirkkonen, 1997, 25.

⁵⁴ Mannerheimin kerrotaan sanoneen, että hänet osaa veistää kuka tahansa, mutta Cedercreutz on ainoa, joka osaa veistää hevosen hänen allensa. Kava & Ojala, 2008, 6, 34, 97.

ulkoilmaveistoksien.⁵⁵ Varhaisvuosien nousujohteinen ura kuitenkin tasaantui ja taantui miehuusvuosina, koska Emil oli vahvasti oman tiensä kulkija, joka ei sopeutunut nousevaan suomalaiskansalliseen kuvataidepolitiikkaan. Viimeistään 1930-luvulla hänelle syntyi ajatus oman elämäntyönsä museoimisesta. Emil halusi tallentaa Maahengen temppelein, taiteilijakoti Harjulan, taidekokoelmat sekä oman kuvanveistotuotantonsa tuleville sukupolville.⁵⁶

Henkilönä Emilin kerrotaan olleen varsin moni-ilmeinen. Hän oli sivistynyt aatellinen ja samalla kansanmies. Hän oli kansainvälinen ja kansallismielinen sekä ruotsinkielinen ja suomenmielinen. Hän tunsu hyvin aikansa kirjallisuuden, kuvataiteen, musiikin sekä näyttämö- ja sirkustaiteen. Toisaalta häneltä sujuivat myös tavalliset askareet, jotka normaalisti kuuluivat palkollisille. Vieraanvaraisuus oli kuin renessanssiruhtinaalla, ja taitavana seuramiehenä hän sai vieraat viihtymään. Aikalaiset ovat myös kertoneet Emilin toisinaan saaneen vieraansa hyvinkin vaivautuneiksi hävyttömällä puheillaan. Esiintyminen ja kielenkäyttö ilmeisesti vaihtelivat paljon seuran ja tilanteiden mukaan. Hän ei koskaan avioitunut, joten vapaaherruus toteutui siviilisäädyskin.⁵⁷

Emilin ystäväpiiri oli laaja, ja siihen kuului muun muassa näyttelijöitä, sirkustaiteilijoita ja tanssijoita. Näyttelijätuttavuuksista tunnetuin lienee Ida Aalberg. Maila Talviota Emil kutsui muusakseen. Talvio oli kotiseutuhenkkinen kirjailija, jonka ansiosta Emilin ensimmäinen julkinen veistos saatiin Poriin vuonna 1920, kun Äestäjä -patsas pystytettiin Cygnaeuksenpuistoon. Välit Talvioon kuitenkin viilenivät 1920-luvulla näkemyserojen sekä Talvion uuden suojatin Wäinö Aaltosen vuoksi. Talvio oli alkanut jo vuonna 1917 ajaa Wäinö Aaltosen nostamista kansalliseksi kuvanveistäjäksi Emilin sijaan.⁵⁸

Draaman tajun lisäksi mielenvireys ja avoimuus olivat ominaista Emilille. Hän oli aikansa kotiseutupatriotti ja monien hyvien hankkeiden mesenaatti. Seurapiireissä liikkueessaan hän saavutti suosiota leikkaamalla siluettikuvia. Aikalaislehdistä välittyi myös kuva juhlapuhujasta.⁵⁹ Keskustelun aiheista ei myöskään ollut koskaan pulaa. Emil oli vilkas ja kirpeä kertoja. Kerrottiinpa hänen olevan pureva ja säälimätönkin tuomioissaan. Ei hän

---

⁵⁵ Kava, 2006, 110.

⁵⁶ Kava & Ojala, 2008, 6.

⁵⁷ Kava, 1993, 14.

⁵⁸ Ystävyys Mailaan ei kuitenkaan hiipunut hiljaa itseksseen, vaan pesäero tehtiin Emilin puolelta hyvinkin selkeästi taiteilijalle sopivalla dramatiikalla höystettynä. Hän kirjoitti Mailalle kirjeen, jossa kiitti tätä kaikesta samalla ilmoittaen, ettei hän enää astuisi Mailan kynnyksen ylitse. Kirjettä siivittivät myös jäähyväiskukkaset, jotka kuulopuheiden mukaan muistuttivat hautaseppelettä.⁵⁸ Tirkkonen, 1997, 25-26.

⁵⁹ Kava, 2006, 106.

syyttä suotta ollut lukenut ankaraa lakitiedettä, ja menestystä olisi varmasti tullut myös asianajajana, mikäli hän olisi sille tiellä jäänyt. ⁶⁰

Taustastaan ja kansainvälisistä yhteyksistään huolimatta Emil arvosti kotiseutuhenkeä ja vaatimatonta elämää maaseudulla. Hän eli oppiansa mukaisesti; heräsi aikaisin aamulla ja teki pitkiä työpäiviä ateljeessaan. Hän myös ahersi tallissa ja navetassa sekä hoiti puutarhaa taiteellisen työnsä ohella. ⁶¹ Emil oli omaperäinen taiteilija, joka teki mitä tahtoi. Elämäntyönsä säilymisen hän turvasi perustamalla nimeään kantavan säätiön vuonna 1945. ⁶² Hän halusi tarjota Satakunnan nuorisolle näkökulman taiteeseen ja kansainvälisyyteen heidän omalla kotiseudullaan. Samalla hän halusi antaa kuvan taiteilijan elämäntyöstä ja rakkaudesta kotiseudun kamaraan. ⁶³

Emil kuoli tammikuussa 1949. Viimeinen leposija sijaitsee Cedercreutzien sukuhaudassa Köyliön Kirkkosaaressa. ⁶⁴

2.2 Kokemäenjoki – Satakunnan valtimo

Kokemäenjoen vesistö on Suomen neljänneksi suurin vesistö. Sen valuma-alue käsittää kahdeksan prosenttia Suomen pinta-alasta. Kokemäenjoen vesistö muodostuu Pirkanmaan Pyhäjärveen laskevista järvireiteistä sekä Iso-Kulovedestä alkavasta Porin rannikolle laskevasta jokiosasta. Kokemäenjoki virtaa Vammalan, Äetsän, Huittisten, Kokemäen, Harjavallan, Nakkilan ja Ulvilan sekä Porin halki. Huittisissa siihen yhtyy Loimijoki, Kokemäellä Kouvatsanjoki ja Porissa Harjunpäänjoki. Kokemäenjoen alue on tiheään asuttu sekä pitkälle teollistunutta. ⁶⁵ Kokemäenjoki alkaa Sastamalan alapuolella sijaitsevasta Liekoveden luusuasta ja laskee Porin rannikolle Pihlavanlahteen. Matkaa Sastamalasta Selkämerelle kertyy 112 kilometriä ja pudotuskorkeutta 57,5 metriä. ⁶⁶

---

⁶⁰ Lydecken, 1927, 57.

⁶¹ Tirkkonen, 1997, 27.

⁶² Tirkkonen, 1997, 27. Alun perin Emil testamenttasi omaisuutensa Satakuntalaiselle Osakunnalle päästyään osakunnan kunniajäseneksi vuonna 1934. Osakuntien tulevaisuus näytti kuitenkin epävarmalta 1940-luvulla, ja Emil muutti testamenttiaan säätiömällä omaisuutensa siten, että hänen nimeään kantavan säätiön hallituksessa tuli olla mukana osakunnan edustajia. Kava & Ojala, 2008, 45.

⁶³ Kava & Ojala, 2008, 133.

⁶⁴ Kava & Ojala, 2008, 159.

⁶⁵ Perttula & Kirkkala, 1997, 3.

⁶⁶ Jokela, 1996, 11.

Kokemäenjokilaakson maisema on pitkään jatkuneen kulttuurivaikutuksen muovaama. Kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita alueelta löytyykin runsaasti. Viimeistään 1600-luvulla jokea ja sen ympäristöä on alettu muokata perkaamalla koskia ja kuivattamalla soita.⁶⁷ Perkauksia sekä muita ojitus- ja vesistöjärjestelyitä on tehty myös 1800- ja 1900-luvuilla. Tukinuitto vilkastui joella 1800-luvun puolivälin jälkeen, kun Poriin perustettiin lukuisia höyrysahoja. Kokemäenjoen laaja valuma-alue takasi Porin sahoille valtavat tukkiressurssit joen latvavesiltä saakka. Kokemäenjoen yhteisuito päättyi vuonna 1967 ja sitä säädelyt uittosääntö purettiin vasta 1990-luvun alussa.⁶⁸

Kokemäenjoki on vuosisatojen ajan täyttänyt jokialueen ihmisten perustarpeet, ja sitä on pyritty hyödyntämään monin eri tavoin. 1800-luvulla maanviljelijät halusivat veden virtaavan vapaasti ja kannattivat vesistön ruoppauksia ja perkauksia, jotta viljelykset säästyisivät tuhoisilta tulvilta. Kalastajat halusivat puolestaan säilyttää jokiuoman sellaisenaan, jotta kalastusmahdollisuudet sekä vaelluskalojen esteetön nousu säilyisivät. 1900-luvun taitteessa yhä useampi kiinnostui joen käyttömahdollisuuksista, ja sen kehittämistarpeet eriytyivät entisestään. Lauttausyhtiöt korostivat uiton etuja ja vesiliikenteen harjoittajat korostivat vesistön vapaata kulkuoikeutta. Myllyjen omistajat ja sähköntuottajat halusivat taas saada vesistöt omien säännöstelyjensä alle.⁶⁹

Eniten Kokemäenjoen luonnetta ovat muuttaneet voimalaitosten rakentamiset. Joki on nykyään lähes koko pituudeltaan porrastettu voimalouskäyttöön. Suurimmat vesivoimalaitokset ovat Lammaisten voimalaitos Harjavallassa sekä Kolsin voimalaitos Kokemäellä. Muita Kokemäenjoen voimalaitoksia ovat Äetsän voimalaitos, joka on rakennettu jo vuonna 1919. Harjavallan voimalaitos valmistui vuonna 1939 ja Kokemäen vuonna 1945. Myöhemmin vielä rakennettiin Tyrvään voimalaitos vuonna 1951⁷⁰. Veden korkeudet vaihtelevat päivittäin jopa kaksi metriä, koska kaikki joen voimalaitokset noudattavat vuorokausisäännöstelyä. Vuorokausisäännöstelyllä pyritään mukauttamaan voimaloiden teho energiatarpeen päivittäisiin vaihteluihin.⁷¹

Lähes kaikki Kokemäenjoen kosket on muutettu laajoiksi patoaltaiksi, ja padot estävät vaelluskalojen nousun kutemaan. Lohen, meritaimenen sekä vimpan alkuperäiskantojen

---

⁶⁷ Häyrynen, 2020, 9.

⁶⁸ Ylikoski, 2020, 31-37.

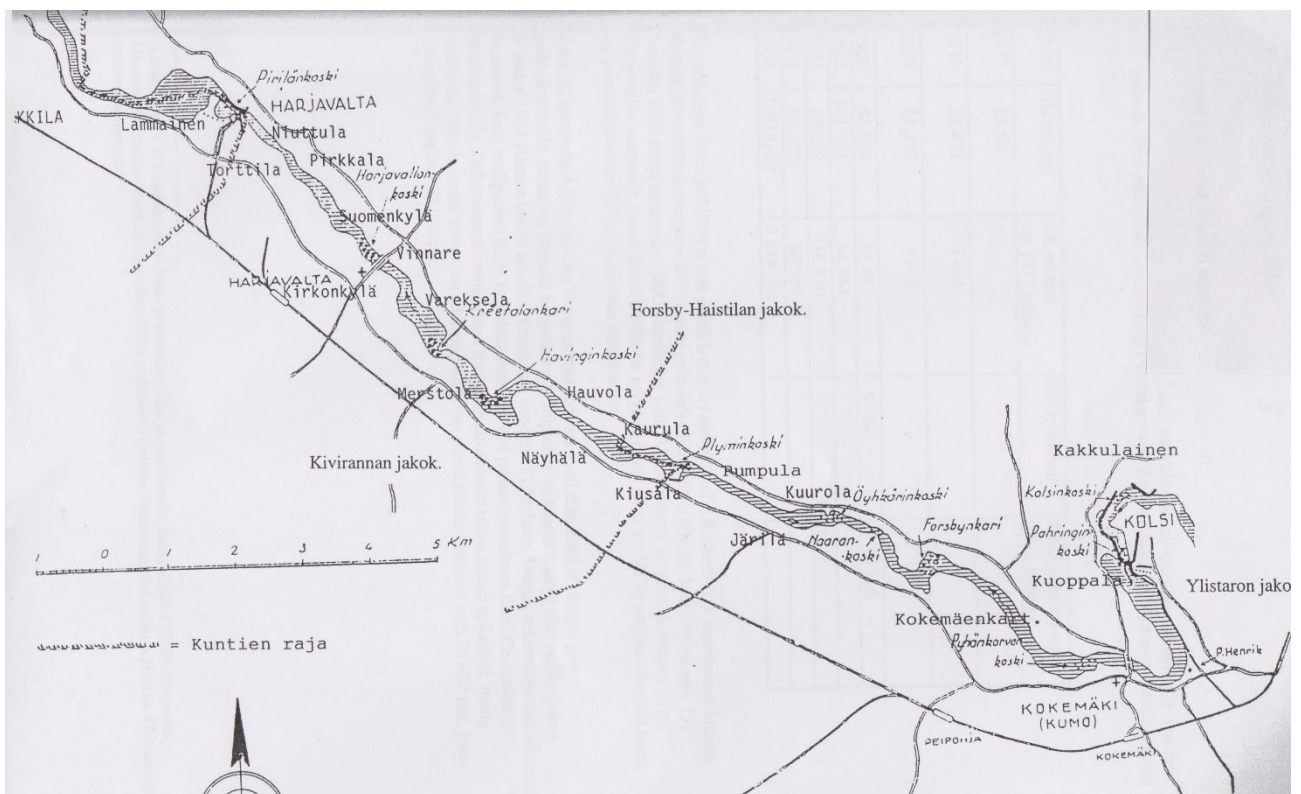
⁶⁹ Vartiainen, 2011, 73.

⁷⁰ Ensimmäiset voimalaitokset rakennettiin Tyrvään Hartolankoskeen vuosina 1906 ja 1913. Vanhat voimalaitokset jäivät kuivalle maalle uuden laitoksen valmistuttua 1950-luvulla. Museovirasto II, 2009.

⁷¹ Jokela, 1996, 11-15.

saaliit loppuivat Harjavallan voimalaitoksen valmistumisen jälkeen. Myös nahkiaisen, ankeriaan ja ravun kannat ovat romahtaneet. Kokemäenjoki oli 1800-luvulla Suomen tärkein lohijoki ja vielä 1900-luvun alussa maan tärkein ravustusalue. Kokemäenjoen vesistön rapusaalis oli vuonna 1906 noin kymmenen miljoonaa rapua, kun koko Suomen ravunvienti oli samana vuonna noin 13,5 saksiniekkaa.⁷²

Ennen voimalaitoksen rakentamista Kokemäenjoki virtasi Harjavallan kohdalla syvässä ja kapeassa uomassa, jota ympäröivät jopa 30-metriset äyräät lehtimetsineen. Joki muodostui kapeista koskipaikoista ja leveämmistä suvantopaikoista. Alajuoksun viimeiset suuret kosket olivat 1,3 kilometrin Havinki, 600 metrin Kreetala, 1,4 kilometrin Harjavallan koski sekä kilometrin pituinen Pirilänkoski eli Lammaistenkoski. Havinginkosken pudotuskorkeus oli 3,5 metriä, Pirilänkosken 6,6 metriä ja Harjavallankosken yli 7 metriä. Kokemäenjoen putouskorkeus oli lähes 20 metriä 10 kilometrin matkalla. Kaikki Kokemäenjoen alajuoksun suuret kosket katosivat Harjavallan voimalaitoksen rakentamisen myötä.⁷³

Kokemäenjoki Harjavallan ja Kokemäen välillä, Jokela, 1996, liite 1.

⁷² Jokela, 1996, 17.

⁷³ Vartiainen, 2011, 3.

2.2.1 Joen erottamat

Harjavalta oli Kokemäen kappeliseurakunta, josta tuli itsenäinen kunta vuonna 1869. Kokemäenjoki jakoi aikoinaan harjavaltaisiet etelä- ja pohjoispuolen kuntalaisiin. Joen ylittäminen oli vaikeaa, vaarallista ja hidasta. Jakaantuminen vaikutti myös kunnan päätöksiin ja sen taloudelliseen kehitykseen, minkä vuoksi joen ylikulun kehittäminen oli ensiarvoisen tärkeää.⁷⁴ Vuonna 1870 kuntalaisista lievä enemmistö, 53 %, asui Kokemäenjoen pohjoispuolella. Väestöllinen painopiste siirtyi vähitellen joen eteläpuolelle 1800-luvun lopulla. Muutosta vauhditti eteläpuolelle valmistunut Porin ja Tampereen välinen rautatieyhteys vuonna 1895. Vuosisadan taitteessa asukkaita olikin lähes yhtä paljon kummallakin puolella jokea. Eteläpuolen kylät kasvoivat kuitenkin pohjoispuolen kylien ohitse 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä.⁷⁵

Joen yli kuljettiin 1800-luvun puolivälissä sulaan aikaan lähinnä veneillä ja omatekoisilla lautoilla. Kevään ja syksyn sateet sekä pimeys hankaloittivat ylitystä. Kesäisin joen yli rakennettiin myös riukusilta, joka kuitenkin piti kerätä hyvissä ajoin pois syysuon tieltä. Talvisin joki ylitettiin jäitä pitkin. Joen keskiuoman jäätymistä jouduttiin tosin vauhdittamaan sahaamalla rannasta pitkä jäälautta, joka työnnettiin virran yli. Jäitä pitkin kulkeminen ja tavaroiden kuljettaminen oli helppoa, vaikka jäällä liikkumiseen aina liittyikin omat epävarmuutensa. Moni kohtasi loppunsa heikoilla jäillä.⁷⁶

Joen ylitystä päätettiin helpottaa uudenaikaisella ja väliaikaisella sillalla, kirkkoportailla, jotka rakennettiin sulan veden aikaan. Ensimmäiset kirkkoportaat valmistuivat kesäkuussa 1878. Kirkkoportaat paransivat joen ylitysmahdollisuuksia, mutta käyttöaika oli kovin lyhyt. Aina ennen talventuloa kirkkoportaat purettiin. Keväällä portaat rakennettiin taas uudestaan. Kunnan jakautuminen näkyi myös kirkkoportaiden rakennus- ja purkukuluissa. Pohjoispuolen väki maksoi kuluista puolet enemmän kuin eteläpuolen väki. Myös portaiden rakennusaineet otettiin pohjoispuolelta. Katsottiin, että pohjoispuolilaiset hyötyivät portaista enemmän, joten maksurasitus oli heidän kohdallaan korkeampi.⁷⁷

---

⁷⁴ Vartiainen, 2011, 73.

⁷⁵ Vartiainen, 2011, 5-6.

⁷⁶ Vartiainen, 2011, 73.

⁷⁷ Kirkkoportaat valmistettiin puusta. Rungon muodostivat jokeen pystytetyt kannatintolppaparit, joiden päälle asennettiin kannatinhirret. Sillan kansi, joka tuli noin kolme metriä vedenpinnan yläpuolelle, tehtiin myös pyöreistä puista, tosin niiden yläpuoli veistettiin tasaiseksi. Kansipuut ladottiin sillan päälle yleensä viistoon, ei pitkittäin tai poikittain. Viistoon asennetut kansipuut helpottivat kärryjen ja niiden pyörien kulkua

Vuonna 1884 joen pohjoispuolella Havingin kylän mylläri Isak Grén alkoi puuhata lauttayhteyttä joen ylitse Merstolan kylään. Yksityiseen lauttahankkeeseen lähtivät mukaan myös Tapani Kangas, Juho Tuppi, Nestori Froom, Amalia Heikkilä sekä Edvard Ala-Priia. Grén kustansi puolet hankkeen kustannuksista, muut hoitivat yhdessä toisen puoliskon. Lauttatoiminnan lupaehtoihin sisältyi sääntö, jonka mukaan lautalla tuli kuljettaa joen yli ”kaikkia, jotka sitä haluavat”. Lauttatoiminnan ylläpito oli työlästä ja kallista lauttamaksuista huolimatta. Lautta kuitenkin pysyi ja toimi yksityisomistuksessa aina Grénin kuolemaan asti kesällä 1889. Grénin kuoleman jälkeen lautta siirtyi Harjavallan kunnalle, joka antoi lautan pidon vuosittain toiminnasta kiinnostuneille kuntalaisille. Lauttatoiminta päättyi vuonna 1913. Liikenne lopetettiin ja ylikulkulautta huutokaupattiin, sillä Harjavaltaan oli valmistunut joen ylittävä silta.⁷⁸

2.2.2 Sillan yhdistämät

Kirkkoportaiden ja lauttatoiminnan rinnalla oli pitkään suunniteltu myös kiinteää ylikulkusiltaa joen ylitse. Kiinteän sillan rakentaminen oli kuitenkin suuri ja kallis projekti, jonka toteuttaminen vei aikaa. Siltakysymys myös jakoi etelä- ja pohjoispuolen asukkaat. Pohjoispuolen väen mielestä sillan rakentaminen oli välttämätöntä. Eteläpuolella oltiin asiasta eri mieltä, lähinnä taloudellisten syiden vuoksi. Vuonna 1906 kuntakokouksessa tehtiin vihdoinkin päätös sillan perustutkimusten käynnistämisestä. Kustannussyistä päädyttiin riippusiltaan, sillä riippusilta olisi kolme kertaa edullisempi rakentaa kuin rautabetonisilta. Lopullinen päätös sillan rakentamisesta tehtiin 18.12.1911. Silta rakennettaisiin kirkon viereen Harjavallan koskeen.⁷⁹

Silta valmistui lähes määräajassa vuoden 1912 lopulla. Siltaa kannatteli kolme graniittikannatinta, ja kiviperustuksista kohosi kuusi viiden metrin korkuista rautatornia, jotka kannattelivat teräslankaköysiä. Sillan kansi oli puuta, ja sen kantokyky oli 43 000 kiloa. Sillan rakentamisesta oli tullut yllättäviä lisäkustannuksia, ja näiden kattamiseksi päätettiin ottaa käyttöön siltamaksu. Kirkkomatkojen vuoksi ylittäminen oli ilmaista sunnuntaisin sekä juhlapäivinä klo 8.00–15.00. Sillalle palkattiin siltavahti keräämään siltamaksuja. Pian ilmeni, ettei hän perinyt siltamaksuja pohjoispuolen asukkailta, vaan

---

siltakannella. Ne kestivät myös paremmin kulutusta. Harjavallan ensimmäisistä kirkkoportaista tehtiin runsaat 2 metriä leveät. Myöhemmin kirkkoportaita levennettiin, mutta pillastuneen hevosen aiheuttama kuolonuhreja vaatinut onnettomuus aiheutti sen, että myöhemmin palattiin jälleen kapeampaan versioon, johon eivät hevoscärryt mahtuneet. Vartiainen, 2011, 73-74.

⁷⁸ Vartiainen, 2011, 74–75.

⁷⁹ Vartiainen, 2011, 75.

antoi heidän ylittää sillan maksutta. Maksut hän peri pelkästään eteläpuolen asukkailta. Samaan aikaan tilattomat kuntalaiset valittivat siltamaksuista, joten kuntakokous päättikin luopua siltamaksuista jo vuoden 1914 alussa. Osa kuntakokousedustajista olisi halunnut pitää siltamaksut, ja valituskierre jatkuikin vielä vuonna 1917 Suomen senaatissa asti, mutta maksut pysyivät poissa.⁸⁰

Vaikka eteläpuolen asukkaat olivat aluksi pitäneet sillan rakentamista rahantuhlauksena, uudella riippusillalla oli merkittävä vaikutus taloudellisesti koko kunnalle sekä paikallisille toimijoille. Esimerkiksi joen eteläpuolelta alettiin viedä maitoa pohjoispuolen osuusmeijeriin. Yhteistyön ja kaupankäynnin toimintamahdollisuudet parantuivatkin monin tavoin. Myöskään sillan sosiaalista merkitystä ei tule aliarvioida. Kun joen ylittämisestä tuli helpompaa, alkoivat myös joen ennen kahtia jakamat kuntalaiset lähentyä. Todellista yhteishenkeä toki saatiin odotella, mutta alku oli hyvä ja suunta oikea.⁸¹

Syksyllä 1920 alettiin jälleen suunnitella siltamaksuja. Tällä kertaa maksut eivät koskeneet kunnallisia toimijoita ja yksityishenkilöitä. Harjavaltaisaiset, joiden ylikulku ei koskenut kauppaa tai teollisuutta, olivat vapautettuja maksuista. Samoin kunnanlääkäri, kättilö, ruumisauto, seurakunnan pappi sekä kirkkomatkalaiset saivat käyttää siltaa maksutta. Kunta asetti kiinteät ja käyttömääriin suhteutetut vuosimaksut siltaa säännöllisesti käyttäville maksuvelvollisille. Vuoden 1921 suurin vuosimaksu lankesi Åbo Kraft Ab:lle, joka oli aloittanut vuotta aikaisemmin voimalaitoksen rakennustyöt Havinginkoskessa. Vuoden 1920 aikana yritys oli käyttänyt siltaa ”erittäin huomattavassa määrässä rakennus- ja tarveaineiden kuljettamiseen”. Summa oli 2500 markkaa. Vertailun vuoksi kerrottakoon, että Harjavallan Osuusmeijerin vuosimaksu oli 250 markkaa. Åbo Kraft Ab valittikin vuosimaksusta korkeimpaan hallinto-oikeuteen saakka. Vuonna 1929 Åbo Kraft Ab:n seuraaja voimalaitosrakentamisessa, Länsi-Suomen Voima Oy, maksoi myös 2500 markan vuosimaksua sillan käyttämisestä. Lisäksi voimayhtiö joutui maksamaan vielä 50 penniä jokaisesta siltaa pitkin kuljetetusta 5000 kuutiometrin puutavaraerästä.⁸²

2.2.3 Voimalaitoksen uhkaamat

Voimalaitosrakentamisen tullessa ajankohtaiseksi harjavaltaisaiset huolestuivat sillan hävittämissuunnitelmista. Silta sijaitsi kunnan keskuksessa, ja uuden sillan rakentaminen

---

⁸⁰ Vartiainen, 2011, 76-77.

⁸¹ Vartiainen, 2011, 78.

⁸² Vartiainen, 2011, 195–196.

voimalaitokselle Pirilänkoskeen tietäisi suurimmalle osalle eteläpuolella jokea asuville noin 7-8 kilometrin pidempää maidonkuljetusmatkaa meijerille. Pohjoispuolen asukkaille tulisi saman verran lisämatkaa kirkolle, rautatieasemalle, lääkäriin sekä pankkeihin. Sillan hävittäminen vaikeuttaisi liikenneyhteydet ”vallan mahdottomiksi”. Sillan säilyminen samalla paikalla oli harjavaltalaisille elinehto.⁸³

Myös odotettavissa oleva koskien häviäminen sai Satakunnan Nuorisoseurojen Liiton kotiseutuosaston johtomiehet liikkeelle. Kosket tulisi kuvata yksityiskohtaisesti ja vielä samana syksynä rantalepikkojen ollessa vielä lehtevinä. Näin tulisi varmistettua, että

”kamera tulee ikuistamaan häviävät Harjavallan kauniit kosket ja tulevat sukupolvet, jotka näkevät neljän neliökilometrin suuruisen järven aaltoilevan nykyisten koskien kohdalla, voivat siis kuvista saada jonkunlaisen käsityksen Harjavallan koskista ennen kuin ihminen vangitsi ne jauhamaan energiaa.”⁸⁴

Lähes kolme vuotta myöhemmin kosket olivat vielä kuvaamatta.⁸⁵ Hätiin kiirehti johtaja Piirinen Harjavallasta. Hänellä oli jo aikaisemmin otettuja kuvia koskista, ja parhaillaan hän täydensi kokoelmaansa valokuvaamalla ”perin pohjin” jokea äyräineen ja koskineen.⁸⁶ Koskimaisemaa selvästikin arvostettiin, olihan se olennainen osa sitä Kokemäenjokea, jonka harjavaltalaiset tunsivat. Koskien pauhunta kuului joen luonteeseen ja tapaan, jolla joki oli ja eli. Nyt siitä tulisi hiljaa seisova järvimäinen poukama, joka nielaisi alleen niin maat kuin kosketkin. Arvostuksesta kertoo tarve tallentaa kosket valokuvauksen keinon: tahdottiin, että koskista jäisi edes jotakin jäljelle tuleville sukupolville. Koskien katoaminen nähtiin myös uutisoinnin arvoiseksi asiaksi, jopa useampaan otteeseen. Miksi kosket sitten olivat lähes kolme vuotta myöhemmin vielä valokuvaamatta?

Vanhan riippusillan kohdalla ennustettiin veden nousevan 12 metriä, joten uusi silta olisi joka tapauksessa rakennettava. Uuden sillan rakentamisesta vastasi Länsi-Suomen Voima Oy, joka samaan aikaan rakensi voimalaitosta. Edullisimmaksi olisikin tullut rakentaa silta voimalaitoksen yhteyteen, mutta harjavaltalaisten helpotukseksi kunnanvaltuusto päätti toisin. Silta rakennettaisiin vanhan paikalle.⁸⁷ Harjavallan uuden maantiesillan

---

⁸³ Harjavaltaan suunniteltu suurvoimalaitos hävittäisi Harjavallan nykyisen sillan ja ylikulku tapahtuisi voimalaitoksen sillalta Pirilän koskesta. Lalli 6.9.1934, no 104.

⁸⁴ Harjavaltaan suunniteltu suurvoimalaitos hävittäisi Harjavallan nykyisen sillan ja ylikulku tapahtuisi voimalaitoksen sillalta Pirilän koskesta. Lalli 6.9.1934, no 104.

⁸⁵ Harjavallan häviävien koskien valokuvaaminen on edelleen suorittamatta. Lalli 22.5.1937, no 58.

⁸⁶ Harjavallan koskien valokuvaus. Lalli 25.5.1937, no 59.

⁸⁷ Vartiainen, 2011, 196-197.

rakennustyöt aloitettiin tie- ja vesirakennushallituksen toimesta syyskuussa 1938.

Seuraavan vuoden maaliskuussa Satakunnan Kansa uutisoi, kuinka ”silta rakennetaan kulkulaitosministeriön painostuksesta nykyisen sillan viereen 100 m riippusiltana mahtavin penkerein”.⁸⁸

Uusi silta oli valmistuessaan Suomen suurin riippusilta. Sillan kokonaiskustannukset olivat yli viisi miljoonaa markkaa, mistä Länsi-Suomen Voima Oy maksoi vanhan sillan arvoon perustuen ainoastaan kaksi miljoonaa markkaa. Uusi silta käyttöön otettiin 7.11.1939. Silta siirtyi valtion hoidettavaksi kesällä 1943, minkä ansiosta ylikulusta perittävät maksut ja kunnossapitoasiat siirtyivät kunnan päätöksenteon ulkopuolelle. Näin etelä-pohjoisjako hälventyi entisestään kunnallisessa päätöksenteossa.⁸⁹

Vielä 1950-luvulla muisteltiin joen kahtia jakamaa Harjavaltaa. Antero Lamminen piti 16.6.1950 puheen nimeltä Muuttuva Harjavalta, jossa hän nosti esiin kahta puolen jokea asuvat kuntalaiset. Lamminen puhui myös maiseman muutoksesta Harjavallassa. Hän kuului sukupolveen, joka oli tuntenut jokimaiseman jo ennen voimalaitoksen aikaa ja sen mukanaan tuomia muutoksia. Lamminen muisteli puheessaan ”yhtämittaista kuohuvaa koskien ketjua”, ja kuinka ”koskien erilaisin äänin soivasta kohinasta vanhat ihmiset ennustivat säiden muutoksia”. Samoin hän kuvaili, kuinka ”joki koskineen hallitsi pitäjää ja joen korkeitten äyräittäin takana kulkivat pitkät peltosarat” ja kuinka ”kummankin puolen jokea kasvoivat tummat honkakankaat jäkäläpeitteineen.”⁹⁰

Voimalaitoksen luomalla uudella maisemalla oli hintansa myös harjavaltaisille.

2.3 Taiteilijakoti Harjula – Satakunnan satulinna

Emil hakeutui asumaan ja työskentelemään kotimaan korpiin kuten useat muutkin taiteilijat. Akseli Gallen-Kallela oli aloittanut erämaa-ateljeemuodin Ruovedellä sijaitsevalla Kalelallaan, jonka ensimmäiset luonnokset olivat jo vuodelta 1889. Taiteilijat rakennuttivat maaseutuateljeekotinsa luonnonkauniille paikoille, ja luonnonkauneus onkin nähty yhdeksi syyksi taiteilijoiden hakeutumiselle erämaihin. Luonnosta haettiin myös työrauhaa.

---

⁸⁸ Länsi-Suomen Voima Oy:n viime vuoden toiminta. SK 7.3.1939, no 55.

⁸⁹ Vartiainen, 2011, 196–198.

⁹⁰ Itkonen et al., 1953, 15–16.

Taiteilijoiden siirtymistä maaseudulle sekä taiteilijahuviloiden rakentamista on lisäksi selitetty taiteilijoiden halulla lähestyä maalaisväestöä sekä tarvetta eristäytyä porvarillisesta yhteisöstä.⁹¹

Heräävä isänmaallisuus, rakkaus aitoon luontoon sekä kansaan eivät olleet ainoita syitä rakentaa ateljee erämaahan. Useat taiteilijat olivat kotoisin maaseudulta, ja veri veti takaisin kotoisiin maisemiin. Taiteilijoilla myös riitti velkoja tilaustöistä huolimatta, ja erämaahan rakentaminen oli huomattavasti halvempaa kuin kaupunkiin. Vuosisadan vaihteen kiihkeät poliittiset taistelut myös hajottivat luovaa ihmistä. Maaseudun ja erämaan rauhassa puolueriidat, taidekiistat eikä ravintolaelämä häirinneet taitelijan työntekoa.⁹²

Emililläkin oli elämänsä aikana kaksi maaseutuateljeeekotia, ensin Ilmilinna Köyliössä ja myöhemmin Harjula Harjavallassa. Kotiseutu, sen kansa ja luonnonkauneus olivat kriteereinä kodin sijainnille. Ensimmäisessä, Ilmilinnassa, hän asui ja työskenteli kesäkaudet 1905–1914. Talvikaudet hän vietti tavallisesti ulkomailla. Ilmilinna sijaitsi Köyliössä hänen kotikartanonsa mailla pienen erämaajärven, Ilmijärven, rannalla. Toinen maaseutuateljee nousi Havinginkosken partaalle Kokemäenjoen rannalle Harjavaltaan, jonne Emil pääsi muuttamaan pyhäpäivän tienoilla vuonna 1914.⁹³

Näin Emil kuvaili ensikohtaamistaan Havinginkosken kanssa:

”Vuonna 1913 Porin valtatieä hevosella matkatessani kuulin ensi kerran havumetsän läpi Havinginkosken kohinan. Pysähdyin, laskeuduin rattailta ja lähdin kulkemaan tiheän viidan lävitse joen jyrkännettä kohti. Vettä ei näkynyt, mutta kohinasta päättäen ei joki voinut olla kaukana. En erehtynytäkään. Satakunta metriä kuljettuani näin vuolaan virran alapuolellani. Rantaääräs on korkea ja suora kuin seinä. Kosken alapuolella joki muodostaa suuren järvimaisen lahden, ja töyräältä avautuu ihastuttava näköala yli jokimaiseman. Syvältä roiskuu kuohuva vesi rantaääräitä vasten, ja virta tekee mahtavan mutkan. Kosken kummallakin rannalla on mylly. Pohjoisella rannalla näkyy laajoja peltoja ja hyvinhoidettuja tiloja, mutta eteläinen ranta, missä seison, on äkkijyrkkä ja vehreän, tuuhean sekametsän peittämä.

---

⁹¹ Kava, 1993, 66–67.

⁹² Utrio, 1982, 15-16.

⁹³ Kava, 1993, 66.

*Maisemakuva valloitti minut täydellisesti.”*⁹⁴

Samana iltana Emil piti esitelmän Harjavallan nuorisoseuran talolla iltamassa, joka oli järjestetty varojen hankkimiseksi kansanparantolan rakentamista varten. Emil ei omien sanojensa mukaan muista, kuinka hän esitelmästänsä selvisi, sillä hänen ajatuksensa olivat jo kaukana, kuohuvan kosken jyrkällä rantamalla. Samana iltana hän sai selville, kenelle maa kuului, ja ohjelmassa olleiden taukojen aikana hän jo tekikin kaupat maanomistajan kanssa. Iltaman jälkeen kotimatka taittui unelmien ja suunnitelmien vallassa, ja jo viikkoa myöhemmin Emil oli Havinginkosken partaalla maanmittarin kanssa. Joenrantametsästä ja tasankoa halkaisevan rautatielinjan takaisista pelloista maanmittari mittasi Emilin maaosuudet. Pelloton palsta ei ollut kelvannut, sillä Emil tarvitsi ruokaa eläimilleen, jotka hän aikoi tuoda mukanaan Köyliön Ilmilinnasta.⁹⁵

Emil oli jo aikaisemminkin suunnitellut muuttoa pois Ilmilinnasta, mutta taloudellisesti tämä ei ollut ollut mahdollista ennen kuin vasta nyt. Eräät tuottoisat tilaukset olivat avanneet uusia mahdollisuuksia, ja näistä töistä saamallaan rahoilla hän osti maan ja joukon vanhoja hirsirakennuksia, jotka raahattiin metsään, ja joista tuli hänen toisen kotinsa alku. Vuosien mittaan Emil osti yhä uusia rakennuksia, jotka kaikki vähitellen siirrettiin Harjulaan, joksi hän alkoi kutsua Harjavallan kotiaan. Kaikki nämä rakennukset liitettiin toisiinsa käytävin sekä vilpoin, jolloin muodostui erikoinen ja monipuolinen talorykelmä, joka ei Emilin itsensä mielestä täyttänyt aivan kaikkia esteettisiä vaatimuksia, vaikka hän itse sen suunnittelikin.⁹⁶

Kesäkoti Harjula valmistui Harjavaltaan Havinginkosken partaalle vuonna 1914. Satakunta-lehden päätoimittaja kirjoitti Emilistä ja Harjulan maisemista vuonna 1915:

”- Ja kun tietää, että Emil Cedercreutz ennen kaikkea on sydämeltään ja sielultaan s a t a k u n t a l a i n e n, silloin ei myöskään kauvoja tarvitse arvalla, miksi hän Köyliöstä muutettuaan, on juuri Myllyrannan ja ´Ljungarsin tarun´ historiallisen maaperän valinnut taiteelle ja työlle pyhitetyn Harjulansa paikaksi. Sillä jos yleensä tahdomme aitosatakuntalaisista maisemista ja olemme vakuutettuja siitä, että myöskin Satakunnalla ovat omat erikoiset maisemansa, jotka ovat juuri tälle maakunnalle ominaisia, niin

---

⁹⁴ Cedercreutz, 1939, 250-251.

⁹⁵ Cedercreutz, 1939, 252.

⁹⁶ Cedercreutz, 1939, 252-253.

*satakuntalaisempaa maisemaa, joka samalla mitä suurimmassa määrässä puhuu luonnon monipuolisesta ihanuudesta ja sulosta sekä suuripiirteisyydestä, meidän tästä maakunnasta on hyvin vaikeata löytää-”.*⁹⁷

Emil arvosti alkuperäistä ja aitoa kansanarkkitehtuuria. Hän kannatti luontaisesti kehittyntä suomalaista vanhaa rakennustyyliä. Vieraita lainoja hän vastusti, eikä hän hyväksynyt kansallisuuden esiintuomista tehokeinoina käytetyillä elementeillä, jotka viittasivat kansalliseen historiaan, suomalaiseen luontoon tai talonpoikaisuuteen teennäisesti.⁹⁸ Gallen-Kallelan rakentamaa Kalelaa ja Emil Vikströmin Visavuorta hän piti ”vissin klikin mauttomina keksintöinä”, joissa yritettiin teennäisesti luoda suomalaista tyyliä. Tyyliä, jota ei ollut edes olemassa. Lopputuloksena olikin Emilin mukaan ”kummitusmaisema”.⁹⁹ Hänen oman arkkitehtuurinsa aitouden takasivat vanhat puretut rakennukset, jotka saivat uuden elämän uusikäytön myötä Havinginkosken partaalla. Aito länsisuomalainen paritupatyypinen talonpoikastalo Harjulan runkona ja aito luhti sen liitännäisenä sekä niihin taiteilijan vapaudella ja luovuudella uudelleen rakennetut ja lisätyt kotoperäiset elementit varmistivat taiteilijakodin aitouden.¹⁰⁰

Harjulan arkkitehtuurissa on kuitenkin havaittavissa myös art nouveau¹⁰¹

rakennustaiteellisia pyrkimyksiä. Samoin rakennuksesta kuvastuvat Emilin yhteydet englantilaiseen Arts and Crafts -liikkeeseen¹⁰² sekä taiteilijoihin, jotka olivat omaksuneet belgialaisen koristetaiteen liikkeen ajatuksia. Rakennuksen tuli sopia hyvin ympäröivään maisemaan ja olla samalla käytännöllinen. Harjula mukautuikin ihanteellisesti ympäröivään havumetsään. Käytännöllisyyttä lisäsi suorakaiteen muotoinen pohjaratkaisu, joka minimoi kulmat ja nurkat. Mansardikatto puolestaan mahdollisti yläkerran tehokkaan tilankäytön. Ikkunat olivat kapeita ja korkeita ja

Harjulan julkisivua. Seppälä, 1957. Satakunnan Museo.

⁹⁷ Kava, 2006, 110.

⁹⁸ Kava, 2006, 112–113.

⁹⁹ Tirkkonen, 1997, 19.

¹⁰⁰ Kava, 2006, 112-113.

¹⁰¹ Art nouveau eli jugend oli taiteen tyyliuuntaus, joka vallitsi Euroopassa 1890-1910. Se oli vastareaktio rakennus- ja sisustustyyliille, jotka jäljittelivät varhaisempia tyyliuunotoja. Ominaista jugendille oli omaperäinen ja koristeellinen muotokieli, johon sisältyi toisaalta myös yksinkertaista rationalismia. Jyväskylän yliopisto, 2010.

¹⁰² Arts and Crafts -liike oli englantilainen 1800-luvun lopulla vaikuttanut taidesuuntaus, joka herätti uudenlaisen kiinnostuksen taidekäsitteitä ja taideteollisuutta kohtaan koko Euroopassa. Pieni englantilainen älymystöpiiri oli kyllästynyt teollisen vallankumouksen aiheuttamaan tyyliuunon ja ammattitaidon laskuun. Massatuotantona valmistettuja esineitä pidettiin latteina ja mauttomina. Maalaisidylliä ihannointiin, ja esineet jätettiin viimeistelemättä, jotta vaikutelma olisi maanläheisempi. Britannica, 2019.

niitä oli runsaasti. Ikkunoiden sijoittelu puolestaan mahdollisti huonekalujen sijoittelun joustavasti sisätiloissa. Harjulan arkkitehtuurin todellisuus ilmeni rakenteen ja materiaalien harmoniana sekä rakennusmateriaalien ominaislaadun kunnioittamisena. Muodon lähtökohtina olivat rakennuksen käyttö sekä ympäristö. Kodikkuus ja mukavuus menivät edustavuuden edelle. ¹⁰³

Yksi arkkitehtuurin keskeisistä tavoitteista 1800- ja 1900-luvun vaihteessa oli kokonaistaideteoksen luominen. Esimerkiksi Gallen-Kallelan taiteilijakoti Kalelassa uudet rakennukset interiööreineen muodostivat kokonaisuuden. Ajatus miljööstä kokonaistaideteoksena oli peräisin Arts and Craft -liikkeestä. Koska tavoiteltiin kokonaistaideteosta, tuli huomiota kiinnittää rakennuksen lisäksi sisustukseen sekä arkisten käyttöesineiden muotoiluun. Harjulaa voidaankin pitää hyvänä esimerkkinä suomalaisesta kokonaistaideteoksesta. Interiöörejä luodessaan Emil hyödynsi kansanperinnettä sekä koristetaiteellisesti että käytännöllisesti. ¹⁰⁴

Huonekaluja ja esineistöä Emil löysi ulkomaanmatkojensa lisäksi Suomesta. Hän kiersi talosta taloon ostamassa perinteistä irtaimistoa, jota lojui tyhjänpanttina maatalojen vinteilä ja liitereissä. Tavaraa ostettiin myös huutokaupoista. Tietenkin irtaimistoa tuotiin Harjulaan myös Emilin edellisestä kodista Ilmilinnasta. Emil ei kuitenkaan halunnut sisustaa taloaan yhden tyyli suunnan mukaisesti, eikä monipuolinen keräilyinto olisi yhteen sellaisen kanssa sopinutkaan. Hän yhdisteli vapaasti eri tyyli suuntien huonekaluja sekä esineitä, sillä hänen mielestään elämässä täytyi aina olla

Harjulan eteishalli. Kuvaaja tuntematon. Satakunnan Museo.

mukana myös hieman satua. ¹⁰⁵ Sisustus kuvasti sekä Emilin omaa säätyläistaustaa että taiteli jaolemusta. Harjula oli siis tässäkin suhteessa aito eikä tehdyn talonpoikainen, kuten muutamat muut taitelijakodit. Huonekalut olivat aitoja eivätkä uuteen suomalaiseen tyyliin tehtyjä. Vähintäänkin ne olivat seudulla käytettyjen vanhojen huonekalujen

¹⁰³ Kava, 2006, 113-114.

¹⁰⁴ Kava, 2006, 115.

¹⁰⁵ Tirkkonen, 1997, 19-20.

rekonstruktioita. Sisustus ei myöskään ollut aitosuomalaista, sillä siinä suvaittiin ulkomaisiakin elementtejä, mikäli ne sopivat kokonaisuuteen.¹⁰⁶

Värien ja muotojen tuli luoda viihtyisyyttä, ja Harjulan huoneiden sisustus sävytettiin pääväreittäin. Kirjastosta tehtiin vihreä, sillä se on toivon väri. Emil oli kirjallisuuden ystävä sekä innokas lukija, joka nautti unelmoinnista kirjojen parissa. Yhä tänä päivänäkin Harjulan kirjahyllyistä löytyy maailmankirjallisuuden klassikoita, matkakertomuksia sekä tietysti paljon hevost kirjoja. Harjulaan rakennettiin kaksi salia, joista toinen on väriltään punainen ja toinen valkoinen. Punainen symboloi elämää, verta. Punaisessa salissaan Emil otti vastaan läheisimmät ystävänsä ja tuttavansa. Punaisessa salissa Emil myös työskenteli:

” Tämä sali on lepoheikkien, mietiskelyjen ja unelmien paikka... Täällä voin kulkea ympäriinsä tunnettujen piirteiden parissa, hymyilevien tai surullisten kasvonaamioiden joukossa kun hämärä putoaa raskaana mäntymetsään, läheisen suon ylle ja ateljeeseeni. Ja tietämättä kuinka se tapahtuu, ajatukseni liukuvat toisiin hämyhetkiin”.¹⁰⁷

Valkoinen sali oli unelmia varten ja siellä otettiin myös arvovieraat vastaan, sillä Emil halusi kullalla silattujen valkoisten huonekalujen yllä lepäävän ”sunnuntai-iltapäivän papin lesken eläketilan tyynen rauhan lavendelintuoksuineen”. Harjula on yhä tänä päivänäkin yhtä värien ja muotojen harmonista sinfoniaa.¹⁰⁸

Tärkeintä Emilille kuitenkin oli viihtyminen, ja Harjulassa hän viihtyi paremmin kuin missään muualla maailmassa. Ilmeisesti muutkin viihtyivät, sillä Emil arvioi vieraskirjastaan löytyneen 1930-luvun loppupuolella yli 3000 nimeä. Emil toivotti tervetulleeksi kaikki pitkämatkalaiset sekä lähinaapurit, sillä hän piti vierailijoista. Hän kirjoittikin olevansa kiitollinen kaikista niistä herätteistä, joita vierailijat olivat hänelle antaneet. Vierailijoiden määrää selittänee myös Harjulan hyvä sijainti Harjavallan ja Kokemäen kaupunkien välisen autotien varrella, eikä viidestä vierashuoneestakaan Harjulan vintillä liene olleen haittaa.¹⁰⁹ Harjulaan oli helppo saapua myös junalla. Rautatieasema sijaitsi tuolloin Merstolassa, joka oli lähempänä Harjulaa kuin nykyinen Harjavallan rautatieasema kaupungin keskustassa. Myös Emilin läheinen ystävä ja työtoveri Ilmari Kuula muisteli

---

¹⁰⁶ Kava, 2006, 116.

¹⁰⁷ Kava, 2006, 118.

¹⁰⁸ Tirkkonen, 1997, 20–25. Kava, 2006, 118.

¹⁰⁹ Cedercreutz, 1939, 252–253.

lehtihaastattelussa vuonna 1979, että paroni oli aikoinaan kyllästynyt Ilmijärven seisovaan veteen ja sen vuoksi uusi koti rakennettiin kuohuvan kosken partaalle. Samaisessa haastattelussa Kuula kertoi, ettei taiteilija mielellään ottanut vieraita vastaan Helsingin asunnossa, mutta Harjulassa saattoi olla toistakin sataa ihmistä samaan aikaan. Vieraita myös saapui kellonajasta riippumatta mihin vuorokaudenaikaan tahansa.¹¹⁰

Harjula herätti paljon huomiota Harjavallassa, ja Emil esitteli sitä mielellään niin ystävä- ja tuttavapiirilleen kuin lehdistöllekin. Niin Harjula kuin Emilin Helsingin koti Rauhankadulla esiteltiin vuonna 1927 ilmestyneessä Taiteilijakoteja-kirjassa. Kirjan kirjoittaja kuvaili Emilin koteja museoiksi, sillä ne olivat molemmat täynnä muistoesineitä. Kirjoittajan mielestä museot olivat yleisesti ottaen kuoleman asuntoja, mutta Emilin kohdalla museot olivat elävän ja toimivan elämän koteja. Emilin koteja hän kuvaili kauniiksi ja viihtyisiksi, herkän vaiston ja uhrautuvan rakkauden luomiksi kodeiksi. Niissä eli ja puhui isännän olemus. Emilin rikas mielikuvitus, harrastukset, kauneudenpalvonta sekä rauhaton halu luoda yhä uutta ja kerätä kauneusarvoja aikojen takaa ja nykyhetkessä näkyivät niin Harjulassa kuin Rauhankadullakin. Huoneet olivat upeudesta huolimatta erinomaisen kodikkaat ja iloiset. Iloisuutta toivat kirkkaat värit lattioiden ryjyissä, ovien ja ikkunoiden verhoissa sekä seinien lukuisissa tekstiileissä ja maalauksissa.¹¹¹

Samainen kirjoittaja kertoi, kuinka Emilin luona oli helppo tuntea olonsa kotoisaksi. Ilmeisesti tämä oli yleistä taiteilijakodeissa, eikä Emil tuottanut pettymystä tässäkään suhteessa. Palvelijoita Emilillä ei näkynyt. Hän toi itse tarjottavat vierailleen. Kodin antimet olivat runsaat, ja kirjoittaja ihmettelikin, ettei edes tupakkaa puuttunut, vaikkei isäntä itse ollut tupakkamiehiä. Emil oli kertonut myös tekevänsä itse kaikki kotityöt. Kotityöt vastasivat hänelle voimistelua: ”En minä sieluani paremmin ravitse, jos juoksen Helsingin katuja, kuin jos siistin oman asuntoni, järjestän vuoteeni, valmistan vierailleni aterian ja teen yleensä ruumiillista työtä virkistyäkseni henkisesti!” Hän myös halusi nähdä aina työnsä ja aherruksensa jäljet. Tyhjäntoimittajia hänen mielestään oli muutenkin jo liikaa.¹¹²

Emil arvosti kädentaitoja, kansanperinnettä ja työtä. Hän halusi vaalia näitä arvoja keräämällä maatyöhön ja maalla asumiseen liittyvää esineistöä. Kotinsa hän halusi sisustaa aidoilla, vanhoilla huonekaluilla. Unelmana oli myös pystyttää kodin oheen kotiseutumuseo. Esineistön keruun hän oli aloittanut jo 1900-luvun alussa Italian

---

¹¹⁰ ”Saksi-Cedercreutzin” syntymästä sata vuotta. Uusi Suomi, 26.6.1979, no 166.

¹¹¹ Lydecken, 1927, 56–57.

¹¹² Lydecken, 1927, 58–59.

opintomatkoillaan. Esineet sijoitettiin vuonna 1914 valmistuneeseen Harjulaan sekä sen viereen muutama vuosi myöhemmin valmistuneeseen Maahengen temppeliin. Maahengen temppeli oli Emilin mukaan ”maatyön, maanviljelyksen muistomerkki, maan, auringon ja ihmisen yhteistyön ylistys”.¹¹³

Maahengen temppeliä rakennettiin vuosina 1916-1934. Ateljee valmistui vuonna 1936. Emil halusi säilyttää tämän kokonaisuuden, jotta tulevat sukupolvet näkisivät, kuinka ”täällä taiteilija eli, vaikutti ja rakasti kotiseutunsa maaperää”.¹¹⁴ Maahengen temppeli oli alun perin vaatimaton suuli, mutta kuitenkin varta vasten museoksi rakennettu. Emil innostui museotyöstä toden teolla 1930-luvun alussa. Maahengen temppeli alkoi kasvaa Emilin esinekokoelmien karttuessa. Kuten Harjulankin kohdalla, myös Maahengen temppelin arkkitehtinä ja rakennusmestarina toimi kuvanveistäjä itse. Piirustuksia ei ollut, eikä metrimittaa käytetty. Rakennukseen ei tehty edes kahta täsmälleen samanlaista ikkunaa. Rakennusmateriaaleina käytettiin pääasiassa vanhojen rakennusten purkujätteitä. Lopulta rakennuksesta tuli noin 140 metriä pitkä ja useita osastoja käsittävä kotiseutumuseo, joka rönsyili pitkin vapaana kuohuvan Kokemäenjoen rantatörmää.¹¹⁵

Emil asui Harjulassa ympärivuotisesti vuodet 1914–1920. Hän hankki 1920-luvulla asunnon Helsingistä sekä vietti paljon aikaa myös ulkomailla. Asunnon hankinta Helsingistä tuli ajankohtaiseksi myös Emilin äidin kuoleman vuoksi. Aikaisemmin hän oli aina työmatkoillaan Helsingissä yöpynyt äitinsä luonaan, mutta nyt se ei enää ollut mahdollista. Vuodesta 1925 eteenpäin hän vietti kokonaan talvikaudet Helsingissä. Kesäkaudet hän kuitenkin vietti yhä Harjulassa. Taustalla vaikutti Emilin kariutunut aatemaailma 1910-luvun lopun ja 1920-luvun alun suurten muutosten myllerryksessä. Maaseudulla tapahtunut kehitys oli saanut hänet muuttamaan näkemystään maaseudusta ja sen yksinkertaisesta elämänmuodosta. Hän oli alkanut potea myös kipeää yksinäisyyttä ja kärsiä henkisten kontaktien puutteesta.¹¹⁶ Jo vuonna 1915 Emil oli kirjoittanut Maila Mikkolalle: ”Sitä hölmistyy niin hirveästi täällä kaukana ihmisistä ja tapahtumista.”¹¹⁷ Vuonna 1923 hän puolestaan kirjoitti istuneensa junassa yhden asemanvälin edestakaisin vain saadakseen olla Aina Lähteenojan seurassa tämän matkustaessa Porista Euraan.¹¹⁸

---

¹¹³ Tirkkonen, 1997, 19.

¹¹⁴ Waenerberg & Vélezcea, 2019, 13.

¹¹⁵ Kava, 2006, 130.

¹¹⁶ Tirkkonen, 1997, 27.

¹¹⁷ Emil Cedercreutzin kirje Maila Mikkolalle 27.1.1915, ECM.

¹¹⁸ Kava, 2006, 125.

Harjula oli Emilin koti vuodesta 1914 aina hänen kuolemaansa asti. Asunto hänellä saattoi olla missä tahansa, mutta koti hänellä oli ainoastaan Harjavallassa, Satakunnan sydämessä. Talviasunto hänellä oli Helsingissä, mutta Harjula pysyi kotina, jossa hän viihtyi aikaisesta keväästä aina myöhäiseen syksyyn.¹¹⁹

3 Harjavallan voimalaitos 1937–1939

3.1 Vesivoimalaitosrakentaminen Suomessa

Energiantuotannon rakenne oli jo muinaisissa maatalousyhteiskunnissa yksinkertainen: ihmisten ja kotieläinten lihasvoima. Myös ympäröivän luonnon energialähteet huomattiin varhain. Suhiseva tuuli ja pauhaava koski voimineen odottivat ihmisen kekseliästä kättä. Koskien ja putousten voimaa on osattu hyödyntää jo viiden vuosituhannen ajan erilaisissa vedennostolaitteissa. Vesivoima onkin Suomen tärkeimpiä luonnonrikkauksia. Keskiajalta lähtien pikkukoskiin on rakennettu vesirattaita erilaista voimantarvetta varten. Vanhin asiakirja Suomen vesimyllyistä on vuodelta 1352. Seuraavalla vuosisadalla Suomessa oli yli sata vesimyllyä, joista puolet sijaitsivat Hämeessä. Loput vesimyllyt sijaitsivat lähinnä Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa. Pohjanmaalle ja Savoan vesimyllyt levisivät 1500-luvulla, ja saman vuosisadan lopulla niitä oli maassamme 1700. Lähes kolmevuosisataa myöhemmin 1850-luvulla vesimyllyjen määrä lähenteli neljätuhatta.¹²⁰

Teollisuudenaloistamme metsäteollisuus tarvitsi eniten energiaa 1900-luvun alussa. Metsäteollisuuden kapasiteetin kasvu ja suhdanteet loivat edellytykset myös energian

---

¹¹⁹ Ensimmäinen Helsingin talvikoti sijaitsi osoitteessa Pohjoinen Rautatienkatu 19 A (1921-1925), toinen Rauhankatu 2 D:ssä (1925-1949). Kava, 2006, 115.

¹²⁰ Holm et al., 1991, 19, 20.

kysynnän kasvamiselle.¹²¹ Vesivoima onkin ollut edellytyksenä hyvinvointimme perustuksen, metsävaroja jalostavan teollisuuden kehittymiselle suurteollisuudeksi. Vesivoimavaramme eivät ole kuitenkaan runsaat, ja maamme pienet korkeuserot tekevät vesirakennustyöt hyvinkin laajoiksi. Vesivoimavarojen käyttöönotto onkin vaatinut suuria ponnistuksia.¹²²

Samalla kun vesivoimalla tuotettu sähkö yleistyi, syntyi tarve muuttaa vesirakentamisesta säädettyjä lakeja. Vaatimukset tehokkaammasta vesirakentamisesta joutuivat törmäyskurssille vesien kuivatushankkeiden ja tukin uiton kanssa. Vapaana virtaavaa vettä ja voimalouden patoamisintressejä oli vaikea sovittaa yhteen. Suomen vesirakentamista hallitsi vuoden 1902 vesioikeuslaki, jota ei kyetty kokonaan uudistamaan. Valtio kyllä yritti moneen otteeseen, mutta säännöstelyn sallivat ja rakentamista helpottavat lait säädettiin lopulta erillisinä lakeina. Vuoden 1902 laki ei suosinut voimalarakentamista, mutta salli sen. Voimalaitosten rakennuslupia oli hankala saada, ja eräät hankkeet kaatuivatkin luvansaannin viipymisen vuoksi. Matalien koskien ja suurehkojen jokien rakentaminen tuli kalliiksi, koska säännöstelyn ja koskijaksojen yhdistäminen yhteen voimalaan oli vaikeaa valtavyyläsäännöstön ja haitanteon kieltämisen vuoksi. Samaan aikaan kuitenkin Norja ja Ruotsi onnistuivat uudistamaan vesilakinsa modernin voimalouden huomioivaksi.¹²³

Suomi teollistui 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa pitkälti metsävaroja hyödyntämällä. Metsävarojen sijainti sekä energiansaanti ratkaisivat uuden ja merkittävän teollisuuden sijoittumisen. Sahateollisuus, varhaisin metsäteollisuuden muoto, sijaitsikin virtavesien äärellä. Puuhiomot, jotka käyttivät runsaasti energiaa, olivat vieläkin riippuvaisempia vesivoiman sijainnista. Vesivoima oli elintärkeää lähes kaikille teollisuuslaitoksille, höyrysahoja lukuun ottamatta. Maailmansotien välisenä aikana energian merkitys kasvoi metsäteollisuuden jalostusasteen noustessa.¹²⁴

Sähkövoima oli uusi energiamuoto 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Se teki mahdolliseksi energian siirtämisen pitkienkin matkojen päähän valon, voiman ja lämmön tuottamiseksi. Suuret kosket nousivat tuolloin arvoon arvaamattomaan. Niihin pystyttiin rakentamaan suuritehoisia keskusvoima-asemia suhteellisen halvoilla kustannuksilla, ja energiaa pystyttiin siirtämään laajoille alueille. Lämpövoima tarvitsi polttoaineita, mutta koskivoima,

---

¹²¹ Hoffman, 1999, 3.

¹²² Hintikka et al., 1968, 4.

¹²³ Jokela, 1996, 142.

¹²⁴ Hoffman, 1993, 6.

vesi, ei vähenisi käyttämällä, joten kansantaloudellinen säästö olisi taattu. Valtion saaminen mukaan koskirakentamiseen oli välttämätöntä taloudellisista syistä, sillä suurten koskien rakentaminen vaati suuria pääomia. Sähköenergiaa ei kuitenkaan alun perin ajateltu jaettavaksi yleiseen käyttöön tai teollisuudelle vaan käyttäjänä olisi valtio, joka tarvitsi sitä rautateiden käyttövoimaksi. Ajatuksena oli myös ylijäävän energian sijoittaminen maamme rajojen ulkopuolelle. Tämä näkökanta oli vallitsevana valtiovallan ensimmäisten voimakysymysten tutkimiseen asettamien komiteain mietinnöissä.¹²⁵

Senaatti oli asettanut vuonna 1905 komitean selvittämään rautateiden sähköistämismahdollisuuksia ja vuonna 1906 toisen komitean, jonka erityistehtävänä oli tutkia rautateiden sähköistämiseen sopivia voimanlähteitä. Molempien komiteoiden tulokset jäivät teoreettiselle tasolle, mutta samalla ne merkitsivät valtiovallan huomion kiinnittämistä valtion koskiomaisuuteen sekä sen kartuttamiseen ja valvomista tarkoittavien toimenpiteiden tarpeellisuuteen. Kiinnostus koskiasioihin nosti päätään jälleen muutaman vuoden kuluttua. Vuoksen koskien energiavaroista oli kiinnostunut kirjava joukko kansainvälisiä, sangen epämääräisiä yhtiöitä¹²⁶. Senaatti asetti vuonna 1913 jälleen kerran uuden komitean tutkimaan ja selvittämään koskien käyttöönottamista, jotta aloite koskien rakentamisesta saataisiin suomalaisten omiin käsiin. Erityisesti Imatrankoski oli selvitystyön kohteena. Vielä ei kuitenkaan ollut aika aloittaa koskien valjastamista, mutta komitean suorittamat tutkimukset ja vesivoiman rakentamissuunnitelmat saivat valtiovallan kiinnostuksen pysymään maan koskiomaisuudessa.¹²⁷ Sähkön vienti maan rajojen yli kiellettiinkin vuonna 1919 säädetyllä lailla. Syytä on spekuloitu, kenties sähkön mukana olisi siirtynyt myös poliittista valtaa Pietariin.¹²⁸

Ensimmäisen maailmansodan puhjettua koskirakentaminen nousi entistä enemmän tapetille. Venäjän sotaponnistelut loivat Suomen talouteen sotakorkeasuhdanteen, jolle oli ominaista kysynnän suuri kasvu ja toisaalta huutava pula joistakin raaka-aineista, joiden saanti ulkomailta vaikeutui, osaksi jopa tyrehtyi kokonaan. Tuontienergia kallistui toimitusvaikeuksien vuoksi, ja valaistuksessa käytetty valopetroli katosi melkein kokonaan

---

¹²⁵ Kerkkonen, 1950, 18.

¹²⁶ Taustavoimina hääri saksalaisia, belgialaisia, englantilaisia ja latvialaisia pankkeja sekä rahoittajayhtiöitä. Yhtiöt toimivat usein pelkästään paperilla, ja venäläiset esiintyivät niiden keulakuvina. Jopa hovi- ja valtioneuvoksia oli mukana. Yhtiöiden nimet olivat mahtipontisia, kuten Aktien-Gesellschaft, A.B. Force ja Société Sainte-Peterbourgeoise de transmission électrique de la force des chutes d'eau. Auer & Teerimäki, 1982, 15.

¹²⁷ Kerkkonen, 1950, 18-20.

¹²⁸ Jokela, 1996, 49.

markkinoilta. Hiilen ja lampuissa käytetyn parafiinin tuonti vaikeutui sodan myötä. Sähköttömällä alueilla parafiini oli pääasiallinen valon lähde, ja kun sen saanti vaikeutui, laskeutui pimeys, jota aikalaiset kutsuivat 'egyptiläiseksi pimeydeksi'.¹²⁹

Sodan lamauttava vaikutus vaihtui kuitenkin ennen pitkään tuotannollisen elämän nousuksi muun muassa puunjalostusteollisuudessa. Lisääntyneen kysynnän myötä teollisuudessa alkoivat laajentamissuunnitelmat. Katse siirtyi Etelä-Suomen jokien koskiin, joista saataisiin tarvittavaa lisäenergiaa sähkön muodossa.¹³⁰ Helsinkiläiset yritykset olivat sota-aikana joutuneet siirtymään hiilestä ja koksista kotimaisen puun polttamiseen, minkä vuoksi yritysten polttoainekulut olivat lähes kaksinkertaistuneet. Kulujen nousu herätti innostuksen sähköä kohtaan, ja monet sähkön tuotanto- ja jakeluyritykset saivat alkunsa. Vuonna 1917 paikallisia sähköyhtiöitä oli jo 130 ja vuonna 1925 jopa 450. Innostusta sähköyhtiöiden perustamiseen onkin kutsuttu sähköraivoksi.¹³¹

Kansallisen sähköistymisstrategian tarve tulikin ajankohtaiseksi Suomessa itsenäistymisen jälkeen 1910- ja 1920-luvun taitteessa. Muissa Pohjoismaissa sähköistymisstrategioiden suunnittelu oli aloitettu jo hieman aikaisemmin, esimerkiksi Ruotsissa keskustelu valtiollisesta vesivoimarakentamisesta alkoi jo 1890-luvulla. Suomeen haettiin oppia Pohjoismaista sekä edistyneemmistä teollisuusmaista lähinnä Keski- ja Länsi-Euroopasta. Johtavissa teollisuusmaissa valtakunnanverkkojen rakentaminen ajoittui 1900-luvun alkuvuosikymmeniin.¹³²

Sähkövoimaa tarvittiin koko ajan lisää tehtaiden määrän ja koon lisääntyessä. Pienet paikalliset voimalaitokset eivät enää riittäneet, vaan tarvittiin myös suurempia voimaloita. Keskustelu valtakunnan sähköistyksestä käynnistyi Koskivoimakomiteassa¹³³, jonka Suomen senaatti asetti rautatiehallituksen yhteyteen 17.10.1917. Keskusteluun liittyi teknisten ja taloudellisten tekijöiden ohella kysymys valtion asemasta sähköhuollon organisaatiossa. Mielipiteet erosivat siinä, kuinka suureksi valtion osuus haluttiin.¹³⁴ Koskivoimakomitean tehtävänä oli muun muassa ehdottaa sopivien koskien ostamista

---

¹²⁹ Jokela, 1996, 47. Egyptiläinen pimeys viitanee Raamatussa mainittuun 'käsin kosketeltavaan pimeyteen'. Koskenniemi, Sley.fi.

¹³⁰ Jokela, 1996, johdanto.

¹³¹ Jokela, 1996, 47.

¹³² Herranen, 1996, 22, 41.

¹³³ Vuodesta 1923 Koskirakennustoimikunta. Herranen, 1996, 12.

¹³⁴ Herranen, 1996, 16, 45-46.

valtiolle, huolehtia valtion omistaman koskivoiman rakentamisesta ja hallinnosta sekä valvoa valtion etuja koskivoiman omistajana. ¹³⁵

Teollisuus pyrki kaikista vaikeuksista huolimatta lisäämään omaa vesivoimaansa sekä sähköntuotantoaan. Kymijokeen rakennettiin useita voimalaitoksia, joissa uskallettiin käyttää jo varsin suuria turbiineja. Näin rakennettiin Voikkaa vuonna 1907, KISSAKOSKI 1909, Anjala ja Kuhankoski 1922, Korkeakoski 1927, Myllykoski 1929, Äänekoski ja Koivukoski 1933, Ahvenkoski 1937 ja vielä Keltti vuonna 1939. Länsi-Suomessa Kokemäenjokeen valmistui Äetsän voimalaitos vuonna 1921 ja Harjavallan voimalaitos 1939. Suomessa olikin vuoteen 1939 mennessä pääpiirteittäin padottu kaikki etelän tärkeimmät vesistöt. Sotien aikana rakennettiin vielä Kokemäelle Kolsin voimalaitos, joka valmistui vuonna 1945. ¹³⁶ Vuosien 1919-1930 aikana Suomen vesivoimalaitosten konetehto kaksinkertaistui runsaasta sadasta megawatista 220 megawattiin. Kolmannes tästä saatiin Imatran vesivoimalaitoksesta, jonka kolme ensimmäistä koneistoa käynnistettiin vuonna 1929 ja neljäs koneisto vuotta myöhemmin vuonna 1930. ¹³⁷

Rynnäkkö Vuoksen ja Kymijoen koskille osoitti, kuinka vahvat voimat Suomessa olivat tuolloin liikkeellä. Rakennushankkeet olivat mittavia, ja myös keskustelu kuohui niiden ympärillä. Esimerkiksi Imatran voimalaitoksen rakentamisen pelättiin pysäyttävän yksityisten voimalaitosten rakentamisen. ¹³⁸ Voimalaitoksen äkeimmät vastustajat olivatkin eräät yksityiset sähköntuottajat tai sellaisiksi haluavat. Osa joutui muuttamaan tai tarkistamaan omien voimalaitostensa rakennussuunnitelmia, osa jopa joutui luopumaan niistä kokonaan. Varsinkin vuoden 1923 loppupuolella ja vuoden 1924 alussa sanomalehdistössä ja julkisissa tilaisuuksissa sanan säilät heiluivat.

Voimalaitoshankkeesta oltiin kuitenkin myös erittäin kiinnostuneita, ja pääsy voimalaitoksen rakennustyömaalle oli sangen vapaata julkisen sanan edustajille ja erilaisille retkikunnille. ¹³⁹ Uutiset Itä-Suomesta antoivatkin viitteitä siitä, mitä olisi odotettavissa myös Kokemäenjoella.

Runsas sähköenergian saanti edisti suuresti talouselämää 1930-luvun alun talouspulan jälkeen. Vesivoiman käyttövarmuus oli suuri, ja sen sai nopeasti käynnistettyä seisovasta

---

¹³⁵ Eräs komitean jäsenistä oli 28-vuotias Huittisista kotoisin oleva lakimies Risto Ryti, joka istui komiteassa vuodesta 1917 aina vuoteen 1932. Rytiin lakiasiantoimisto oli erikoistunut vesirakentamisen ongelmiin, ja Ryti ymmärsikin valtion vesiosuuksien arvon ja rakentamispäätösten tärkeyden. Auer & Teerimäki, 1982, 20-21.

¹³⁶ Mustonen & Castrén, 1979, 29-30.

¹³⁷ Wilkins et al., 2012, 15. Mustonen & Castrén, 1979, 30.

¹³⁸ Mustonen & Castrén, 1979, 30.

¹³⁹ Auer & Teerimäki, 1982, 30-31.

tilasta täyteen tehoon. Säännöstely- ja säätömahdollisuuksien ansiosta virtaamia voitiin säädellä nopeasti ja joustavasti. Vesivoimaa pystyttiin varastoimaan toisin kuin muita voimamuotoja siten, että se oli välittömästi käytettävissä olevassa muodossa. Myös käyttökustannukset olivat alhaisia automatiikan ja vähäisen käyttö- ja hoitohenkilökunnan tarpeen ansiosta. Tästä rohkaistuneina Kymijoen teollisuuslaitokset ostivat Vuoksen Rouhialankosken vuonna 1933 ja rakensivat Rouhialan voimalaitoksen yhdessä Enso-Gutzeit Oy:n kanssa. Samalla padottiin Ensonkosken alaosa. Enso-Gutzeit Oy alkoi rakentaa myös Vallin- ja Ensonkoskia, mutta laitos ei valmistunut ennen sotia.¹⁴⁰

Moskovan rauhassa vuonna 1940 Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle yli kymmenesosan alueistaan, ja noin 420 000 ihmistä menetti kotinsa. Henkilötappiot ja aineelliset vauriot olivat suuret. Samalla sähköhuollon pohja järkkäyi. Moskovan ja Pariisin rauhansopimusten mukaan Rouhialan ja Enson voimalaitokset jouduttiin luovuttamaan Neuvostoliitolle. Rauhansopimusten myötä Suomi menetti kolmanneksen silloisesta rakennetusta vesivoimastaan, ja jo pelkästään Imatran Voiman rahalliset menetykset olivat sodan myötä lähes 20 miljoonaa markkaa.¹⁴¹ Vesivoiman menetyksen pikaiseksi korvaamiseksi eduskunta hyväksyi heinäkuussa 1940 poikkeuslain, joka salli vesistöjen säännöstelemiseen väliaikaiset luvat ennen lopullisten lupien myöntämistä.¹⁴² Menetykset vauhdittivat voimalaitosten rakentamista muualla Suomessa, jossa oli vielä rakentamattomia koskia. Katseet kohdistuivat varsinkin Lapin suurjokiin. Merkittäviä voimalaitoshankkeita ei kuitenkaan saatu käyntiin ennen toisen maailmansodan päättymistä. Jo aikaisemmin mainittu Kolsin voimala Kokemäellä valmistui vuonna 1945, ja se olikin yksi viimeisiä Etelä-Suomen suuria voimalaitoshankkeita. Pohjois-Suomen rakennushankkeet valmistuivat vasta vuosikymmenen lopulla.¹⁴³

3.2 Kilpailu Kokemäenjoen koskista

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Kokemäenjoki oli lähes täysin valjastamatta sähköntuotantoon. Joen vesivoiman käyttö oli vielä hyvin mekaanista. Vesiruuhiin turbiinit pyörittivät myllyjä ja teollisuuslaitoksia koskien rannoilla, ja joen alajuoksulla Porin teollisuus eli höyryvoimalla. Kiinnostusta joen valjastamiseksi löytyi useammaltakin taholta.

---

¹⁴⁰ Holm et al., 1991, 128-129.

¹⁴¹ Mustonen & Castrén, 1979, 30.

¹⁴² Myllyntaus, 2002, 30.

¹⁴³ Hoffman, 1993, 22.

Tampereen kaupunki ajoi kanavahanketta Kokemäenjoen kautta Pohjanlahteen helpottaakseen omaa rooliaan ulkomaankaupassa. Kanavaa ei kuitenkaan koskaan rakennettu, eikä Tampereen kaupunki saanut joelta jalansijaa. Turkulaisilla teollisuuspiireillä taasen oli omat suunnitelmansa. Ensimmäisen maailmansodan luoman nousukauden aikana Turussa suunniteltiin Pansioon transitiosatamaa ja teollisuusaluetta. Sähkön siirtäminen pitkienkin matkojen päästä oli tullut taloudellisesti sekä teknisesti mahdolliseksi, ja Pansion teollisuus- ja satamasähkö aiottiinkin hankkia Kokemäenjoen koskista. Joen valjastamisesta oli kuitenkin Åbo Kraft Ab:n eli Turun voimaosakeyhtiön lisäksi kiinnostunut myös Porin kaupungin johtama Satakunnan Kiinteistö Oy (SKOy)¹⁴⁴ sekä W. Rosenlew & Co. Ensimmäiset voimalaitossuunnitelmat Harjavallassa olivat olleet esillä jo 1910-luvun alussa, mutta varsinainen kilpajuoksu Kokemäenjoen energiavaroista alkoi käytännössä vasta vuonna 1917.¹⁴⁵

Kun turkulaisyhtiö Åbo Kraft Ab aloitti koskiosuuksien ja ranta-alueiden ostopuuhat Kokemäenjoella, paikalliset kunnallispoliitikot havahtuivat. Syntyi pelko, ettei jokialueen kunnilla yhtäkkiä enää olisikaan sanavaltaa oman jokensa energiankäyttöön, vaan valta valuisi ulkopuolisille. Porin kaupunki muuttikin pikapikaa alun perin kuumentunutta tonttikauppaa hoitamaan perustetun SKOy:n vesivoimayhtiöksi, jotta päästiin nopeasti vesivoiman ostamiseen. Todellinen ostokilpailu vesivoimasta Kokemäenjoella käytiinkin turkulaisen Åbo Kraft Ab:n ja kunnallisen SKOy:n välillä. Vesioikeuksien ja maan ostoilla oli tarkoitus syrjäyttää kilpailijat alueilta, mutta Harjavallan ja Kokemäen välisellä jokiosuudella ostot johtivat koskien ristiinomistuksiin, jotka aiheuttivat kiistaa vesivoiman jakamistavasta sekä suunniteltavan laitoksen mallista.¹⁴⁶

Turun liikemiespiireissä oli havaittu sama ilmiö kuin muuallakin Suomessa. Teollisuutta ja liiketoimintaa olisi mahdollista laajentaa, mikäli energiaa riittäisi. Jo kesällä 1916 oli valjastettu maanmittausinsinööri etsimään kohtalaista koskea 100 kilometrin säteellä Turusta. Uuden teollisuusalueen sekä jo vanhojen teollisuuslaitosten energiatarpeiden tyydyttämiseksi oli tarvetta uudelle energiamuodolle. Oletuksena oli, että Suomen teollisuus jatkaisi suotuista asemaansa Venäjän markkinoiden suhteen. Hankkeet olivat kalliita, ja voimayhtiöt järjestettiin asunto-osakeyhtiön mallin mukaisesti, jolloin jokainen

---

¹⁴⁴ Lyhenne lainattu Jokelalta.

¹⁴⁵ Jokela, 1996, tiivistelmä.

¹⁴⁶ Jokela, 1996, 2–3.

saisi energiaa osapuilleen osakesalkkuaan vastaavan osuuden. Samalla periaatteella vastattaisiin kuluista.¹⁴⁷

Åbo Kraft Ab aloitti vesioikeuskaupat Harjavallan koskista tammikuussa 1917. Samana vuonna apajille ilmestyi SKOy. Kaupat sujuivat nopeasti, ja pääosa rantamaista ja vesioikeuksista oli myyty saman vuoden kesään mennessä. Myyntihalukkuus oli hyvä, sillä voimayhtiöt maksoivat rantojen omistajille 2–3 kertaa paremman hinnan hehtaarilta kuin alueella muuten tehdyissä maakaupoissa. Hehtaarin vesioikeuksineen sai 10 000–40 000 markalla. Kaupat myös lyötiin lukkoon nopeasti, mikä omalta osaltaan lisäsi myyntihalukkuutta. Vesioikeuksien kauppahinnan lisäksi oli mahdollista saada myös sähköä halvemmalla seuraavat 50 vuotta.¹⁴⁸

Vesioikeuskauppojen alkamiseen liittyi paljon huhuja sekä aivan totuusperäistäkin epämääräisyyttä. Esimerkiksi Åbo Kraft Ab perustettiin virallisesti vasta vuonna 1918. Vuoden 1917 koskiosuudet ostivat maanmittausinsinööri J.O. Hammarén ja varatuomari Ivar Aminoff. Hammarén ja Aminoff ostivat osuudet omiin nimiinsä ja myivät ne sitten Åbo Kraft Ab:lle. Hammarén siirtyikin Åbo Kraftin palkkalistoille vuonna 1918. Mielenkiintoisen asiasta tekee Åbo Kraftin vuoden 1920 taseesta löytynyt menoerä nimeltä ostokulut 377 000 markkaa, jonka on epäilty merkinneen ostomiesten palkkioita. Eräskin lehti kirjoitti provosoivaan sävyyn turkulaisen miljoonayhtiön olevan ”tekemässä temppuja” Harjavallassa. Lehdillä oli tiedossa tarkat kauppojen kohteet ja hinnat, vaikka ostajat olivat nimenomaan kieltäneet tietojen antamisen. Lehdistöllä ei kuitenkaan ollut mitään tietoa siitä, miksi koskia ostettiin, ja ostajakin nimitettiin salaperäisiksi. Arveltiin, että turkulaisten takana olisi ollut jokin norjalaisyhtiö. Toisaalta liikkui huhuja turkulaishelsinkiläisestä rahamiesryhmästä, joka tulisi rakentamaan pitkän rivin teollisuuslaitoksia molemmille puolin jokea. Harmiteltiin myös kaupanteon alkamisen salamyhkäisyyttä, sillä Porinkin suunnalla olisi ollut halukkaita koskien ostajia.¹⁴⁹

Ostajat hermostuivat vihjailevasta ja provosoivasta lehtikirjoittelusta ja julkaisivat oman vastineensa. Vastineessa vannottiin, että yrityksen takana olivat puhtaasti isänmaalliset voimat tarkoituksenaan näyttää, ettei köyhälle Suomelle sovi suruton metsän hävitys, vaan on olemassa toinenkin keino saada pyörät pyörimään. Selvityksiä olisi luvassa enemmänkin, kunhan vain kosket olisi ensin perinpohjaisesti tutkittu. Kaikki

---

¹⁴⁷ Jokela, 1996, 55–56.

¹⁴⁸ Jokela, 1996, 82.

¹⁴⁹ Jokela, 1996, 57–58, 60.

ulkomaalaisepäilyt kiellettiin jyrkästi, ja kivihiilen puutteessa poltettu metsä katsottiin tuhlaukseksi. Kävi selväksi, että kyseessä oli energian tavoittelu, mutta ei kuitenkaan se, miten sitä oltiin tavoittelemassa eikä myöskään se, mikä yhtiö sitä tavoitteli. Viikon päästä ostojen alkamisesta selvisi niin sanomalehdille kuin paikkakuntalaisillekin, että jokeen oli tarkoitus rakentaa vesivoimalaitoksia. Samoin kävi ilmi, että voimalaitosten tuottama virta käytettäisiin ensisijaisesti turkulaisten osakkaiden hyväksi. Tämä aktivoi Porin kaupungin, joka paikallispatriootisin kannustimin ryhtyi SKOy:n muodossa taisteluun Kokemäenjoen koskista.¹⁵⁰

Åbo Kraft Ab maksoi maasta ja vesioikeuksista vähemmän kuin SKOy, mutta turkulaiset menestyivät silti ostokilpailussa yllättävän hyvin. Kävi jopa niinkin, että osa jo SKOy:n kanssa esisopimuksen tehneistä rantojen omistajista lupauksista huolimatta myivät maansa Åbo Kraft Ab:lle. SKOy:llä ei ollut tavoitteena voimalan rakentaminen, vaan tarkoituksena oli päästä osakkaaksi Åbo Kraft Ab:n Pirilänkoskeen suunniteltuun voimalaan. SKOy keskittyikin kilpailemaan vesioikeuksista joen pohjoisrannalla. Åbo Kraft Ab:lle oli tärkeää saada veden nousun uhkaamat rannat omikseen, kun taas SKOy tyytyi pelkkiin vesioikeuksiin saadakseen ainoastaan sananvaltaa Åbo Kraft Ab:n voimaloihin. Rantojen ostamisella oli tarkoitus välttää korvausvastuu padotuksen aiheuttamista vahingoista.¹⁵¹

Vesivoimalaa suunnittelevan oli pyrittävä ostamaan yhtenäisiä ranta-alueita koskipaikoilta, koska oli ensiarvoisen tärkeää saada kaikki ranta-alueet haltuun voimalan vaikutusalueilta. Yhtenäisiin alueisiin kannusti rannoilla käytävä kilpailu. Kilpailija saattoi kiilautua omilla omistuksillaan väliin ja asettaa näin voimalaitoshankkeelle omia ehtojaan. Näin kävi myös Kokemäenjoella. Molemmilla kilpailijoilla oli omistuksia kaikkien suunniteltujen voimaloiden rakennusalueilla. Toisen omaisuudelle ei saanut myöskään tehdä patoamalla haittaa, joten pelkät koskiosuudet eivät riittäneet, jos tarkoituksena oli hiemankin muutella veden korkeutta. Vuoden 1902 vesioikeuslaki salli veden säännöstelyn vain omien alueiden sisällä. Muutoksia säännöstelyn ja haitanteon oikeuteen toi myöhemmin vesirakentamista suosiva vesioikeuslaki vuodelta 1934.¹⁵²

---

¹⁵⁰ Jokela, 1996, 61–62, 64.

¹⁵¹ Jokela, 1996, tiivistelmä.

¹⁵² Jokela, 1996, 89.

Harjavallan kosket ja voimaloiden vaikutusalueet ostettiin pääosin keväällä 1917.¹⁵³ Åbo Kraft Ab sai luvat voimalaitosten rakentamiselle Pirilän-, Harjavallan- ja Havinginkoskeen syyskuussa 1919.¹⁵⁴ Ensimmäiseksi rakennustyöt aloitettiin Havinginkoskessa insinööri Arthur Lindforsin johdolla vuoden 1920 alkupuolella, ilman SKOy:n panostusta. SKOy:lle oli ollut selvää jo vuodesta 1917, ettei se aikonut osallistua Havinginkoskelle rakennettavan voimalan rakennustöihin, sillä Pirilänkoski oli parempi paikka voimalaitokselle porilaisia ajatellen. SKOy ja Åbo Kraft Ab solmivat 30.9.1919 sopimuksen, jonka mukaan SKOy myi maansa Havingista Åbo Kraft Ab:lle ja Åbo Kraft Ab Niuttulasta omistamansa maat SKOy:lle. Elokuussa rakennustöissä oli jo noin 300 miestä, pistoraide jokirantaan oli saatu valmiiksi, ja kosken niskalla keikkui työpato.¹⁵⁵

Voimalaitoshankkeen kustannukset nousivat odotettua korkeammiksi. Åbo Kraft Ab ajautui rahoitusvaikeuksiin kesken ensimmäisen voimalan rakentamisen. Rahapolitiikka oli kiristynyt inflaation myötä, elettiin laskusuhdannetta ja Imatran suurvoimala tunkeutui Turun seudun sähkömarkkinoille, eivätkä Åbo Kraft Ab:n taustayhtiöt enää antaneet omalle yhtiölleen taustarahoitusta.¹⁵⁶ Voimalaitoksen rakentaminen keskeytettiin vuonna 1922. Samana kesänä pidettiin Harjavallassa suuri huutokauppa, jossa nuijittiin konkurssin tehneen Åbo Kraft Ab:n voimalan rakennuspaikalla ollut omaisuus. Lähiseutujen taloihin saatiin huutokaupan myötä hankittua tarpeellisia työkaluja, kuten lapioita, pihtejä, kankia ja poria.¹⁵⁷

Voimalaitoshanke oli tullut tiensä päähän Havinginkosken osalta.

3.3 Harjavallan kosket vaikenevat

Kun voimalaitoksen rakentaminen tuli uudelleen ajankohtaiseksi, olivat tekniikan ja lainsäädännön tuomat mahdollisuudet kasvaneet. Koskijaksot voitiin nyt keskittää vain kahteen voimalaan useamman sijasta. Myös vuorokausisäännöstely tuli mahdolliseksi. Myöhemmin saatiin mukaan vielä Tampereen alueen järvet pidemmän ajan säännöstelyvarastoiksi. Voimaloiden putouskorkeudet kasvoivat koskien keskittämisen myötä, samoin vesi nousi suunniteltua korkeammalle. Veden noustessa korkeammalle

---

¹⁵³ Jokela, 1996, 93.

¹⁵⁴ Nordensvan, 1946, 66–67.

¹⁵⁵ Vartiainen, 2011, 186.

¹⁵⁶ Jokela, 1996, 146.

¹⁵⁷ Vartiainen, 2011, 186.

kuin alkuperäisessä suunnitelmassa, paljastuivat voimayhtiöiden aiemmat rantamaiden ostot riittämättömiksi. Vesi tulisi nousemaan maille, jotka eivät olleet voimayhtiöiden omistuksessa. Näistä maista jouduttaisiin maksamaan vielä korvauksia.¹⁵⁸

Harjavallan voimala päätettiin 1930-luvulla rakentaa Pirilän ja Lammaisten koskiin¹⁵⁹. Vuoden 1934 laki salli säännöstelyn ja mahdollisti näin ollen Harjavallan koskijakson keskittämisen yhteen suurvoimalaan. Havingin ja Harjavallan kosket unohdettiin. Länsi-Suomen Voima Oy¹⁶⁰ jätti rakennuslupa-anomuksen Pirilänkosken voimalaitoksesta Turun ja Porin läänin maaherralle 4.5.1935.¹⁶¹ Maaherra määräsi tie- ja vesirakennushallituksen insinöörin Herbert Hisingerin pitämään katselmuskokoukset. Voimalaitoksen rakentamiseen liittyi lupa-anomusmenettely, jossa suoritetaan paikan päällä vahinkojen ja voimalan vaikutusten arviointikokouksia. Katselmusmiesten tietoon saatettiin myös asianomaisten vaateet asiassa. Jos katselmusmiesten kanta ei asianomaista miellyttänyt, oli mahdollisuus antaa muistutus rakennusluvasta päättävälle viranomaiselle, joka Harjavallan voimalan kohdalla oli maaherra. Vertailun vuoksi kerrottakoon, että Kokemäellä asiaa varten oli perustettu erillinen tuomioistuin nimeltä vesistötoimikunta.¹⁶²

Ensimmäinen katselmuskokous pidettiin 5.7.1935. Kokouksessa Hisinger esitteli karttoja voimalaitoksen vaikutuksista. Patoalueella veden alle jäisi 192 hehtaaria maata ja 57 hehtaaria tulisi vettymään. Vaikutusalue nousisi Kokemäen keskustaan asti, eli noin 20 kilometrin verran jokea ylöspäin. Kokemäki menettäisi Pyhänkorvankosken veden nousun myötä. Täydellisiä karttoja ei kuitenkaan ollut saatavilla, joten seuraavat katselmuskokoukset siirrettiin seuraavan vuoden kevääseen. Osa kokouksen osanottajista vastusti koko rakennusluvun antamista. Voimalan rakentaminen alkoi kuitenkin näyttää todennäköiseltä, ja hankkeen vastustus muuttuikin taisteluksi korvauserusteista ja summista. Jokainen alkoi ajaa asiaansa omaisuutensa puolesta.¹⁶³

---

¹⁵⁸ Jokela, 1996, 146.

¹⁵⁹ Kyseessä on yksi ja sama koski. Kumpaa nimitystä käytetään, riippuu siitä, katsotaanko sitä Nakkilan omistamalta etelärannalta vai Harjavallan puoleiselta pohjoisrannalta. Nakkila – Lammaistenkoski, Harjavalta – Pirilänkoski.

¹⁶⁰ Åbo Kraft Ab:n osakkeiden enemmistö siirtyi Nokia Oy:lle vuonna 1925. Nokia Oy sai samalla vanhat voimalaitosrakennelmat ja niiden maa-alueet. 16.11.1927 voimayhtiön nimi muutettiin Länsi-Suomen Voima Oy:ksi. Vuonna 1934 mukaan tulivat A. Ahlström Oy sekä W. Rosenlew & Co. Omistuspohjajamuuotosten jälkeen Nokia Oy omisti Länsi-Suomen Voima Oy:stä edelleen suurimman osan, 38 prosenttia. A. Ahlström Oy omisti 36 %, Porin kaupunki 12 %, W. Rosenlew & Co 10 % ja Porin Puuvilla Oy 4 %. Vartiainen, 2011, 186.

¹⁶¹ Nordensvan, 1946, 83, 117–118.

¹⁶² Jokela, 1996, 107.

¹⁶³ Jokela, 1996, 107.

Harjavallan voimalan katselmus valmistui joulukuussa 1936. Tuolloin määrättiin peltomaan hinnaksi 20 000 markkaa hehtaarilta. 35 % maavahinkojen kärsijöistä piti kuitenkin korvaussummia liian alhaisina ja valitti asiasta maaherralle. Harjavallassa oltiin yleisestikin ottaen tyytymättömämpiä katselmusmiesten asettamiin korvaussummiin kuin Kokemäellä. Useita valituksia tuli myös itse katselmusmenettelystä. Rantojen omistajat valittivat huonosta tiedonkulusta. Arviomiehet olivat liikkuneet pitkin jokivartta ilman isäntiä tai sitten isännät olivat olleet huonosti valmistautuneita katselmukseen. Katselmuksesta vastannut insinööri Hisinger kuitenkin oli sitä mieltä, että tarkkaa etenemisaikataulua oli ollut mahdotonta tietää, mutta puhelin oli kyllä pirissyt ahkerasti tiedonkulun varmistamiseksi. Katselmusvalitukset eivät aiheuttaneet toimenpiteitä. ¹⁶⁴

Katselmustoimituksista saapui 72 muistutuskirjelmää määräaikaan 8.3.1937 mennessä. Asianomaisia oli kaikkiaan noin 300. Noin kolmestakymmenestä valituksesta maaherra pyysi uuden lausunnon ”toimitusinsinööriltä”. Lausunnot pyydettäisiin myös asutus-, maatalous-, metsä- sekä tie- ja vesirakennushallitukselta, ja ”ylihallituksia” oli kehoitettu antamaan lausunnot mahdollisimman pian. Lausunnot ratkaisisivat sen, kuinka nopeasti maaherra pystyisi rakennusluvan myöntämään. Maaherran päätöksestä olisi vielä mahdollista valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Padotustöitä ei voitaisi aloittaa ennen kuin korvaukset olisi maksettu tai riitaisissa tapauksissa talletettu lääninkonttoriin. Alustavia töitä kuitenkin pystyttiin jatkamaan. ¹⁶⁵

Rakennustöitä alettiin valmistella keväällä 1937. Alustavia töitä johti rakennusmestari Leo Frängen, joka oli ollut vastaavissa tehtävissä myös Rouhialan voimalaitoksella. Toukokuussa aloitettiin voimalaitokselle johtavan rautatien rakennustyöt ratamestari Kivelän johdolla. Kahden kilometrin mittaisen pistoraitteen kustansi valtio. Kustannusarvio oli noin 1,5 miljoonaa markkaa, sillä rata rakennettaisiin ”yhtä perusteellisesti kuin muutkin rautatiet”. Jopa sata miestä arveltiin tarvittavan radan rakennustöihin, kahdellakymmenellä tosin aloitettiin. Työ tulisi kestämään 2–3 kuukautta. ¹⁶⁶ Kesäkuussa aloitettiin maankaivuutyöt joen eteläpuolelle rakennettavia keskus-, ruokala-, asuin- ja varastohuonerakennuksia varten. ¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ Jokela, 1996, 109, 146.

¹⁶⁵ Harjavallan voimalaitoksen rakentaminen. Lalli 13.4.1937, no 42.

¹⁶⁶ Harjavallan voimalaitoksen pistoradan rakennustyöt aloitettiin eilen. Lalli 8.5.1937, no 53.

¹⁶⁷ Pirilänkosken voimalaitoksen alustavat työt aloitettiin viime maanantaina. Lalli 17.6.1937, no 69.

Varsinainen rakentaminen alkoi heinäkuussa. Voimalaitoksen suunnitteli arkkitehti Erik Bryggman ja insinööri August Sandsun tuli johtamaan rakennustöitä suoraan Rouhialan voimalan työmaalta. Rouhialan työmaalta saatiin myös rakentamiseen tarvittavaa koneistoa. Poikkeuksellisen suuret rakennustyöt herättivät runsaasti huomiota ja ihailua Harjavallassa. Työt tehtiin tehokkaasti, olivathan asialla kokeneet ammattimiehet. Voimalaitosta ei rakennettu minään hätäaputöinä.¹⁶⁸ Rakennustyöt pato- ja voimalatyömaalla työllistivät satoja miehiä, ja maataloissa pelättiinkin työvoiman loppuvan pelloilta. Huoli oli kuitenkin turha, sillä koskityömaa houkutti paikalle enemmän väkeä kuin pystyttiin ottamaan. Palkoissa ilmeisesti oli toivomisen varaa, mutta väkeä riitti silti.¹⁶⁹

Myös elämä Harjavallan kylän raitilla vilkastui työmiesten myötä. Nimimerkki Pekka kirjoittikin hyvin huolestuneena voimalaitosrakentamisen haittapuolista Lalli-lehteen elokuussa 1937. Pelkona oli Harjavallan muuttuminen rauhattomaksi vierailta paikkakunnilta tulevien työmiesten vuoksi. Työvoiman ollessa ensisijaisesti nuorta ja keski-ikäistä, Pekan mukaan ”tällaisen joukon keskuudessa on luonnollisesti paljon levotonta ainesta, joka varsinkin pyhäpäivien aikaan, mutta muinakin päivinä iltaisin alkaa helposti pitää rymylielämää.” Muuallakin elämä oli muuttunut rauhattomaksi koskitöiden aikaan, Imatrallakin tehtiin Pekan kuuleman mukaan ”lukuisia veritöitä”. Pekka ehdottikin, että voimalaitostyömaalle palkattaisiin muutama poliisi, ja ilmeisesti tästä olikin ollut puhetta. Harjavallassa ei ollut tuolloin omia poliiseja, vaan väliaikaisena poliisina toimi herra Matti Tuohi Kokemäeltä. Pekkaa huoletti, että herra Tuohi kulki kylillä ilman virkalakkia, eivätkä kaikki aina edes tienneet hänen olevan poliisi. Samoin huolta aiheutti, että vaikka Tuohi näytti ”verrattain riuska mies olevan”, ei hänkään vakituisesti voinut olla Harjavallassa.¹⁷⁰ Työmaan siirtyessä kolmeen vuoroon hieman liiankin reipas kuppilaelämä kuitenkin rauhoittui, koska kaikki eivät päässeet enää samaan aikaan töistä.¹⁷¹

Työmaalla louhittiin kalliota 90 000 kuutiota, maata jouduttiin kaivamaan ja siirtämään 94 000 kuutiota ja betonia valettiin 44 000 kuutiota. Sementtisäkkejä kului 300 000 ja raudoitetta 2000 tonnia.¹⁷² Työmaalta löytyi myös ruumis, jonka arveltiin lopulta olevan kansalaissodan uhreja. Luurangolla oli jäänteitä vaatteista ja metallinapeista, joten mikään muinaisjäänös se ei ollut. Valitettavasti voimalan rakentaminen vaati myös tuoreempia

---

¹⁶⁸ Jokela, 1996, 114.

¹⁶⁹ Jokela, 1996, 115-116.

¹⁷⁰ Pekka: Muuttuuko elämä Harjavallassa rauhattomaksi? Lalli 10.8.1937, no 92.

¹⁷¹ Jokela, 1996, 115-116.

¹⁷² Nordensvan, 1946, 102.

uhreja, kaiken kaikkiaan kolme henkilöä kuoli voimalan rakennustöissä. Aarne Laikko hukkuu horjahdettuaan työsillalta lankkua kantaessaan. Laikko pysytteli pinnalla parisen sataa metriä, kunnes vajosi syvyyksiin toisten katsellessa voimattomina vierestä. Erään toisen kohtaloksi koitui nostokurjesta pudonnut kivi, ja kolmas menehtyi hiekkavyöryyn alle. Myös muita onnettomuuksia sattui, muun muassa Arvo Pakkaselta murtuivat molemmat jalat ja erään toisen miehen päaluun mursi irti päässyt kampi. Näistä kuitenkin selvitettiin hengissä. Työmiesten keskuudessa kierteli myös huhuja muista voimalaitostyömaista, joissa oli kuulopuheiden mukaan hukkunut kymmenittäin työmiehiä.¹⁷³

Harjavallan vesivoimalaitos valmistui ennätysajassa 30 kuukaudessa juuri ennen talvisotaa loppuvuodesta 1939. Voimalaitoksen koneisto käynnistettiin ensimmäisen kerran 6.12.1939 ja toinen koneisto 7.4.1940. Voimalaitoksen myötä veden alle jäi noin 200 hehtaaria maata. Lisäksi maata vettyi noin 60 hehtaarin laajuudelta.¹⁷⁴ Myös vuonna 1912 valmistunut Harjavallan silta jäi padon alle.¹⁷⁵ Perinteinen harjavaltalainen maisema muuttui noin sata metriä pitkän voimalaitospadon seurauksena radikaalisti. Padon edustalle muodostui yli viiden neliökilometrin laajuinen järvimainen alue. Vedenpinnan nousunopeus riippui paljon paikasta, toiset nousunopeus yllätti, toiset taas odottivat jännittyneinä kuten Kaisa Kurru: ”Jokiveden nousua odotettiin jännittyneenä, kun kuultiin voimalaitoksen padon valmistuttua sen nousevan niin, että lehmä- ja hevoshat jäisivät sen alle. Me lapset puhelimmekin keskenämme, että vaan ehdittäis juosta alta pois, kun vesi nousee!” Erään tarinan mukaan Niko Järvinen puolestaan kertoi aamulla heränneensä siihen, että vesi nousi jo asunnon lattialle.¹⁷⁶

Veden alle jääneiden maiden lunastamisesta oli aloitettu neuvottelut harjavaltalaisten maanomistajien kanssa jo kesällä 1935. Neuvotteluiden tuloksena Länsi-Suomen Voima Oy maksoi kymmenille yksityisille harjavaltalaisille maanomistajille yli miljoonan markan korvaukset menetetyistä maista. Nykyrahassa summa vastaa yli 350 000 euroa. Harjavallan kuntakin sai lähes 110 000 markkaa Hakunin ja Kreetalan tilaan kuuluneista noin viiden hehtaarin maa-alueista, jotka jäivät veden alle. Myös seurakunta sai korvauksia noin 45 000 markkaa, sillä Harjavallan pappilan maata oli vettynyt sekä jäänyt veden alle noin 2,2 hehtaarin verran. Voimalaitoksen rakentaminen maksoi kaiken kaikkiaan 156 miljoonaa markkaa, nykyrahassa noin 48 miljoonaa euroa. Itse voimalaitoksen osuus

---

¹⁷³ Jokela, 1996, 116.

¹⁷⁴ Vartiainen, 2011, 188.

¹⁷⁵ Länsi-Suomen Voima Oy. Historia.

¹⁷⁶ Vartiainen, 2011, 186–187.

kustannuksista oli 138 miljoonaa markkaa.¹⁷⁷ Henkilökunnan asuntoihin kului 1,5 miljoonaa markkaa, vesivoiman padotuskorvauksiin kului 16 miljoonaa markkaa ja maakiinteistöihin 500 000 markkaa.¹⁷⁸

Lehdistössä suhtauduttiin Harjavallan voimalaitokseen suopeasti. Voimalaitos oli eräänlainen kehityksen symboli, jota rakentamistehokkuus vielä alleviivasi. Lehdistö ei ottanut kantaa korvaussummien suuruuteen eikä niiden oikeudenmukaisuuteen. Nämä nähtiin voimayhtiön sekä korvausten saajien välisenä asiana. Vesistötoimikunnan päätöksen tultua julki voimalaitoksen maksamat korvaussummat sekä korvausten saajat julkaistiin lehdessä. Suhtautuminen voimalaitokseen oli yleisesti ottaen sangen suopeaa, ainakin julkisesti, vaikeivat kaikki rantojen omistajat olleetkaan tyytyväisiä saamiinsa korvauksiin. Paikallinen traditio ei ainakaan kovin yleisesti kerro voimayhtiöiden jotenkin huijanneen talonpoikia maan tai koskiosuuksien hinnoissa.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ Vartiainen, 2011, 188.

¹⁷⁸ Nordensvan, 1946, 102.

¹⁷⁹ Esimerkiksi Pohjois-Suomen jokien rakentamisen yhteydessä syntyi aikoinaan käsitys, että vesioikeudet ja rannat olisi ostettu alihintaan rannanomistajien tietämättömyyden vuoksi. Samoin katsottiin, että voimalaitokset eivät korvanneet aiheutuneita vahinkoja oikeudenmukaisesti. Myös Harjavallan naapurikunnan Kokemäen kokemukset Kolsin voimalaitosrakentamisesta (1940-1945) olivat vähemmän mairittelevia. Inflaatio vähensi heidän korvauksiaan 36 prosenttiin alkuperäisestä, ja alueelle oli ehditty luvata joenperkaus valtion varoin, mutta voimalapato uhkasi perkauksesta saatavaa hyötyä. Kokemäkeläiset maanviljelijät eivät myöskään arvostaneet pelloillaan käyskennelleitä maanmittausmiehiä, ja näiden kulkemisista vaadittiinkin korvauksia lehtikirjoitusten välityksellä. Jokela, 1996, 5-6, 122, 146.

4 Emil Cedercreutz vs. Länsi-Suomen Voima Oy

4.1 Taistelu maisemasta

Jokivarren maanomistajat, mukaan lukien Emil, anoivat korvauksia veden alle jäävistä ja vettyivistä maista. Harjavallan voimalaitoksen padon yläpuolelle muodostuisi 568 hehtaarin suuruinen järvi, ja veden alle jäisi 193 hehtaaria maata. Rantamaille aiheutunut haitta oli kasvanut Åbo Kraft Ab:n alkuperäisiä maahankintoja suuremmaksi voimalaratkaisun muututtua keskitetyksi. Periaatteessa kaikki tilat, jotka olivat myyneet rantamaitaan ja vesioikeuksiaan 20 vuotta aikaisemmin, olivat oikeutettuja saamaan korvauksia. Vesioikeuslain mukaan tällaisista haitoista kuului saada korvaus 1,5-kertaisena maan täydestä arvosta. Rantojen omistajat eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä perusteisiin, joilla maan täysi arvo mitattiin. Hinnan perustaksi oli katselmuksissa otettu jyvitysarvo. Rannan omistajille olisi paremmin sopinut korvaus menetetyistä hyödyistä. Jyvän arvoa vaadittiin vähintäänkin korotettavaksi. Tarjottu hehtaarihinta oli 20 000 markkaa, jota vaadittiin korotettavan 30 000 markkaan. Jotkut vaativat jopa 50 000 markkaa. Hinnat tulisi lisäksi korottaa lain vaatimalla 50 %:lla. 20 000 markkaa ensiluokkaisesta peltomaasta oli jo suuri kompromissi maanomistajien mielestä. Maaherra oli kuitenkin katselmusinsinöörien ja arviolautakunnan puolella. Ensiluokkaisen peltomaan hehtaarihinta pysyi 20 000 markassa.¹⁸⁰

Marraskuussa 1936 uutisoitiin, että vesivoimalaitoksen omistajan tulee omalla kustannuksellaan vahvistaa joen ranta Emilin huvilan kohdalta. Ranta tulisi vahvistaa ”tehokkaalla tavalla aallokkoa vastaan” sortumisen estämiseksi. Jos ranta tästä huolimatta sortuisi padotuksen vaikutuksesta, tulisi vesivoimalaitoksen omistajan korvata täysin tästä aiheutuneet vahingot. Valtiolle voimalaitos joutui maksamaan kalastusoikeuksista kertakorvauksena 275 000 markkaa, uittoyhdistykselle 1 275 000 markkaa sekä uittoruuhun.¹⁸¹ Kalastuskorvauksista ei noussut suurta kiistakysymystä, sillä toesuudet¹⁸² oli pääosin myyty vesioikeuksien yhteydessä ja vähäisemmät kalastusoikeudet olivat jo kuuluneet vesioikeuksiin. Kalastuskorvauksista tehtiinkin vain seitsemän muistutusta.

---

¹⁸⁰ Jokela, 1996, 108.

¹⁸¹ Harjavallan voimalaitoksen padon yläpuolelle muodostuu 568 hehtaarin suuruinen järvi ja veden alle joutuu 193 ha maata. Lalli 28.11.1936, no 137.

¹⁸² Toe on lohen ja siian kalastukseen käytetty pyydys, joita rakennettiin erityisesti Kokemäenjokeen 1300 - luvulta alkaen. Jokipii, 2003, 37.

Valtion lisäksi neljä yksityistä maanomistajaa sai korvauksia yhteensä 5617 markkaa. Yksi korvauksetta jääneistä muistutuksen tekijöistä vetosi ikimuistoisiin lohen- ja siiankalastusoikeuksiin, mutta tätä ikimuistoista kalastusoikeutta ei katsottu korvauksen arvoiseksi.¹⁸³ Kokemäenjoen lauttausyhdistykselle voimalaitos joutui maksamaan 1 250 000 markkaa sekä luovuttamaan ilmaiseksi rantamaata varasto- ja työalueeksi. Voimalaitos velvoitettiin myös korottamaan Harjavallan kosken yli kulkeva silta sekä sinne johtavat tiet. Samoin voimalaitoksen piti huolehtia, ettei liikenne kuitenkaan keskeytyisi sillalla muutostöiden vuoksi. Myös Pohjoisrannan maantietä piti korottaa kahden metrin verran 360 metrin matkalta Pirkkalan kylän kohdalla.¹⁸⁴

Kokemäellä pidettiin 11.8.1937 loppukokous Harjavallan ja Kokemäen koskien omistussuhteista. Kokous koski koskiosuuksia, jotka Åbo Kraft Ab oli ostanut maanomistajilta parikymmentä vuotta aikaisemmin. Koskiosuudet alkoivat Nakkilan ja Harjavallan rajalta ja jatkuivat aina Kokemäelle Kokemäenkartanolle asti. Näistä koskiosuuksista oli muodostettu koskitilat, jotka Åbo Kraft Ab myi Länsi-Suomen Voima Oy:lle viitisentoista vuotta myöhemmin. Loppukokouksessa ainoaksi avoimeksi kohdaksi jäi Emilin koskiosuus. Emil oli sitä mieltä, että ostaessaan tonttinsa Uutilan tilasta, hän sai myös koskiosuuden, joka edelleenkin kuuluisi hänelle. Kaikki eivät kuitenkaan olleet asiasta samaa mieltä, joten asiasta tultaisiin pitämään uusi kokous.¹⁸⁵

Kuriositeettina mainittakoon, että samana syksynä Emilin veljellä, vapaaherra Axel Cedercreutzilla, oli omat kahnauksensa koskirakentamisen kanssa toisaalla. Axel omisti Köyliön Tuiskulankoskessa olleet vesilaitokset. Maaherra oli kehottanut Turun tie- ja vesirakennuspiirin piiri-insinööriä valvomaan, ettei padolla olevaa vettä nosteta korkeammalle kuin mitä vuonna 1829 myönnetyn lupapäätöksen nojalla oli oikeus. Tämähän ei Axelille sopinut, vaan Tuiskulankosken patoamisen laillisuutta koskeviin asiakirjoihin hän liitti ”*varsin epätäydellisen lyhennysotteen, jossa vesilaitoksen omistajalla edulliset seikat pääasiassa tulivat esille*”. Tätä lyhennysotetta ja sen tulkintaa puitiinkin lehdistössä ”sen sekavaa ja paljon vaivaa antaneeseen tulkintakysymykseen” liittyen.¹⁸⁶ Huomionarvoista onkin, kuinka eri puolilla veljekset olivat voimalaitosrakentamisen suhteen, vaikkakin eri vesistöjen äärellä. Toinen vesivoimalaitoksen, toki huomattavasti

---

¹⁸³ Jokela, 1996, 109.

¹⁸⁴ Harjavallan voimalaitoksen padon yläpuolelle muodostuu 568 hehtaarin suuruinen järvi ja veden alle joutuu 193 ha maata. Lalli 28.11.1936, no 137.

¹⁸⁵ Harjavallan ja Kokemäen koskien omistusta koskeva loppukokous. Lalli 12.8.1937, no 93.

¹⁸⁶ Mitä Tuiskulankosken vesilaitosten lupapäätös sisältää? Lalli 28.8.1937, no 100.

pienimuotoisemman kuin Länsi-Suomen Voima Oy:n, omistajana, toinen rantojen omistajana. Toisaalta huomionarvoista on myös se, kuinka molemmat veljekset osasivat kirjelmöinnin taidon. Lisäksi olisi mielenkiintoista tietää, kuinka paljon patokirjelmissä, niin puolesta kuin vastaan, Emil ja Axel ovat saaneet apuja Gustaf-veljeltään, joka oli tuomari¹⁸⁷.

Mutta takaisin Harjavaltaan. Tammikuussa 1938 uutisoitiin läänin maaherran määräämistä korvaussummista, jotka Länsi-Suomen Voima Oy joutuisi maksamaan maa- ja vesioikeuksien omistajille. Maaherran päätöksen mukaisesti myös Emil saisi korvauksia veden alle jäävästä tai vettyvästä alueesta. Korvaussummat olivat Harjulan tilan III osalta 511 markkaa ja Harjulan tilan I osalta 37 520,25 markkaa.¹⁸⁸ Maaherra kuitenkin hylkäsi Kokemäen kunnan ja vapaaherra Emil Cedercreutzin ”tekemät väitteet”, ettei Länsi-Suomen Voima Oy:llä olisi oikeutta padota Pirilän koskea anomallaan tavalla. Samalla hylättiin Kokemäenjoen lauttayhdistyksen tekemät vaatimukset. Länsi-Suomen Voima Oy veloitettiin kuitenkin maksamaan seitsemälle maanomistajalle arviolautakunnan jäsenten palkkioita yhteensä 10 850 markkaa sekä vahingonkorvauksia maanomistajille yhteensä 2 771 000 markkaa, joista noin kaksi miljoonaa markkaa harjavaltaisille ja loput kokemäkeläisille.¹⁸⁹ Korvaukset olivat nostettavissa Länsi-Suomen Voima Oy:n Harjavallan konttorista 15.1. – 1.2.1938. Tämän jälkeen nostamattomat korvauserät talletettiin Turun ja Porin läänin lääninrahastoon ”asianomaisten korvausten saajain lukuun säilytettäväksi”.¹⁹⁰

Turun ja Porin läänin maaherran päätös oli annettu 29.12.1937. Emilin vaatimukset olivat olleet päätöksen mukaan seuraavanlaiset:

”Harjavallan kunnassa sijaitsevien Harjula I, Harjula II ja Harjula III nimisten tilojen omistaja vapaaherra Emil Cedercreutz vaatii hakijayhtiön velvoittamista suorittamaan hänelle korvauksena 200.000 markkaa sekä lisäksi yhtiön velvoittamista vahvistamaan tilojen ranta luhistumista vastaan. Mikäli mainittua korvausta ei määrätä suoritettavaksi vaatii muistutuksentekijä, että hakija velvoitetaan, oikeudenkäynnillä näyttämään omistusoikeutensa nyt kysymyksessäoleviin [sic] tiloihin kuuluvaan vesivoimaan, sekä korvaamaan

---

¹⁸⁷ Gustaf Cedercreutz (1876–1959). Waenerberg & V'elez Cea, 2019, 29.

¹⁸⁸ Voimalaitoksen rakentaminen Pirilänkoskeen. SK 4.1.1938, no 2.

¹⁸⁹ Harjavallan voimalaitoksen rakennuslupa myönnetty ja vahvistettu. Lalli 6.1.1938, no 3.

¹⁹⁰ Kuulutus. Lalli 4.1.1938, no 2.

veden alle jäävän maa-alueen puutarhamaaksi arvioituna, ja rannalta kaadetut puut siitä arvosta, mikä niillä on muistutuksentekijälle kuin myös myös muistutuksentekijän arviolautakuntaan valitseman jäsenen palkkion, sekä näköalan menetyksen ja muistutuksentekijän kulut tässä asiassa.”¹⁹¹

Päätöksen mukaan, kuten lehdistäkin kävi ilmi, Emilille myönnetty korvaukset olivat paljon vaatimuksia pienemmät. Emil vaati 200 000 markkaa, mutta myönnetty korvaukset olivat vain murto-osa tästä, yhteensä molempien tilojen osalta 38 030,25 markkaa. Summa koostui Harjulan tilan III kohdalla veden alle jäävästä 0,028 ha suuruisesta alueesta, josta myönnettiin 280 markkaa sekä 0,012 ha suuruisesta vettyvästä maa-alueesta, josta myönnettiin korvauksena 60 markkaa. Näihin lisättiin 50 %:n korostus, joten yhteensä maksettavaa tuli 510 markkaa. Tässä kohtaa huomautettakoon, että lehtien uutisoinnissa summa heitti markalla ylöspäin. Harjulan tilan I kohdalla veden alle jäävästä 0,567 ha suuruisesta alueesta myönnettiin 5 520 markkaa, 0,058 ha suuruisesta vettyvästä maa-alueesta 290 markkaa, metsästä 92 03,50 markkaa sekä muusta haitasta ja vahingosta 10 000 markkaa sekä näille 50 %:n korotuksen eli yhteensä 37 520,25 markkaa.¹⁹² Korvaussumman pienuutta selittänee se, että maaherra katsoi voimayhtiön todistaneen omistavansa vesialueen ja vesioikeudet, joita Emil väitti omikseen.

Päätöksessä käsiteltiin myös muistutuskirjelmien johdosta toimitusinsinööri H. Hisingeriltä vaaditut ”selitykset” ja piiri-insinöörin lausunto. Hisingerin mukaan kullekin maanomistajalle oli ilmoitettu kirjeellä arviotoimituksen alkamisesta, joten itse toimituksessa ei oltu toimittu virheellisesti. Oli kuitenkin mahdotonta ennustaa, milloin arviolautakunta saapui kenenkin maanomistajan alueelle. Maanomistajille oli kuitenkin ilmoitettu asiasta puhelimitse ”mikäli tämä vaan oli mahdollista”. Hisinger vetosi myös siihen, että maanomistajien oli helppo seurata arviolautakunnan liikehtimistä pitkin Kokemäenjoen rantaa ja päätellä, koska arviolautakunta olisi heidän maillaan. Maanomistajien valitsemien arviolautakunnan jäsenten palkkioista Hisinger oli myös eri mieltä. Hisingerin mielestä palkkioasiat olivat jäsenten ja maanomistajien välisiä, sillä maanomistajan ei ollut pakko valita omaa edustajaa, se oli ”ainoastaan” oikeus. Täten Hisingerin mukaan voimayhtiön ei kuuluisi näitä palkkioita maksaa. Maaherra kuitenkin oli toista mieltä ja velvoitti Länsi-Suomen Voima Oy:n maksamaan myös maanomistajien valitsemien arviolautakunnan jäsenten

---

¹⁹¹ Turun ja Porin läänin maaherran päätös 29.12.1937, No 638, 10402.170.35, ECM.

¹⁹² Turun ja Porin läänin maaherran päätös 29.12.1937, No 638, 10402.170.35, ECM.

palkkiot, sillä lain mukaan padotusluvan hakija oli velvollinen maksamaan kaikki katselmuksesta ja arvion toimeenpanosta aiheutuvat kustannukset.¹⁹³

Entä mikä oli rannan vahvistamisen kohtalo? Siitähän oli uutisoitu jo vuonna 1936, että voimalaitos olisi sen velvollinen tekemään. Eikö vahvistaminen ollut riittävää, vai miksi siitä jauhettiin vielä vuotta myöhemmin? Vai siirsikö jatkuva muistutustentekokierre käytännön toteuttamista? Joka tapauksessa vuoden 1937 päätös kuului näin:

*”Vapaaherra Emil Cedercreutzin huvilan kohdalla heti Havingin kosken alapuolella on joen vasen ranta vesilaitoksen omistajan toimesta ja kustannuksella vahvistettava tehokkaalla tavalla aallokkoa vastaan sekä rannan sortumisen estämiseksi. Jos ranta tästä huolimatta sortuisi padotuksen vaikutuksesta on vesilaitoksen omistajan täysin korvattava siitä mahdollisesti johtuvat vahingot.”*¹⁹⁴

Emil ei kuitenkaan luovuttanut korvausten suhteen, vaan ”alisti asian maanjako-oikeuden ratkaistavaksi”. Maanjako-oikeus kokoontuikin heti helmikuussa Harjavaltaan asian käsittelyä varten.¹⁹⁵

4.2 Taistelu jatkuu maanjako-oikeudessa helmikuussa 1938

Turun maanjako-oikeuden istunto pidettiin Harjavallan kunnantalolla 10.2.1938. Paikalla olivat Turun maanjako-oikeuden puheenjohtaja ja Turun ja Porin läänin lääninmaanimittari Heikki Ilo sekä Harjavallan kunnan valitsevat maanjako-oikeuden jäsenet talolliset Toivo Pohjala Torttilan kylästä ja Eero Penttala Harjavallan kylästä. Emilin valtuuttamana asiamiehenä paikalla oli kaupunginvouti August Seppä ja Länsi-Suomen Voima Oy:n puolesta paikalla oli varatuomari Lars Wasastjerna. Istunnossa käsiteltiin Emilin 17.9.1937 tekemää valitusta koskitilan muodostamisesta Torvelan kylässä.¹⁹⁶

---

¹⁹³ Turun ja Porin läänin maaherran päätös 29.12.1937, No 638, 10402.170.35, ECM.

¹⁹⁴ Turun ja Porin läänin maaherran päätös 29.12.1937, No 638, 10402.170.35, ECM.

¹⁹⁵ Kokemäenjoen patoaminen. Maanjako-oikeus ratkaissut vphra Cedercreutzin valituksen. Lalli 12.2.1938, no 19.

¹⁹⁶ Turun maanjako-oikeuden pöytäkirja 2.10.1938, n:o 344, Kansallisarkisto (KA).

Emil oli tyytymätön maanmittausinsinööri Vald Fromholzin toimittamaan ja julistamaan koskitilan muodostamiseen Harjavallan pitäjän Torvelan kylän vesialueesta. 21.8.1937 toimitetulla maanmittauksella oli erotettu koko Torvelan kylää käsittävä vesioikeus Länsi-Suomen Voima Oy:n ”yksin omistettavaksi”. Emil oli maanmittaustilaisuudessa vaatinut, että hänen omistamilleen tiloille Harjula I ja Harjula III erotettaisiin ainakin tilojen manttaaliosuuksia vastaava koskitila. Emil ilmoitti, että edellä mainittuihin Harjulan tiloihin kuului vesioikeuksia, eikä näitä oikeuksia oltu häneltä ostettu tai muuten lunastettu, joten hän omisti yhdessä Länsi-Suomen Voima Oy:n kanssa Uotilan tilaan kuuluvat vesioikeudet. Maanmittausinsinööri Fromholz kuitenkin katsoi, ettei Emilin tilojen toimitusasiakirjoissa mainittu sanallakaan vettä eikä vesioikeutta. Viimeisimmässä kauppakirjassa oli Emilille myyty vain ranta-alueeseen perustuva määräala vedestä.¹⁹⁷

Emilin vaatimusta vesioikeuksista ei kuitenkaan otettu huomioon, joten hän päätti ”kunnioittaen alistaa asian Maanjako-oikeuden tutkittavaksi”. Emilin kauppakirjan oli laatinut paikkakunnan ainoa asiantuntija, maanmittausinsinööri Fr. Fr. Sinivaara. Kauppakirjojen sanamuodoissa oli ilmeisesti tulkinnanvaraa, ja Emil katsoikin, että toimitusmiehet olivat tulkinneet niitä ”ahtaasti”. Emil vetosi myös siihen, ettei maarekisteriin ollut merkitty, etteikö hänen omistamillaan tiloilla olisi oikeutta yhteisiin vesialueisiin. Jos näin olisi ollut, maarekisterissä olisi pitänyt lukea ”ei osaa yhteisiin”. Näin ollen maanmittaustoimituksessa, jossa Emilin omistamat tilat oli lohkottu Uotilan perintötalosta, oli tiloille annettu vesioikeus. Emil katsoi myös, että kauppakirjojen tarkoitus oli ”määräävä”, vaikeivat sanamuodot olisikaan täysin asianmukaisia. Hän myös painotti tahtoneensa jo alun perinkin ostaa tiloilleen kuuluvan vesioikeuden. Emil arveli toimitusmiehien perustaneen hylkäävän päätöksensä 21.8.1912 tehtyyn kauppakirjaan, jossa oli lohkottu tilat Harjula I ja Harjula II. Kaksi päivää myöhemmin 23.8.1912 oli kuitenkin tehty toinen kauppakirja, jolla Emil oli ostanut tiloihin kuuluvan vesioikeuden. Tosin jo ensimmäisessä kauppakirjassa oli lukenut, että ”ostajalle seuraa eri hinnasta erikseen tehdyn sopimuskirjan mukaan omistusoikeus palstatilan alla olevaan vesialueeseen Kokemäenjoen rannalla, samoin kaikki kasvava metsä”, joten asiasta ei olisi pitänyt Emilin mukaan olla epäselvyyttä.¹⁹⁸

Emil vetosi seuraavassa valituksessaan hänelle myönnettyihin lainhuutoihin ja katsoi Harjulan edustalla olevien vesialueiden kuuluvan hänelle, koska hän oli hankkinut ne

---

¹⁹⁷ Toimitus N:o 43881, pöytäkirja koskitilan muodostamisesta 21.8.1937, liite 5, KA.

¹⁹⁸ Emil Cedercreutzin valitus Turun maanjako-oikeudelle 11.9.1937, liite 3, KA.

”vanhemmilla kaupoilla” kuin voimayhtiö. ¹⁹⁹ Jo 11.2.1937 Emil oli kirjelmöinyt Turun ja Porin läänin maaherralle vesioikeuksistaan vedoten samaisiin lainhuutoihin, tuloksetta. Emilin mukaan näytti siltä, että vesioikeudet oli myyty kahteen kertaan: ensin hänelle ja sen jälkeen voimayhtiölle. ²⁰⁰ Valituksessaan maanjako-oikeudelle Emil kertoi, että ostaessaan tilat Harjula I, Harjula II ja Harjula III hän oli tarkoittanut ostaa myös niihin kuuluvat vesioikeudet. Kaupunkikirjat laatinut maanmittausinsinööri F.F. Sinivaara ei ollut tätä asiaa Emilin mukaan täysin ymmärtänyt, eikä Emil omien sanojensa mukaan vielä vuosina 1912 ja 1913 hallinnut suomen kieltä täydellisesti, joten kaupunkikirjan sanamuoto oli jäänyt insinööri Sinivaaran muovailun varaan. Sinivaaralla ei myöskään ollut vesioikeusasioista ”täyttä tietoa eikä selvyyttä, senparemmin kuin läänin Maanmittauskonttorillakaan”. Emilillä itsellään kuitenkin oli: ”Minulla itselläni jo silloin oli tietoisuus siitä, että vesioikeus ei seuraa palstatilaa, jos ei vesioikeutta erikoisesti osteta, ja tästä johtuikin se että minä ehdottomasti tahdoin ostaa myös tilaan kuuluvan vesioikeuden, kun tiesin, että vesioikeudella vastaisuudessa tulisi olemaan arvonsa ja merkityksensä.” Emil katsoi ostaneensa vesioikeudet ennen Länsi-Suomen Voima Oy:tä ja näin ollen hänellä kuuluisivat vesioikeudet manttaalin mukaan. ²⁰¹

Maanjako-oikeuden istunnossa Länsi-Suomen Voima Oy:tä edustanut varatuomari Lars Wasastjerna lausui, että maarekisteri sekä Emilin omistamien tilojen osittamistoimitusten asiakirjat osoittivat, ettei Emilin tiloille kuulunut oikeutta vesialueeseen. Hän toki myönsi, että vapaaherran tarkoituksena oli ilmeisesti ollut ostaa tilojen kohdalla olleet vesialueet, mutta Uotilan tilan omistaja ei ollut voinut niitä laillisesti luovuttaa, sillä Torvelan kylän vesialue oli ollut jakamatonta. Näin ollen kaupunkikirjoja ei voitu missään tapauksessa tulkita siten, että niillä olisi luovutettu määräosuuksia kylän yhteisistä vesialueista. Uotilan tilalle kuuluva osuus kylän vesialueeseen oli myöhemmin myyty maa-alueen ohella insinööri Hammarénille ja tuolloin lohkomisessa erotettu Voimakoski I nimiseksi tilaksi, eikä Emil ollut varatuomarin mukaan valvonut etuaan kyseisessä lohkomistoimituksessa. Varatuomari Wasastjerna vaati valituksen hylkäämistä vedoten lohkomistoimituksen laillisuuteen. ²⁰²

Maanjako-oikeuden istunnossa Emiliä edustanut kaupunginvouti Seppä huomautti, ettei Emil ollut tietoinen siitä, että Amandus Uotila oli myynyt Uotilan tilan vesialueen insinööri

---

¹⁹⁹ Toimitus N:o 43881, pöytäkirja koskitilan muodostamisesta 21.8.1937, KA.

²⁰⁰ Emil Cedercreutzin kirje Turun ja Porin läänin Herra Maaherralle 11.2.1937, liite 7, KA.

²⁰¹ Emil Cedercreutzin valitus Turun Maanjako-oikeudelle 10.2.1938, liite 6, KA.

²⁰² Turun maanjako-oikeuden pöytäkirja 2.10.1938, n:o 344, KA.

Hammarénille. Kaupalla ei kuitenkaan voitu riistää Emilille jo aikaisempien luovutusten ja niiden perusteella toimitettujen osittamisten nojalla kuuluvaa oikeutta vesialueeseen.²⁰³ Länsi-Suomen Voima Oy:n vastineen mukaan ”vapaaherra Cedercreutz vain väittää itsellään olevan jonkinlaista oikeutta samaan vesialueeseen. Jos hän todellakin luulee itsellään olevan sellaista oikeutta, hän tietenkin voi meitä vastaan nostaa moitekanteen siitä, mutta sellainen kanne on ajettava aivan riippumatta esillä olevasta asiasta, jossa meidän oikeuttamme puheenalaisen vesialueeseen on pitkäaikainen ja moitittoman omistaja-hallintamme perusteella ehdottomasti pidettävä riidattomana.”²⁰⁴

Maanjako-oikeus ratkaisi asian siten, että ”vapaaherra Cedercreutzilla on oikeus saada korvaus niistä vahingoista ja muutoksista, joita Kokemäenjoen vesipinnan nostaminen hänen omistamilleen rannoille aiheuttaa”.²⁰⁵ Oikeus katsoi, että Emilin oikeus vesialueisiin tuli todistetuksi. Puolin ja toisin tehdyt vaatimukset oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta hylättiin. Tuomiosta oli mahdollista valittaa 11.4.1938 mennessä, ja Länsi-Suomen Voima Oy:n valtuuttamana varatuomari Lars Wasastjerna ilmoittikin määräajassa tyytymättömyytensä tuomioon.²⁰⁶ Taistelu jatkui, mutta ammuksot olivat loppu tämän tutkielman tekijältä.

4.3 Maiseman merkitys Emilille

Harjulan maisemakuva muuttui peruuttamattomasti vuosien saatossa. Tulevaa muutosta enteilivät vuoden 1917 tammikuussa alkaneet koskikaupat Kokemäenjoella. Emilin mielipide asiasta ja varsinkin harjavaltaisista tulee sangen hyvin esille Maila Mikkolalle kirjoitetussa kirjeessä 23.2.1917:

”---Mökäle, hevonen, Sandra, jonka rukki hyrrää ja surisee iltapuhteissa, siinä muuten ainoa seurusteluni – niin ja palvelija, eräs raumalainen nuorukainen, vallaton, iloinen, hyvä ja herttainen. Voisin kirjoittaa hänestä paljon. Hän siroittelee auringonsäteitä missä liikkuu. Tuollainen huoleton kaupunkilainen on minulle niin terveellinen seura ja muodostaa niin hyvän muurin minun ja noiden maalaisten välillä, joita olen – Jumalan kiitos – vihdoin viimein oppinut

²⁰³ Turun maanjako-oikeuden pöytäkirja 2.10.1938, n:o 344, KA.

²⁰⁴ Turun maanjako-oikeuden pöytäkirja 2.10.1938, n:o 344, liite 11, KA.

²⁰⁵ Kokemäenjoen patoaminen. Maanjako-oikeus ratkaissut vphra Cedercreutzin valituksen. Lalli 12.2.1938, no 19.

²⁰⁶ Turun maanjako-oikeuden tuomio valitukseen 10.2.1938, KA.

tarpeeksi vihaamaan, inhoamaan ja halveksimaan. Kirottut olkoot kaikki moukat! Phyi! Heidän viimeinen konnantyönsä on äitinsä myyminen!! Sillä joki, Kokemäen joki, oli heidän äitinsä! He saavat siitä kymmeniä miljooneja, Judas Iscarioth ei saanut muuta kuin kolmekymmentä hopearahaa. Säälin häntä --- Satakunnan maanviljelijöissä ei ole mitään hyvää, ainoastaan valhetta ja itsekkäisyyttä ja likaa. Mutta tyhmää olisi vaatia noilta pohjattoman raaoilta talonpojilta muuta. Olen niin onnellinen, että olen päässyt yli naivisyydestäni, että vihdoin näen selvästi. Kun tavataan, löydät minusta uuden ihmisen, kylmästi järkeilevän ja – loppuun palaneen. Voin hyvin siksi.”²⁰⁷

Vanha Satakuntaa ja maanviljelijöitä ihannoinut Emil oli poissa. Tilalla oli, ainakin väliaikaisesti, loppuunpalanut ja kylmä järki-ihminen, joka omien sanojensa mukaan oli vihdoin ja viimein oppinut vihaamaan maalaisia. Emilin ihanteelliset aatteet haaksirikkoituivat voimayhtiön tulon myötä.²⁰⁸

Maiseman merkitys näkyi Emilin muissakin kirjoituksissa. Näin Emil pohdiskeli maisemaa sekä sen tunnelmaa vuonna 1918:

”Ja onko mikään maisematunnelma niin kaunis kuin se, jossa aurinko tyventeessä heijastaa vedenpintaan, jossa metsä uinuu hiljaisena ja linnut laulavat? Jokaisen maiseman sanotaan olevan mieliala. Mutta jos niin on, niin kuinka kaukana meiltä onkaan tällä hetkellä se mieliala, joka olisi mainitunlaisen maiseman vastine. Kuinka kaukana sovinto, vakaumus ja hiljaisuus!”²⁰⁹

Todellinen jysäys niin maisemaan kuin mielialaankin koitti syyskuussa 1919, jolloin Åbo Kraft Ab sai luvat voimalaitosten rakentamiselle Pirilän-, Harjavallan- ja Havinginkoskeen. Harjulan rauha ja luonnonkauneus olivat uhattuna turkulaisen voimayhtiön alkaessa rakentaa voimalaitosta Havinginkoskeen vuoden 1920 alussa. Harjulan nurkalle tehtiin myös rautatietä voimalaitostyömaata varten. Samoin Emilin arvostama vaatimaton elämä oli uhattuna, sillä talolliset rikastuivat myymällä koskiosuuksiaan yhtiölle. Voimalaitoshanke kuitenkin kariutui voimayhtiön konkurssin myötä, ja työmaa Harjulan nurkalla hiljentyi 1920-luvun alussa. Maisema säilyi, rauha palautui ja Emilin mielikin rauhoittui: ”Vietän

---

²⁰⁷ Emil Cedercreutzin kirje Maila Mikkolalle 23.2.1917, ECM.

²⁰⁸ Kava, 2006, 123, 125.

²⁰⁹ Cedercreutz, 1918, 18–19.

ihania kevätpäiviä Harjulassa. Tiet ovat kuivat. Kävin juuri pyörällä kirkonkylässä. Ilma täällä minua niin virkistää.”²¹⁰ Emilin rakas maisema kosken kohinoineen sai jatkoaikaa lähes kaksikymmentä vuotta. Todellinen taistelu odotti vielä tulevaisuudessa.²¹¹

Voimalaitosrakentamisen tullessa jälleen ajankohtaiseksi 1930-luvulla, tekniikka oli onneksi kehittynyt niin paljon, että Havinginkoski voitiin unohtaa rakennussuunnitelmista. Tekniikan kehityskään ei pystynyt Havinginkoskea pelastamaan, sillä vedennousun myötä jokimaisema tulisi muuttumaan järvimäiseksi.²¹² Emil ei kuitenkaan ollut valmis luovuttamaan. Hän oli löytänyt rauhan kosken partaalta, eikä epäröinyt lähteä taisteluun maisemansakaan puolesta, olihan hänellä sana hallussaan:

”Mahtuuhan ääntä maailmaan, kun äänirahankin maksaa”, sanoo muuan satakuntalainen sananlasku, ja olemmehan me satakuntalaiset kuuluisia siitä, että osaamme aprikoida, tuumia, riidellä ja jauhaa asioita ihan loppumattomiin. Ja miks’emme sitä tekisi? Sehän täyttää niin mainiosti aikamme ja sanomalehtemme palstat. Siis väittelyyn!”²¹³

Emil pyrkiin vaikuttamaan päätöksentekijöihin henkilökohtaisesti suurin toimin. Turun ja Porin läänin maaherralle vuonna 1937 kirjoittamassaan kirjeessään hän kuvaili Harjulan ja Havinginkosken merkitystä hyvin tunteikkaasti:

”Omistamani tilat Harjula I ja Harjula III olen ostanut nimenomaan sen tähden, että paikka miellyttää minua ja on näköalansa puolesta paras minkä olen tavannut ja siinä mielessä, että saisin hallita omistamaani aluetta koskemattomana ja sellaisena kuin se ostaessani oli, olen uhrannut rakennuksiini ja tonttialueeseeni melkoiset määrät. Jos nyt rakennettavaksi aijottu voimalaitos nostaisi vettä maani kohdalla noin 10 metriä ja vaikkapa vain puolet tästä, katoaisi ihailemani Havingin koski kokonaan ja tilalle muodostuisi kokolailla ruma järventapainen vesialue ja menettäisi taloni kaiken sen minkä vuoksi olen maani ostanut ja taloni rakentanut. Tämä näköalan menetys ei edes olisi ainoa haitta mikä minulle koituisi veden nostamisesta, sillä se tulisi myös minu vahingoittamaan ja luultavasti siinä

---

²¹⁰ Kava, 2006, 123, 125.

²¹¹ Kava, 2006, 123, 125.

²¹² Kava, 2006, 131.

²¹³ Cedercreutz, 1918, 22.

*määrin, että todellista vahinkoa ei voitaisi vielä aavistakaan, sitä vähemmin arvioida.”*²¹⁴

Mikään ei kuitenkaan auttanut. Voimalaitoksen myötä vesi nielaisi rannat metsineen sekä koskessa siintäneet saaret. Vastapäisellä rannalla oleva talo omenapuineenkin vajosi pinnan alle. Lohduttoman näyn kruunasivat veteen kaatuneet Harjulan ikivanhat rantakuuset. Myös taitelijakoti joutui vaaraan, sillä vedennousun myötä korkean harjun rinne alkoi hitaasti vieriä jokeen ja pian talon edustalla olikin vain muutama metri maata. Koko rakennus oli vaarassa suistua jokeen, ennen kuin voimalaitos vahvisti rinteet. Harjun tueksi jouduttiinkin ajamaan tuhansia kuormia kiviä ja soraa.²¹⁵ Havinginkoski oli muuttunut Paroninlahdeksi.²¹⁶

Vuosien saatossa Harjulan maisemaa ihailivat myös muut kuin Emil. Vieraiden kanssa käyskenneltiin pihamaalla ihailmassa niin maisemaa kuin taloakin veistoksineen ja puutarhoineen.²¹⁷ Emil oli onnistunut luomaan asuinpaikan, jossa luonto kohtasi ihmisen kädenjäljen uskomattoman kauniilla tavalla. Paikan, jossa luovuus virtasi. Valitettavasti voimalaitoksen myötä asuinpaikan harmonia koki kolauksen myös äänimaiseman osalta. Olihan kosken kohina alun perinkin johdattanut Emilin Kokemäenjoen äärelle, mistä hän myöhemmin runoilisi löytäneensä rauhan koskien jymyn keskeltä:

*” Suopursun yllä on iltaista usvaa. Kylillä hiljaisuus leijailee nyt. Koskien jymyä saloilta kaikka, ilma on havun tuoksuista päihtynyt. Mättäällä viipyen rauhassa mietin, menneistä vuosista kiittäen vain. Suurimman lahjansa elämä antoi, viimeinkin täällä sen rauhana sain.”*²¹⁸

Äänimaiseman merkitys näkyy myös Emilin kirjoittamissa kirjeissä. Esimerkiksi kirjeessään Aina Lähteenojalle 1920-luvulla hän mainitsee, kuinka ”koski kohisee ja koira haukkuu”.²¹⁹ Koski on mainittu niin monissa eri yhteyksissä vuosien varrella, että sen merkitys Emilille lienee kiistaton. Se oli olennainen osaa Harjulaa, mutta ei toki ainoa tekijä Satakunnan Satulinnan tarinassa.

---

²¹⁴ Emil Cedercreutzin kirje Turun ja Porin läänin maaherralle 11.2.1937, liite 7, KA.

²¹⁵ Tuominen, 2004, 117, 122–123.

²¹⁶ Kava, 2006, 131.

²¹⁷ Tuominen, 2004, 117, 122–123.

²¹⁸ ”Kvällsdimmman vilar på ljugen och porsen. Stillheten svävar på stugor och loft. Vildmarken ekar av dånet från forsen, luften berusas av barrträdens doft. Ensam jag sitter på tallmon och tänker tacksam på alla de år som ha gått. Nu då den största av tillvarons skänker, tystnadens timme, jag äntligen nått.” Cedercreutz, 2000, 9. Suomentanut Manelius, 2000, 9.

²¹⁹ Kava, 2006, 127.

Vaikka Havinginkosken menetys kirpaisikin, Harjula oli edelleen tärkeä paikka Emilille. Sota-aikana ilmahälytysten tullessa ja muiden paetessa metsään, Emil odotti vesisangot käsissään mahdollisten palopommien putoamista Harjulaan. Tosin tämä oli Emilin versio, talonväen versio kertoi metsässä rähmällään olleesta paronista.²²⁰ Oli totuus mikä hyvänsä, Emilin versiosta huokuu joka tapauksessa enemmän rakkaus Harjulaan kuin oman rohkeuden alleviivaaminen.

Harjula oli vaarassa myös kesällä 1940. Kuuma kesä oli kuivattanut metsät rutikuiviksi, ja junan kipinästä syttyi metsäpalo. Palo levisi Harjavallan ja Kokemäen väliselle tielle, joka sivusi myös Harjulaa. Tuuli onneksi puhalsi Harjulan kannalta suotuisasta suunnasta, ja palo vaikutti muutenkin rauhoittuneen. Seuraavana päivänä tuli oli kuitenkin taas irti, ja nyt tuulensuunnan muutoksen siivittämänä se läheni kohti Harjulaa. Talo tyhjennettiin kokonaan, taidemuseotakin alettiin tyhjentää, mutta veistokset jätettiin lukkojen taakse, sillä ne eivät olisi kestäneet pelastusyrityksiä. Tulirintama kulki rantaan saakka, mutta ihmeen kaupalla Harjula säästy. Maisema kuitenkin oli kokenut uuden kolauksen. Se oli kirjaimellisesti mustaa täynnä. Harjulan tavaratkin olivat riipin raapin suulissa pelastamisen jäljiltä. Kuulat eivät uskaltaneet ottaa suoraan yhteyttä Emiliin, vaan tieto palosta välitettiin hänelle hellävaraisin sanakääntein Gustaf-veljen kautta. Saatuaan tiedon Emil ilmoitti, ettei hän tule Harjulaan ennen kuin kaikki on entisellään. Maiseman palautuminen ennalleen kesti kauan, mutta sentään Harjula saatiin Emiliä tyydyttävään kuntoon.²²¹

Vaikka tässä tutkielmassa ei ole kovinkaan yksityiskohtaisesti käsitelty Emilin suhdetta Satakuntaan ja erityisesti Kokemäenjokilaaksoon, on hyvä muistaa, että Harjula maisemineen oli ja on yhä merkittävä osa kumpaakin. Sykkihän Harjula elämää Satakunnan valtimon rantamilla, ja Maahengen temppeliin kerättiin satakuntalaista kulttuuriperintöä vasukaupalla. Näin värikkään kuvan Kokemäenjokilaaksosta Emil maalasi vuonna 1939:

”Tarvittaisiin leveä pensseli ja mehevä kieli kuvaamaan Kokemäenjoen laaksoa ja sen väestöä. Eepillisen maiseman suorat viivat symbolisoivat raikasta kansanluonnetta ja ennakkoluulotonta edistyshenkeä, tasangon laaja näköala ilmentää harvinaista, leveää yritteliäisyyttä, ja kilometrien pituisilla vainioilla vapaasti ja esteettä humiseva myrsky laulaa myös kansan verissä.

---

²²⁰ Tuominen, 2004, 114.

²²¹ Tuominen, 2004, 128.

Aurinkoisin mielin heitetään jyvä peltoon kylvöaikana tuulen pöyhiessä hiuksia ja vaatteita, ja iloiten korjataan sato sinistä taivasta vasten kohoaville kultakuhilaille.” ²²²

Kerrotaan, että vähitellen Emilin silmä tottui uuteen maisemaan. Kun koskimaiseman katoamisesta oli kulunut muutama vuosi, oli hän ilmeisesti sanonut, ettei maisemasta niin ruma tullutkaan. ²²³ Havinginkoski lepäsi nyt Paroninlahden pohjassa yhdessä Emilin hylkäämien veistosten kanssa. ²²⁴

Emilin viimeinen kesä Harjulassa koitti vuonna 1948. Seuraavan vuoden tammikuussa paroni nukkui pois. Hänen toiveestaan huolimatta häntä ei haudattu rakkaan Harjulansa multiin. ²²⁵

5 Yhteenvetona memento vivere – muista elää

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten ja miksi Harjavallan koskien valjastaminen vaikutti Emil Cedercreutzin ja kuinka hän pyrki vastaamaan syntyneeseen tilanteeseen. Emilin ostaessa Harjulan tiluksensa Havinginkoski oli kuohunut 3,5 metrin pudotuksella ²²⁶. Voi vain kuvitella, mikä pauhu koskesta on kuulunut ennen

---

²²² Cedercreutz, 1939, 249.

²²³ Tuominen, 2004, 124.

²²⁴ Jos Emil oli tyytymätön johonkin veistokseen, se saatettiin vierittää Kokemäenjokeen. Näin kävi esimerkiksi Kellokas-veistokselle 1930- luvulla. Kellokas oli lehmäveistos, jonka Emil arvostelijoiden mukaan ”häikäilemättä” toi Kuvanveistäjäliiton näyttelyyn keväällä 1914. Arvostelijat eivät ensin tienneet, miten veistokseen oikein tulisi suhtautua. Lopputulos kuitenkin oli, ettei lehmä heidän mielestään sopinut kuvanveistonaiheeksi eikä sellaista veistosta pitäisi tuoda varsinkaan kaupunkiin, korkeintaan maalaisten iloksi jonkin kartanon tai maanviljelyskoulun pihamaalle. Kellokas seisoskelikin vuosikaudet Harjulan eteishallissa, kunnes Emil lopulta turhautui siihen, ja Kellokas-parka kohtasi loppunsa Kokemäenjoessa. Waenerberg & Vélez Cea, 2019, 263. Kerrotaan myös, että harjavalalaiset kävivät pelastamassa kivikkoon heitettyjä pienempiä veistoksia. Tuominen, 2004, 124.

²²⁵ Kava & Ojala, 2008, 159.

²²⁶ Jokela, 1996, 12.

voimalaitoksen rakentamista. Koski ei jäänyt ankarimmillakaan pakkasilla, ja joen pauhua saikin kuunnella päivin ja öin jopa sisätiloissa ²²⁷. Emil ei kuitenkaan ollut ainoa maisemansa menettänyt, vaan koko jokivarsi Harjavallan kohdalla muuttui. Vesioikeuksien myynnistä saadut rahat lievittivät monen ranta-asukkaan tuskaa, jos tuskaa edes oli ollut. Rannat jäivät kehityksen alle, sillä voimaa tarvittiin teollisuuden tarpeisiin. Koskien kadottua myös Harjulan äänimaisema koki radikaalin muutoksen. Yksi Harjulan arkkitehtuurin keskeisistä tavoitteista oli ollut kokonaistaideteoksen luominen. Kaikki rakentaminen oli tehty ympäristöstä käsin, ja nyt tuo ympäristö oli peruuttamattomasti muuttunut. Idea kokonaistaideteoksesta kärsi huomattavasti kuohuvien koskien vaietessa. Joki ei enää virrannutkaan villinä ja vapaana, vaan seiso paikallaan yhtä kyllästyneesti kuin Ilmijärvenkin vesi. Äänimaisema oli näkynyt vahvasti myös Emilin kirjallisessa tuotannossa. Oliko maiseman hintana, tai kenties osamaksuna, inspiraation menetys?

Oikeuskulttuuria ymmärtääkseen on hallittava oikeudellinen kieli. Tämän Emil selvästikin osasi. Harva valituksen kirjoittaja nykypäivänäkään tietää pykälät, joihin vedota. Hän vetosi valituksessaan maanjako-oikeudelle muun muassa vuoden 1902 vesioikeuslakiin, jonka säätäminen on yksi merkkipaalu Suomen ympäristöoikeuden kehityksessä. ²²⁸

Aikaisemmin hän oli vedonnut Turun ja Porin lääniin maaherraan viittaamalla kirjeessään professori Haatajan teokseen *Omistusoikeudesta Suomen vesiin* sekä vuoden 1895 osittamisasetukseen. Emilin lakivuosiopinnot selvästikään eivät olleet hukkaan heitettyjä, eikä varmasti tuomarisveljestäkään ole ollut haittaa omia oikeuksia penätessä. Jos Emil olisi ollut tavallinen talonpoika Kokemäenjoen varrelta, olisivatko rahkeet riittäneet näin pitkään valituskierteeseen? Emil osasi myös käyttää kynää taitavasti, eikä vähiten miekkana, jolla sanansäilät lentelivät. Mahdollisuudet kehittyä kirjoittajana olivat täysin erilaiset 1800-luvulla syntyneellä kartanonpojalla kuin esimerkiksi myllärin jälkikasvulla. Emilin omin sanoin: ”Mutta kaiken kaikkiaan onkin ehkä tärkeintä elämässä, että saa kootuksi pussin täyteen ”hyviä vuorosanoja”. ” ²²⁹ Kaikilla ei kuitenkaan ole samanlaista mahdollisuutta vuorosanojen keräämiseen, ei tuolloin, eikä tänäkään päivänä. Kaikille ei ole edes suotu pussia.

Emilin kerrotaan olleen ainoa, joka sai korvauksen menettämästään maisemasta. Tätä korvausta en pystynyt näillä resursseilla jäljittämään. Ilmeisesti korvaus tuli vasta

---

²²⁷ Tuominen, 2004, 71.

²²⁸ Hallberg, 2002, 7. Muun muassa aikaisemmin puutteellisesti säännelty sulkemis-, muuttamis- ja pilaamiskiellot saivat tuolloin nykyisenkaltaisen sisällön ja käytön vesienkäytön ohjauksessa.

²²⁹ Cedercreutz, 1920, 26.

myöhemmin, jos sellainen ylipäättään on tullut. Länsi-Suomen Voima Oy valitti vuoden 1938 maanjako-oikeuden päätöksestä, ja siihen tämä tutkielma päättyy. Paljon jää siis vielä auki, ja oletan, että korvaukset maiseman menetyksestä määrättiin myöhemmin jossakin muussa oikeusasteessa. Länsi-Suomen Voima Oy:ltä ei tietävästi löytynyt materiaalia liittyen vuoteen 1938. Voimalaitokselta kuitenkin arveltiin, että korvaukset olisi mahdollisesti sovittu suoraan Emilin kanssa. Vaikka näin olisi, olettaisin, että jokin dokumentti asiasta olisi jossakin vielä olemassa. Toki sota-aikana on kadonnut tärkeämpiäkin dokumentteja. Taloudelliset syyt yleensä nostetaan maisemallisten arvojen yläpuolelle vielä tänäkin päivänä, joten jos Emil todellakin on saanut korvauksensa maiseman menetyksestä, asia on edelleenkin tutkimuksen arvoinen asia. Tässä kohtaa olenkin työhöni hieman pettynyt, sillä koronapandemian vuoksi en päässyt tutkimuksessani tarpeeksi pitkälle. Koen kuitenkin, että olen onnistunut viitoittamaan tietä seuraavalle askeleelle. Virheellisesti oletin, että tutkimuksella olisi jokin maaginen päätepiste, jossa se olisi täysin valmis. Tällaista pistettä ei taida kuitenkaan olla edes olemassa.

Vaikka en onnistunutkaan konkreettista korvaussummaa selvittämään, joitakin vihjeitä maiseman hinnasta on luettavissa rivien välistä. Ainakin Emilin maahenki oli kokenut kovan kolauksen muuttumalla ahneuden hengeksi tilallisten myydessä koskiosuuksiaan voimalaitokselle, kuten ilmeni Emilin kirjoittamasta kirjeestä 23.2.1917. Kolaus ei suinkaan ollut missään väärin vähäinen, sillä kotiseutu maahenkineen oli Emilille niin tärkeä, että Maila Talvio lähetti hänelle ”kotiseudun multaa” Berliiniin vuonna 1912.²³⁰ Emil olisi halunnut olla kansanmies, mutta koskikaupat syvensivät juopaa paikallisiin, ainakin hetkellisesti. Myös epäselvyydet vesioikeuksien omistussuhteista olivat omiaan lisäämään jännitteitä. Kokiessamme paikkaa kyseessä on aina myös mielikuva²³¹. Kuinka suuri osuus oli mielikuvalla kosken menettämistä aiheutuneesta mielipahasta? Muuttuiko Harjulankin maisema epäaidoksi ”kummitusmaisemaksi”? Harjula oli ollut Emilin henkilökohtainen taidonnäyte monellakin eri tavalla: se oli muun muassa itse suunniteltu ja omilla ansioilla rakennettu. Muutos arkkitehdin suunnittelemaan suvun mailla seisovaan Ilmilinnaan oli ollut suuri. Emil itse puhui maisemasta mielialana. Kerrotaan, että hän lopulta tottui Harjulan uuteen maisemaan. Toisaalta tottuuhan ihminen masennukseenkin,

---

²³⁰ Maila oli lähettänyt ”kotimaan multaa” aikaisemminkin. Vuonna 1909 hän lähetti sitä Milanoon yksinäiselle ja vaikeuksissa olevalle Maikki Järnefeltille. Myös Akseli Gallen-Kallela sai samana vuonna multalähetyksen Afrikkaan. Tuulio, 1965, 188.

²³¹ Forss, 2007, 100.

jos ei mieliala siitä muuksi muutu. Oma arvioni on, että maiseman menetyksen myötä jotain näkymätöntä meni peruuttamattomasti rikki Harjulan ja Emilin välillä. Emil ei enää halunnut ympärivuotisesti asua Harjulassa, eikä hän tuntunut kestävän Harjulaa sivuavia vastoinkäymisiä, kuten viereisen metsän paloa. Harjula oli vuosien saatossa ollut muidenkin fyysisten uhkien kohteena, varmasti tämäkin jo kävi vanhenevan ja sairastelevan Emilin voimille. Entä oliko veistosten vierittämisessä koskeen, tai entiseen sellaiseen, jotakin metaforista? Vai oliko se pelkkää käytännöllisyyttä?

Hyvään elämään luetaan usein kuuluvaksi myös esteettiset arvot ja mahdollisuus kokea esteettisiä elämyksiä. Esteettisen kokemuksen lähde voi esimerkiksi olla rakennettu tai luonnonympäristö. Esteettisessä hyvinvoinnissa voidaan katsoa olevan kyse tietynlaisista kuvitteellisista kokemuksista, joilla voi olla myös välinearvoa. Esteettisen kokemuksen kautta ihminen esimerkiksi rentoutuu ja pystyy suoriutumaan arkiaskareistaan paremmin. Esteettinen kokemus voi olla virkistävää.²³² Emil, jos ketä, eli esteettisten kokemusten ympäröimänä ja oli valmis siitä myös taistelemaan. Harjula onkin erinomaisen esimerkki siitä, kuinka kotimme ovat muotokuvia elämästämme. Kaikki ihmiset ja kodit ovat omalla tavallaan uniikkituotantoa. Taiteilijoiden sanotaan olevan voimakkaita ja erikoisia persoonallisuuksia, mikä usein näkyy myös heidän kodeissaan, ja tämä näkyy myös Harjulassa. Harjulalla on paikkansa taiteilijakotien keskuudessa, eikä sen arvoa ja merkitystä voi tarpeeksi painottaa ja mainostaa. Koenkin, että olen tutkimuksessani onnistunut, jos se herättää edes yhdellä ihmisellä kipinän Harjulaa ja Emiliä kohtaan.

Emil tunnettiin myös eläintensuojelijana, ja olisikin mielenkiintoista tutkia, löytyisikö jostakin hänen ajatuksiaan liittyen voimalaitoksen vaikutuksista eläimiin. Valituksissaan hän ei niihin vedonnut, vaikka jonkinasteisia ympäristöpykälä oli jo tuolloin olemassa.

Vesivoiman vaikutus esimerkiksi kaloihin on hyvinkin merkittävä. Padot estävät kaloja liikkumasta, mikä vaikuttaa kalakantoihin sekä kalastukseen. Myös Harjulassa oli omat villieläimensä. Emilin kotiväeksi pestattu Kuulan perhe muisteli Pirjo Tuomisen vuonna 2004 ilmestyneessä kirjassa liito-oravaperhettä, joka asui kottaraisenpöntössä lähellä keittiön ikkunaa. Oravanpoikaset olivat niin kesyjä, että lennähtelivät keittiön avoimesta ikkunasta ruokapöydälle kerjäämään herkkuja. Vaivatta ne lennähtelivät myös laajan Kilukanlahden yli vastarannan puihin.²³³ Olisiko ollut mahdollista lisätä taisteluun myös liito-oravaperhe? Todennäköisesti tuohon maailman aikaan liito-oravista olisi tehty

---

²³² Haapala, 2015, 19, 22, 27.

²³³ Tuominen, 2004, 91.

rukkaset työmiehille, mutta ei ollenkaan hullumpi näkökulma olisi tutkia Emiliä ja voimalaitosrakentamista myös tästä näkökulmasta, jos vain aineistoa löytyisi.

Olisi myös mielenkiintoista pohtia, kuinka Emilin olisi käynyt maisemataistelunsa kanssa nykyisen lainsäädännön puitteissa. Onkin huomionarvoista pysähtyä miettimään, että asioista, joista Emil taisteli jo 1930-luvulla, on saatu lainsäädäntöä aikaiseksi vasta lähempänä 2000-lukua. Kuvanveistäjä, kuten taiteilijat yleensäkin, oli tähän nähden hyvinkin paljon aikaansa edellä massojen ja lainsäädännön laahustaessa vuosikymmeniä jäljessä. Ensimmäinen maisemia koskeva kansainvälinen sopimus on Firenzen sopimus, joka solmittiin vasta vuonna 2000. Sopimus tunnetaan myös nimellä Eurooppalainen maisemayleissopimus. Maisemayleissopimus ei tee eroa kulttuurisesti arvokkaiden maisemien eikä tavallisten arkimaisemien välillä, vaan riippumatta maisemasta, siitä on huolehdittava ja maisemavauriot korjattava.²³⁴ Harjavallan koskimaisema tosin ei taida olla ennallistettavissa.

Vielä nykypäivänäkään lainsäädäntö ei tunnista muita esteettisiä arvoja kuin kauneuden, joka on visuaalisesti näköaistilla koettavissa, joten kosken kohinan katoamista ei tänäkään päivänä korvattaisi. Joissakin tapauksissa maisemassa esiintyviä ääniä ja tuoksua voidaan suojella välillisesti suojelemalla alueella pesiviä lintuja tai alueen kasveja. Olisiko liito-oravaperhe voinut pelastaa Harjulan äänimaiseman? Lisäksi oman ongelmansa asiaan tuo kysymys, kuka määrittelee maiseman kauneuden? Kansalaisilla on oikeus vaikuttaa ja esittää mielipiteitä maisemavalinnoista, mutta nykylainsäädännössä kauneuden määrittelemine jää viime kädessä julkisen vallan tehtäväksi. Julkisen vallan edustajillakin on subjektiivinen maisemasuhde, joka luo omat ristiriitansa esteettisten arvojen arviointiin.²³⁵ Siinäpä olisikin pohtimista, minkälainen maisemasuhde oli toimitusinsinööri H. Hisingerillä.

Kaikesta huolimatta Harjavallan voimalaitoksen nykyinen asema maisemassa on merkittävä. Voimala kuuluu Museoviraston valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Voimalaitoksen kupeesta pääsee myös Paratiisin luontopolulle, joka on yksi Suomen edustavimmista lehtoalueista.²³⁶ Samalla voimala on osa

---

²³⁴ Lehtinen, 2017, 74.

²³⁵ Lehtinen, 2017, 74, 90.

²³⁶ Harjavallan kaupunki perusti Paratiisin luontopolun vuonna 1983. Pirilänkosken-Paratiisin lehtoalue on yksi Suomen edustavimmista lehtoalueista. Se kuuluu valtakunnalliseen lehtojensuojeluohjelmaan sekä Natura 2000 -verkostoon. Luontopolku mutkittelee Kokemäenjoen jyrkällä rantatörmällä ja osin metsässä. Kares-Oksman, 2020.

Lammaistenlahden kulttuurimaisemaa, joka muodostuu Kokemäenjoen kapeikossa sijaitsevan kosken pohjoisrannalla olevasta Pirilän kylän vanhasta asutuksesta sekä eteläpuolella sijaitsevista Huovintiestä, Torttilan ja Lammaisten kylän talonpoikaistaloista sekä tämän tutkielman keskiössä olevasta voimalaitoksesta.²³⁷ Suhtautuminen on vuosien varrella muuttunut, ja siinäkin olisi aineksia tutkimukseen, jos toiseenkin. Miten aikalaisten mielipiteet voimalasta eroavat vuoden 2021 harjavaltalaisista? Miten voimalaitoksesta tulikin Harjavallan upein maamerkki? Nykypäivänä voimalaa arvostetaan, ja tämä on huomattu myös Museoviraston ulkopuolella. Ei ole montaa päivää viikossa, milloin ei näkyisi jo mainitsemassani harjavaltalaisten Facebook -ryhmässä kuvajulkaisua voimalaitoksesta ylisanoja täynnä olevalla saatetekstillä. Emiliäkin aika ajoin ryhmässä nostetaan esille, mutta harjavaltalaiset ovat ottaneet erityisesti voimalaitoksen kuohuineen omakseen. Tätä vasten on helppo ymmärtää, kuinka kiintynyt Emilkin oli omaan koskeensa. Kukapa ei haluaisi omalta pihamaaltaan kuunnella kosken pauhua?

On aika sulkea patoluukut ja tarkastella lopputulosta. Olisiko osa käsittelyluvuista kuulunut johdantoon? Hainko aineksia liian kaukaa ja väkisin tungin kaiken samaan työhön? Ehkäpä. Ehkäpä koko työstä tuli pikemminkin johdanto johonkin suurempaan. Mitä tulee työn luotettavuuteen, tiukinta faktaa lienevät maajako-oikeuden paperit. Mielenkiintoisinta ovat kuitenkin kaikki Emilistä kirjoitetut tarinat, olivat ne sitten faktaa, fiktiota tai niiden yhdistelmää. Lähdekriittisyys on toki aina pidettävä mielessä, sillä humanismi ei niinkään ole taulukoihin ja todennäköisyyslaskelmiin perustuvaa tiedettä. Se on jotakin paljon enemmän. Jotakin, joka jättää tilaa myös omalle ajattelulle. Tämäkään tarina ei pääty vuoden 1938 maanjako-oikeuden päätökseen, mutta valitettavasti tämä tutkielma päättyy.

Emiliä lainatakseni:

*” Mutta se kaikki olisi vain kaukaisten tapahtumien luettelemista ja se vain väsyttäisi niin monen vuoden jälkeen. Nizzan ruusut pitää nähdä ja nauttia tuoreina, sellaisina kuin ne seuraavana aamuna saa yöjunan vaunusta, iltakastetta vielä lehdillä. Annan siis vuosien vierä.”*²³⁸

Annan siis vuosien vierä toivoen, että joskus pääsisin selvittämään maiseman lopullisen hinnan esimerkiksi artikkeliväitöskirjan muodossa. Siihen asti yritän muistaa elää – memento vivere, kuten Harjulan ulko-ovessa yhä tänäkin päivänä kehoitetaan tekemään.

---

²³⁷ Museovirasto, 2009.

²³⁸ Cedercreutz, 1920, 25.

Se, mitä kuvittelin tämän tutkielman olevan, osoittautuikin vain esipuheeksi jollekin paljon syvempää tarkastelua vaativalle tutkimukselle. Sitä odotellessa voimme kaikki kuunnella kosken kohinaa. Tai vaihtoehtoisesti voimalaitoksen patoluukkujen huminaa tuulessa, jossa Emilin, Harjulan, Harjavallan ja Suomen vesivoimarakentamisen tarinat nivoutuvat edelleen yhteen.

6 Lähteet

Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu 27.10.2021.

Alkuperäisaineistot

Emil Cedercreutzin museo, Harjavalta (ECM):

Emilin kirje Maila Talviolle 23.2.1917.

Turun ja Porin lääninmaaherran päätös 29.12.1937, No 638, 10402.170.35.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Etelä-Suomen maaoyikeus, Turun ja Porin lääni n:o 344

Turun maanjako-oikeuden arkiston pöytäkirjat ja tuomiot (Ca:378)

Satakunnan Museo

Seppälä, Raimo. Valokuvat. 1957.

Tuntematon kuvaaja. Valokuva. Ajoittamaton.

Sanomalehdet

Kansalliskirjasto. Digitaaliset aineistot. Sanomalehdet.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu> (7.10.2021).

Lalli, Kokemäki 1936–1938

Satakunnan Kansa, Pori (SK) 1939

Sydän-Satakunta, Kokemäki 2021

Uusi Suomi, Helsinki 1979

Kirjallisuus

Alaniska, Kari: *Lohirosvoja vai isänmaan rakentajia? Kemijoen kalatietömyyden historia*. Nordbooks, Kemi, 2016.

Apajalahti, Ahto & Hannula, Henri: Historiantutkimuksen tieteellisyydestä. *Historiallinen aikakauskirja* 118:1, 2020. 84–93.

https://www.historiallinenaikakauskirja.fi/wp-content/uploads/2020/04/HAik_1_2020_Apajalahti-Hannula.pdf (31.5.2021.)

Auer, Jaakko & Teerimäki, Niilo: *Puoli vuosisataa Imatran Voimaa – Imatran Voima Oy:n synty ja kehitys 1980-luvulle*. Imatran Voima, Helsinki, 1982.

Britannica. Arts and Crafts Movement. *Encyclopedia Britannica*, 1.3.2019.
<https://www.britannica.com/art/Arts-and-Crafts-movement>. (30.9.2021).

Cedercreutz, Emil: *Molemmiin puolin rintamaa. Kuvia ja sanoja*. Porvoo, 1918.

Cedercreutz, Emil: *Maata ja ilmaa. Sanoin ja kuvin*. Edistysseurojen kustannus Oy, Helsinki, 1920.

Cedercreutz, Emil: *Yksinäisyyttä ja ihmisvilinää. Muistelmia*. Gummerus, Jyväskylä, 1939.

Cedercreutz, Emil: Nocturne. Teoksessa *Hämärän säteitä*. Harjulan kiltä, Harjavalta, 2000.

Emil Cedercreutzin museo: *...miten Joululehti Yleensä Syntyy...": Emil Cedercreutzin, Maila Talvion Ja Akseli Gallen-Kallelan Kirjeenvaihtoa Joululehti Kulkusten Toimitustyössä 1914–1919*. Emil Cedercreutzin museo, Harjavalta, 1996.

Forss, Anne-Mari: *Paikan estetiikka – Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Yliopistopaino, Helsinki, 2007.

Haapala, Arto: Mitä on esteettinen hyvinvointi? Teoksessa *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. SKS, Helsinki, 2015.

Haapala, Pertti: *Sosiaalihistoria – Johdatus tutkimukseen*. SHS, Helsinki, 1989.

Hallberg, Pekka: Vesioikeuslaki 100 vuotta. *Vesitalous*, 5/2020, s.7–8.
https://www.vesitalous.fi/wp-content/uploads/2010/02/5_2002.pdf (2.2.2021).

Heikkilä, Suvi (toim.): *Virtaa läpi vainioiden – Kokemäenjoki Satakunnan historiassa*. Satakunnan historiallinen seura, Harjavalta, 2014.

Heino, Marjo et al. (toim.): *Joen taju*. Tutka, Pori, 2020.

Herranen, Timo: *Valtakunnan sähköistymiskysymys – Strategiat, siirtojärjestelmät sekä alueellinen sähköistys vuoteen 1940*. Suomen Historiallinen seura, Helsinki, 1996.

Hintikka, Pentti et al.(toim.): *Suomen vesivoima*. Suomen vesivoimayhdistys – Finlands vattenkraftförening, 1968.

Hobsbawm, E.J.: From Social History to the History of Society. *Daedalus*, Vol.100, No.1, Historical Studies Today, s.20-45.
<https://www.jstor.org/stable/20023989> (27.9.2021).

Hoffman, Kai: *Pohjolan Voima 1943–1993*. PVO-yhtiöt, Oulu, 1993.

Hoffman, Kai: Ikuinen energiakysymys. *Tieteessä tapahtuu*, Vol 17, Nro 4, 1999.

<https://journal.fi/tt/article/view/58346> (14.10.2021).

Hollo, Erkki J.: Vesioikeuslaki 100 vuotta – Kehitystä ja mukautumista. *Vesitalous* 5/2020, s. 9–13.

https://www.vesitalous.fi/wp-content/uploads/2010/02/5_2002.pdf (3.2.2021).

Holm, Jaakko et al. (toim): *Voimaa koskesta. Suomen vesivoimarakentamisen vaiheita. Suurpadot – Suomen osasto ry*, Helsinki, 1991.

Hoppu, Tuomas: *Joki ja sen väki II: Kokemäen historia 1870–2010*. Kokemäen kaupunki ja seurakunta, Kokemäki, 2011.

Hyrkkänen, Markku. *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere, 2002.

Hyytiäinen, Nina & Tähtinen, Juhani: *Historian tutkimus ja lähteet*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. 2008.

<https://www.kasvhistseura.fi/julkaisut/kasvatuksen-historian-ensyklopedia/tekstej%C3%A4-alan-tutkimusmetodologiasta-ja-menetelmist%C3%A4/11> (27.10.2021).

Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Vivi: Valinnan paikat. Teoksessa *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki, 2018.

Häyrynen, Maunu: Yksi joki, monta virtaa. Teoksessa *Joen taju*. Tutka, Pori, 2020.

Itkonen, L. et al. (toim.) *Vanhaa Harjavaltaa*. Harjulan Kilta, Harjavalta, 1953.

Jokela, Pekka: *Kokemäenjoki – Lohikiloista megawateiksi: Voimayhtiöiden kilpailu vesivoimasta ja rakentamisen aiheuttamat ristiriidat Kokemäenjoen keskijuoksulla*. Suomen ja Skandinavian historian tutkielma, Helsingin yliopisto, 1996.

Jokipii, Mauno: Kokemäenjoen toekalastuksesta. *Satakunnan museon vuosikirja 2001-2002*. Satakunnan museo, Pori, 2003.

Jyväskylän yliopisto. *Taidehistorian aikajana*.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/taiku/taidehistorian-aikajana/modernismi/1800-luvun-modernismi/art%20nouveau%20ja%20jugend> (30.9.2021).

Kares-Oksman, Marja: Paratiisilehdon luontopolku Harjavallassa lumoa linnunlaulullaan ja valkovuokkomatollaan. *Retkipaikka*, 15.5.2020.

<https://retkipaikka.fi/paratiisilehdon-luontopolku-harjavallassa-lumoa-linnunlaulullaan-ja-valkovuokkomatollaan/> (9.10.2021).

Kava, Ritva: *Emil Cedercreutz – Satakunnan eurooppalainen*. SHS, Helsinki, 1993.

Kava, Ritva (toim.), Manelius, Tarmo & Emil Cedercreutz: *Hämärän säteitä*. Harjulan kiltta, Harjavalta, 2000.

Kava, Ritva: Emil Cedercreutz 1879–1949. Teoksessa *Taiteilijakoteja*. Otava, Helsinki, 2006.

Kava, Ritva & Ojala, Jaakko: *Työn jälkeen – Emil Cedercreutzin kuvanveistotuotantoa*. Emil Cedercreutzin säätiö, Harjavalta, 2008.

Kerkkonen, Elna: *Koskitoimikunta vuosina 1917–1947*. Kauppakirjapaino O.Y., Helsinki, 1950.

Koskenniemi, Erkki: *Valo ja pimeys Raamatussa*.

<https://www.sley.fi/toiminta/raamattu-tutuksi/raamattuluennot/valo-ja-pimeys-raamatussa/> (1.10.2021).

Koskennurmi-Sivonen, Ritva: *Historiantutkimus*. 19.8.2017.

<https://rkosken.kapsi.fi/hist.html> (31.5.2021).

Kouri, Suvi: *Elämäkerta – totta vai tarua? Elämäkertatutkimus ja sen käyttö sosiologiassa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sosiaalipedagogiikan laitos, Julkaisusarja 3, Työpapereita nro 1, 2017.

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/130578/Sarja%203_Ty%C3%B6papereita_1_2017_El%C3%A4m%C3%A4kertatutkimus%20verkkoversio.pdf?sequence=2 (25.10.2021).

Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka: Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus Oy, Helsinki, 2018.

Lehtinen, Sanna: *Estetiikan oikeudellinen konflikti: Maisema perusoikeutena ja kulttuuriperintönä*. Tampereen yliopisto, Tampere, 2017.

<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/101064> (9.3.2021).

Lehto, Keijo: *Aatteista arkeen. Suomalaisten seitsemänpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971–2005*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 2006.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13464/9513923924.pdf?sequence=1> (7.10.2021).

Lindqvist, Leena & Ojanen, Norman: *Taiteilijakoteja*. Otava, Helsinki, 2006.

Linnilä, Kai: *Suomalaisia taiteilijakoteja*. Kuurojen liitto, Helsinki. 1982.

Lydecken, Arvid: *Taiteilijakoteja - Suomalaisia taiteilijakoteja ja taiteilijoita*. WSOY, Porvoo, 1927.

Lohtander, Liisa & Saressalo, Lassi: *Kulttuuriympäristöni: Rakennettu maisema*. Suomen kotiseutuliitto, Helsinki, 2010.

Lähde, Heikki K.: Manttaali – miesluvusta tuottavuuden mitaksi. *Maankäyttö*, 2/2013, 24.

http://www.maankaytto.fi/arkisto/mk213/mk213_1643_lahde.pdf (9.3.2021.)

Manelius, Tarmo: Nocturne -runon suomennos. Teoksessa *Hämärän säteitä*. Harjulan kiltta, Harjavalta, 2000.

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Harjavalta Nakkila. Lammaistenlahden kulttuurimaisema. 22.12.2009.

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1613 (22.7.2021).

Museovirasto II. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Sastamala Pirkanmaa. Kokemäenjoen voimalaitokset. 22.12.2009.

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1969 (29.9.2021).

Mustonen, Seppo & Castrén Viljo: *Vesirakenteiden suunnittelu*. Suomen rakennusinsinöörien liitto, Helsinki, 1979.

Myllyntaus, Timo: Kalastus ja vesien virkistyskäyttö. *Vesitalous*, 5/2002, 29-32.

https://www.vesitalous.fi/wp-content/uploads/2010/02/5_2002.pdf (2.2.2021).

Nivala, Asko & Mähkä Rami: Johdanto: Lähde, menetelmä ja tulkinta. Teoksessa *Tulkinnan polkuja – Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turun yliopisto, Turku, 2012.

Nordensvan, G.M.: *Länsi-Suomen Voima*. Länsi-Suomen Voima, Helsinki, 1946.

Perttula, Heli & Kirkkala Teija: *Kokemäenjoki*. Lounais-Suomen ympäristökeskus, Turku, 1997.

Rantala, Satu: *Sadan vuoden kuvamatka – Harjavalta valokuvissa 1917-2017*. Harjulan Kilta, Harjavalta, 2018.

Reenkola, Mies: *Mammanpojasta naisten mieheksi – Muistelmia gynekologin oppivuosilta*. Weilin+Göös, Helsinki, 1976.

Rentola, Kimmo: Historiallinen kokemus. Julkaisussa *Historiallinen aikakauskirja*, 105:2, 2007, 220-224.

Seuna, Pertti: Vesioikeuslaki, annettu 23 p. Heinäk. 1902. *Vesitalous*, 5/2002, 5-6.

https://www.vesitalous.fi/wp-content/uploads/2010/02/5_2002.pdf (2.2.2021).

Solitander, H.P.O. et al.: Vesirakennus. Teoksessa *Keksintöjen kirja – Vesirakennus, laiva- ja ilmailiikenne*. WSOY, Porvoo, 1937.

Teräs, Kari: Suhtautuvatko historiantutkijat teorioihin välineellisesti? Teoksessa *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Turun historiallinen yhdistys ry, Vaajakoski, 2005.

Tirkkonen, Marja-Liisa: *Suomalaisia kulttuurikoteja*. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva, 1997.

Tirranen, Hertta: *Suomen taiteilijoita Juho Rissasesta Juho Mäntyseen – Elämäkertoja*. WSOY, Porvoo, 1950.

Tuominen, Pirjo: *Memento vivere – muista elää. Harjulan taiteilijakodin kultaiset vuodet 1933–1949*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2004.

Tuulio, Tyyni: *Maila Talvion vuosikymmenet 2, 1911–1951*. WSOY, Porvoo, Helsinki, 1965.

Utrio, Kaari: Taiteilijat suomalaismetsissä. Teoksessa *Suomalaisia taiteilijakoteja*. Kuurojen liitto, Helsinki, 1982.

Vartiainen, Vesa: *Maatalouspitäjistä teollisuuskaupungiksi. Harjavalan historia 1860-luvulta 2010-luvulle*. Harjavalan kaupunki ja seurakunta, Harjavalta, 2011.

Waenerberg, Annika & Vèlez Cea, Manuel: *Emil Cedercreutz 1879-1949*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2019.

Wilkins, Mary Jane: *Vesivoima*. Perhemediat, Helsinki, 2012.

Ylikoski, Kari: Luonnon ja ihmisen vuorovaikutusta Kokemäenjoella Nakkilassa. Teoksessa *Joen taju*. Tutka, Pori, 2020.

Verkkoaineistot

Facebook: Harjavalta ennen ja nyt – muistoja ja kuvia.
<https://www.facebook.com/groups/469144287822350> (27.9.2021).

Harjavalta.fi: Emil Cedercreutzin museo.
<https://www.harjavalta.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/museo/> (26.4.2021).

Länsi-Suomen Voima Oy.
<https://www.lansisuomenvoima.fi/> (9.2.2021).